

ОДБРАНА

Година XIII ■ Број 274 ■ 15. фебруар 2017. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

СЕЛЕКТИВНА ОБУКА У СПЕЦИЈАЛНОЈ БРИГАДИ

ИНТЕРВЈУ

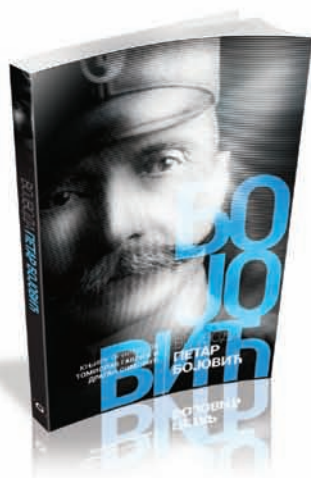
БРИГАДНИ ГЕНЕРАЛ
ДЕЈАН ЈАНКОВИЋ

ОДГОВОРНИМ РАДОМ ДО БЕЗБЕДНИХ ГРАНИЦА

Едиција ВОЈВОДЕ

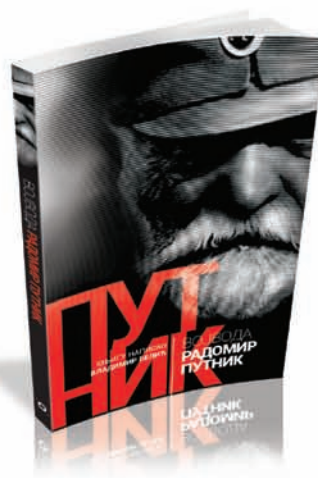
Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у жижу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода исписују најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

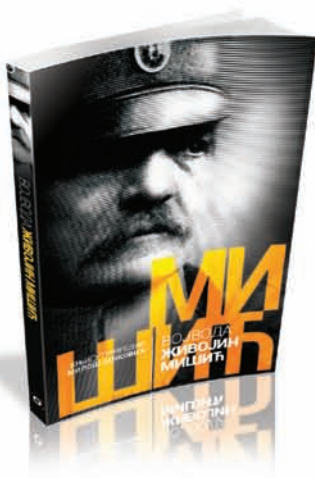
Томислав Гаврић.
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13x20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

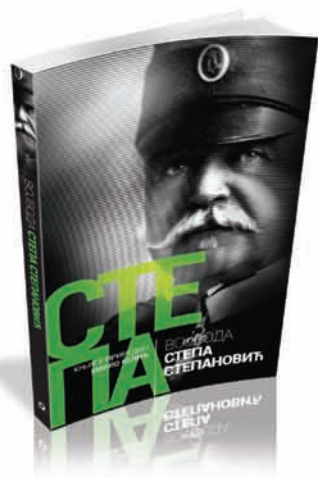
Владимир Белић
Броширано,
ф. 13x20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13x20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13x20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00
са попустом: 297,00

STANOVI SVIH STRUKTURA

UKNJIŽENI

ODMAH USELJIVI

BEOGRAD

Vaš san pored reke

DUNAVSKE TERASE

Kontakt:

011 275 08 13, 064 894 10 14, 064 894 10 30

www.dunavsketerase.rs

**АУТОГУМЕ И ДЕЛОВИ
ЗА СВЕ ТИПОВЕ ВОЗИЛА**

БЕЗ ЖИРАНТА
УЧЕШЋА
ЧЕКОВА
КАМАТА

ПРОДАЈА НА РАТЕ ЗА
ПРИПАДНИКЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
ПУТЕМ
АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ

МИСЛИТЕ НА ЗИМСКУ ОПРЕМУ

КОТИК Д.О.О

Панчево,
Жарка Зрењанина бр.14

Тел: 013/344-321

Моб:062/297-945

Факс: 013/345-930

E-mail: kotikdoo@gmail.com

НАПОМЕНА:

-ОБРАЗАЦ АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ
ДОСТАВЉАМО:
ПОШТОМ / ЕЛЕКТРОНСКОМ ПОШТОМ
-МОГУЋА ОРГАНИЗОВАНА ИСПОРУКА ПО ДОГОВОРУ.

У нашем широком асортиману се налазе:
бицикли, кациге, резервни делови, пратећа опрема,
аутомобилске гуме, акумулатори, моторна уља,
аутоделови за сва возила свих реномираних произвођача,
програм „Villager“, косилице, тримери, моторне тестере,
електрични ручни алат, рачунари и рачунарска опрема,
бела техника и телевизори...

Медија Центар „Одбрана“

Браће Југовића 19, 11000 Београд

Тел: 011/3201-079, Факс: 011/3241-258

Маркетинг: 011/3201-765
marketing@odbrana.mod.gov.rs

Претплата: 011/3201-995
pretplata@odbrana.mod.gov.rs

Продаја: 011/3241-254
komercijala@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

e-mail: medijacentar@mod.gov.rs

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вјештић
Мирјана Крстовић, поручник
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попалић, Милош Стругар,
Никола Остојић, Александар Радић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, Милена Милетић, Александар Киш,
Драгана Барјактаревић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСД
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штељонице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 274

Припадници
Специјалне
бригаде Војске
Србије на обуци

Снимио
Јово МАМУЛА

СПЕЦИЈАЛНИ
ПРИЛОГ 163

ТОПЛИЧКИ УСТАНАК

Рониоци Речне флотиле

АКЦИЈА
ПОД ЛЕДОМ

16

Приватизација свемира

ОПАСАН НИВО
МОЋИ

18

Селективна обука
у Специјалној бригади

СПРЕМНИ
ЗА ИЗАЗОВЕ

Приватизација свемира

ОПАСАН НИВО
МОЋИ

26

Дронови
у противтерористичким
дејствима

ТАКТИЧКА
НОВИНА

34

У овом броју...

- 8 Медији о Војсци Србије у 2016.
**ИНСТИТУЦИЈА
ОД ПОВЕРЕЊА**
- 12 Бригадни генерал Дејан Јанковић,
командант Заједничких снага
Војске и Полиције
**ОДГОВОРНИМ РАДОМ
ДО БЕЗБЕДНИХ ГРАНИЦА**
- 22 Институт за стратегијска
истраживања
УЛАГАЊЕ У БУДУЋНОСТ
- 32 Шеста сахрана
Димитрија Туцовића
**ЗАДЊА ПОШТА
ПАРЦЕЛА 777**
- 33 Отворених очију
ХАЈД (У) ПАРК
- 40 Куба после смрти
Фидела Кастра (2)
**НЕПОБЕДИВИ
РЕВОЛУЦИОНАР**
- 44 Др Елизабета Ристановић,
добитница Вукове награде
**ВЕЛИКА
И ПЛЕМЕНИТА ОБАВЕЗА**

Командант Заједничких снага Војске Србије и Министарства унутрашњих послова бригадни генерал Дејан Јанковић говори за нови број магазина „Одбрана” о ангажовању војника и полицајаца на обезбеђењу државне међе, размени података са службама безбедности Србије и координацији задатака с државним институцијама укљученим у решавање мигрантске кризе.

Генерал Јанковић истиче да су Заједничке снаге успеле да у протеклом периоду обезбеде границе наше државе од већег прилива миграната, открију и правди приведу велики број оних који се баве кријумчарењем људи, те осигурају безбедност свих грађана и имовине.

Према његовим речима, успешним комбиновањем снага нашег сектора безбедности, правилним размештајем, избором тежишта и променом тактике ангажовања обезбеђена је стална присутност јединица на граници и успешно спречавање илегалних прелазака.

Велики број миграната, како наводи, био је у додиру с ратним активностима на територији с које долазе. Постоје одређена сазнања да је међу њима било учесника сукоба на просторима Сирије, Ирака и Авганистана. До сада нису регистроване њихове намере и планови да непосредно угрозе наше снаге и безбедност земље, јер им је циљ што бржи транзит кроз Србију.

Такође тврди да Заједничке снаге имају припремљене планове ангажовања у случају ескалације мигрантске кризе и масовнијег наилаaska миграната из правца суседних земаља, да су оспособљене и спремне да одговоре на изазове које носи мигрантска криза.

На страницама другог фебруарског броја „Одбране” можете прочитати и о томе како су медији извештавали о Војсци Србије у протеклој години, које задатке зими извршавају рониоци Речне флотиле, како вештине и знања одмеравају кандидати за Специјалну бригаду током селективне обуке, те која је улога и значај, какви су планови и капацитети Института за стратегијска истраживања Министарства одбране када је реч о научноистраживачком раду у систему одбране.

Препоручујемо и текст о „приватизацији” свемира, у коме тражимо одговор на питање зашто може бити опасно што нова генерација светских милијардера не троши новац на златне чесме и дијаманте, већ на улагања у свемирске програме. Иако би неко рекао да је то њихов начин да покажу свој статус, реч је пре свега о споју младалачких снова и паметног геостратешког улагања у будућност.

У новом наставку фељтона о Куби анализирамо поводе и последице аграрне реформе коју је Фидел Кастро спровео током револуције и после ње, чиме је стекао још већу популарност.

Одбрана” у овом броју доноси и запис о др Елизабети Ристановић, начелници Одељења за микробску генетику и имунологију у Војномедицинској академији и наставнику Универзитета одбране, којој је додељена Вукова награда за 2016. годину за нарочите резултате остварене у стваралачком раду на ширењу културе, образовања и науке. ■

ВОЈНИ ОБЈЕКТИ ЗА ПОТРЕБЕ ВИСОКОГ ШКОЛСТВА

Министар одбране Зоран Ђорђевић састао се 8. фебруара са министарком државне управе и локалне самоуправе Аном Брнабић и министром просвете, науке и технолошког развоја Младеном Шарчевићем како би постигли договор око уступања појединих војних објеката за развој ИТ сектора и научнотехнолошки развој. Реч је о касарнама „Филип Кљајић“ у Нишу, „Арчибалд Рајс“ у Новом Саду и Дому Војске у Крагујевцу.

Планирано је да се ти објекти ставе у функцију државних универзитета у тим градовима, како би се одговорило на повећане потребе факултета за студентима ИТ смерова, а што је у складу с Акционим планом Владе за развој ИТ сектора. Такође, планирана је и парцелизација имовине на тим локацијама. Ти објекти су из Мастер плана и законом заштићени, што је до сада отежавало њихову продају, пре свега због

високе цене и немогућности дељења имовине. Стављањем у функцију универзитета добиће се двострука корист – простор за развој ИТ сектора и несметана и лакша продаја околног земљишта за које су инвеститори заинтересовани. ■

НОВА ХАЛА У КОМПАНИЈИ „СЛОБОДА“

Хала за обраду резањем у Компанији „Слобода“ а.д. у Чачку отворена је 3. фебруара. Присуствовали су министар одбране Зоран Ђорђевић, помоћник министра одбране за материјалне ресурсе Ненад Милорадовић, начелник Управе за одбрамбене технологије генерал-мајор Бојан Зрнић и генерални директор Компаније Зоран Стефановић.

– Фабрика показује да сви раде у најбољим условима и на најмодернијој опреми. Предвиђено је улагање 14,8 милиона евра. Шест милиона већ је уложено за опрему, шест тек треба да буде уложено, а 2,8 милиона евра утрошено је за грађевинске радове. Најсавременија опрема радницима много значи у послу који обављају, што је резултирало тиме да је капацитет фабрике двоструко већи, као и могућности производње – нагласио је министар Ђорђевић. Према речима генералног директора Компаније, отварање хале је важан моменат у раду „Слободе“ јер је „заокружен један инвестициони циклус”. ■

6 ■

ЗАЈЕДНИЧКА СЕДНИЦА КОЛЕГИЈУМА МИНИСТРА ОДБРАНЕ И НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБА

Заједничка седница Колегијума министра одбране и проширеног Колегијума начелника Генералштаба Војске Србије одржана је 1. фебруара у Дому Гарде на Топчидеру. Седницом су руководили министар одбране Зоран Ђорђевић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић.

Учесници су разматрали кључне активности система одбране и анализирали рад и достигнуте циљеве организацијских јединица Министарства и Војске у 2016. години – учешће припадника Војске у мултинационалним операцијама, одржавање оперативних и функционалних способности, те логистичку подршку за обезбеђење функционисања система одбране. У другом делу, државни секретар, помоћници министра и најодговорније старешине из Министарства и Војске презентовали су капиталне пројекте предвиђене Министарским упутством за 2017. годину, а највише речи било је о опремању и модернизацији јединица Војске средствима НВО. ■

ЗАМЕНИК НАЧЕЛНИКА ШТАБА ОДБРАНЕ УЈЕДИЊЕНОГ КРАЉЕВСТВА У БЕОГРАДУ

7

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Јовица Драганић састао се 1. фебруара у Београду са замеником начелника Штаба одбране Оружаних снага Уједињеног Краљевства генералом Гордоном Месинџером. Разговарали су о политичко-безбедносној ситуацији у региону и шире, с акцентом на борби против тероризма, мигрантској кризи и другим савременим безбедносним изазовима, те унапређењу билатералне војне сарадње, пре свега у области војног образовања и обуке.

Сутрадан су се са генералом Месинџером састали министар одбране Зоран Ђорђевић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић. У оквиру званичне посете, која представља прву посету највиших званичника британске војске од оснивања модерне Војске Србије, заменик начелника Штаба одбране Оружаних снага Уједињеног Краљевства посетио је Војну академију, где је одржао предавање.

Делегацију Уједињеног Краљевства примио је и државни секретар Ненад Нерић, који је оценио да су српско-британски односи, од успостављања пре 180 година, на историјском врхунцу, као и да је у обостраном интересу да се

тако настави. Као потврду постигнуте сагласности и разумевања, први пут, План билатералне војне сарадње за 2017. годину потписали су начелник Управе за међународну војну сарадњу капетан бојног брода Милан Коњиковац и политички директор за ширу Европу Сајмон Лов. ■

АНАЛИЗА ОПЕРАТИВНИХ И ФУНКЦИОНАЛНИХ СПОСОБНОСТИ ГАРДЕ

У Касарни „Дедиње“ у Београду, уз присуство начелника Генералштаба Војске Србије генерала Љубише Диковића, 8. фебруара одржана је анализа оперативних и функционалних способности Гарде за 2016. годину. Циљ анализе, коју је отворио командант Гарде генерал-мајор Миломир Тодоровић, било је утврђивање достигнутог степена оперативних и функционалних способности Гарде и дефинисање задатака за наредни период. Присутствовали су представници Генералштаба и најодговорније старешине Гарде. ■

АНГАЖОВАЊЕ СНАГА ВОЈСКЕ И ПОЛИЦИЈЕ НА ДРЖАВНОЈ ГРАНИЦИ

У Дому Војске Србије у Нишу 6. фебруара одржана је анализа ангажовања снага Војске Србије и МУП-а у реализацији заједничких задатака заштите безбедности дела државне границе према Републици Бугарској, Македонији и Црној Гори. Анализу је отворио командант Копнене војске генерал-потпуковник Милосав Симовић.

Начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић рекао је да је задовољан ангажовањем заједничких снага, које су без употребе силе, без запречавања и уз хумано и људско поступање успеле да обезбеде државну границу и заштите националне интересе. Учесници скупа су закључили да је у овој години приоритет унапређење заштите људи, побољшање услова и набавка нових осматрачких и оптоелектронских средстава ради обезбеђења границе. ■

SVEČANO OBELEŽEN DAN OSLOBOĐENJA NOVOG SADA

Jedna od organizacionih celina VMA proslavila 70. rođendan OD NAŠE KLINIKE UČILI SU SVETSKI STRUČNJACI

BEGRAD » Klinika za plastičnu hirurģiju i opću medicinu Vojnog medicinskog fakulteta u Novom Sadu proslavila je 70. rođendan.

ШЕСТИ И ПО ДЕШЕВЊА ВОЈНОГ ПОЛГОНА НИКОЉИЋИ Оружје прво на тестирању у Срему, па у руке војника

Војна полиција и артиљеријска батарија из Срема, пројектовали су прво тестирање новог војног полгона Никољичић у Срему, па у руке војника.

GRMELI PLOTUNI PETROVARADINA

Vojnom paradom i vezbama na kopnu, reci i iz vazduha glavni vrh s Novosadanima proslavio pobedu nad fašizmom

Parada je posmatrana drzavni vrh, premijer Aleksandar Vučić, predsednik Tomislav Nikolić, potpredsednik Vlade Branka Đukić i ostali ministri.

Stalna izložba НВО

У саставу поставке у Музеју Војске Србије у Београду, од 15. фебруара 2017. године, изложена је стална изложба НВО.

БРАТСКИ ДЕСАНТ НА ТЕРОРИСТЕ У БАНАТУ

У ваздуху се појавио десантни авион у Банату, који је извршио десант на терористе.

SVEDOČANSTVA SA ČLANOVIMA MEDICINSKOG KONTINGENTA KOJI SU SE VRATILI IZ MIROVNE MISIJE

I Afrikanci sad govore „dobar dan“

BEGRAD » Crvena zemlja, mala azilna ostrva, mala misija. Prvo smo stigli bili su mi.

ДОСТОЈНИ НАСЛЕДСТВО ГВОЗДЕНОГ ПУКА

У саставу поставке у Музеју Војске Србије у Београду, од 15. фебруара 2017. године, изложена је стална изложба НВО.

МЕДИЈИ О ВОЈСЦИ СРБИЈЕ У 2016.

ИНСТИТУЦИЈА ОД ПОВЕРЕЊА

ПИШУ Сања ЈЕВТОВИЋ ЧАНОВИЋ и Миљена ЗОТОВИЋ

Управа за односе са јавношћу Министарства одбране и протекле 2016. године анализира је медијске објаве о Министарству одбране и Војсци Србије ради утврђивања најзаступљенијих тема и њиховог третмана у одабраном узорку медија. Анализа је обухватила слободан узорак од 34 традиционална медија, који су чиниле тиражне дневне новине, недељници, гледани телевизијски канали с националном и локалном фреквенцијом и три новинске агенције. У узорку анализе нашло се десет дневних листова – Полиџика, Вечерње новостии, Данас, Блиц, Курир, Ало, Информер, Народне новине, Дневник и 24 сата, девет недељника – НИН, Време, Печати, Нови магазин, Недељник, Сведок, Експрес, Афера и Њусвик, те 11 телевизијских канала – РТС1, РТС2, РТ Војводина, ТВ Пинк, ТВ Б92, ТВ Студио Б, ТВ Хепи, ТВ Прва, Наша, ТВ Коперникус, N 1, Радио Београд 1 и агенције Танјуг, Бетш, Фонеи.

Група за анализу медија током прошле године пратила је и остварила увид и у онлајн издања штампаних медија и телевизија који се налазе у узорку анализе, као и посебне интернет портале, имајући у виду да представљају релевантан и распрострањен канал комуникације.

У 2016. години у анализираним медијима објављено је 8.895 прилога, што је на нивоу вишегодишњег просека. Просечан број прилога последњих неколико година је око 9.000, с изузетком 2015. када је објављено знатно ви-

ше (10.346) због информација о паду војног хеликоптера надомак Сурчина.

Кад је реч о третману тема о Министарству одбране и Војсци Србије у медијима у минулој години, може се констатовати да је он, заједно с 2014, био један од најповољнијих у последњих десетак година, уважавајући проценат објаве које су имале позитивно вредносно усмерење.

ВРЕДНОСНО УСМЕРЕЊЕ ПРИЛОГА

У протеклој години чак 15 одсто прилога позитивно је вредносно конотирано, свега три одсто негативно, док већина прилога, односно – 82 одсто није имала вредносно усмерен став. Процент позитивних прилога до 2014. године кретао се око пет-шест одсто. Њихово знатно повећање, за читавих 10 одсто, региструје се 2014. (велики број објаве о помоћи припадника Војске Србије становништву угроженом елементарним непогодама и одржавањем војне параде „Корак победника“) и током прошле године.

На тако висок проценат позитивних објаве највише су утицале информације о заједничким активностима војнополицијских тимова у спречавању илегалних прелазака миграната.

Удео негативних објаве одговара просечним вредностима претходних година (у 2015. забележен је знатно виши проценат негативних прилога пре свега због хеликоптерске трагедије), с тим да је у 2016. приметна неједнакост по-

Третман тема о Министарству одбране и Војсци Србије у медијима у 2016. години један је од најповољнијих у последњој деценији, ако се посматра проценат објава које су имале позитивно вредносно усмерење

сматрана по месецима – највише негативних прилога забележено је почетком године (јануар – осам одсто, фебруар – пет одсто), а реч је о продуженом публицитету изјаве тадашњег министра Братислава Гашића у Трстенику упућене новинарки ТВ Б92. Већи број негативних објава регистрован је и током новембра – пет одсто, а у вези су с протестом припадника Војног синдиката Србије.

Традиционално, највише објава о темама из области одбране исказали су, међу штампаним медијима, *Вечерње новости* (844 прилога) и *Политика* (754), затим *Данас* (659), *Блиц* (649) и *Дневник* (583). Међу телевизијама то је Први програм Радио-телевизије Србије (755). Следе N1 (343) и Студио Б (287), РТС2 (275), ТВ Коперникус (273) и РТ Војводине (267).

У погледу заступљености у прилозима доминира информативни жанр. Тако форме вести, извештаја или саопштења чине 88 одсто, изјаве или интервјуи заступљени су седам одсто, док су осврти или коментари присутни три одсто, а фото-публицистичког жанра има свега око два одсто.

ТЕМЕ КОЈЕ СУ ОБЕЛЕЖИЛЕ ПРОШЛУ ГОДИНУ

Међу 45 тема у које су сврстани сви објављени прилози о Министарству одбране и Војсци Србије, у 2016. години највише се писало о бројним активностима министра одбране, затим о односима Министарства и Војске с цивилним структурама, међународној сарадњи, бројним вежбама и на домаћем и на међународном плану, набавци наоружања и војне опреме, посебно авиона и хеликоптера за РВ и ПВО, активностима начелника Генералштаба...

Већина тема налази се у врху интересовања медија већ неколико година, у сличном поретку. Такође набројане теме представљају 75 одсто свих анализираних прилога.

За разлику од претходних година, новину представља промена места и вредносног контекста теме о наоружању и војној опреми. Она се 2016. нашла на петом месту јер су се њоме медији бавили током целе године. Подсећамо да је у 2011. била тек на 30. позицији. Иако је 2014. и 2015. године „стигла“ на 11. место, негативна порука – да је стање у авијацији алармантно – забележена је тада у чак 15 одсто прилога.

Медијски третман набавке хеликоптера и авиона МиГ29 био је изразито афирмативан – 20 одсто објава имало је позитивну конотацију, уз поруке да је опремљеност Војске знатно побољшана и да Србија има најмодернију ескадрилу у региону, 78 неутралну и свега два одсто негативну. Често је истицано да је реч о највећој набавци летелица у последњих 30 година. У годишњим резимеима 2016. медији су на-

бавку авиона уврстили као један од догађаја који је обељежио годину.

О набавци авиона и хеликоптера за РВ и ПВО укупно је објављено 717 прилога (осам одсто од укупног броја о Министарству и Војсци), а 23 насловне стране штампаних медија биле су посвећене набавци летелица („Чувари неба над Србијом“, „Моћна ескадрила чуваће наше небо“, „Раме уз раме са Мађарима“, „Мигови су наши, са Србијом више нема шале“, „Од Русије шест мигова и 30 тенкова“, „Спасиба браћо Руси“). Доминирајуће поруке биле су да Србија поново постаје водећа оружана сила у региону и да јача своје везе с Руском Федерацијом.

Малобројни негативни коментари односили су се на техничке карактеристике авиона МиГ29 („реч је о половним летелицама“), цене која је окарактерисана као превисока, политичког контекста (питање односа Србије према војној неутралности, евентуална веза с предстојећим изборима). Неретко се у појединим коментарима наводила и оцена да је набавка део „трке у наоружању“ региона.

Тема цивилно-војна сарадња заступљена је у 11 одсто објављених прилога. Минула година била је у знаку доприноса заједничких војно-полицијских тимова у спречавању кријумчарења и илегалних прелазака миграната. Осим тога, многобројни су били и прилози о ангажовању припадника Војске на пружању помоћи грађанима у местима у којима је дошло до изливања бујичних токова.

У медијима је посебно добро оцењен ангажман Војске и Полиције на граници с Бугарском и Македонијом (76 позитивних, 23 неутрална и један одсто негативних). То је знатно допринело повећању укупне заступљености позитивно ин-

НА ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА

Министарство одбране наставило је и у 2016. години комуникацију на друштвеним мрежама. На Фејсбук страници најбољи одзив у протеклој години имали су промоција потпоручника, конкурси за војне школе и информације и спотови за добровољно служење војног рока. Први спот о добровољном служењу имао је 118.724 прегледа.

Кад је реч о Твитеру, највећи број ретвитовања и лајкова имао је твит о пратњи наших пилота кинеског председничког авиона (234 ретвита и 467 свиђања) и твит да стижу руски хеликоптери (221 ретвит и 392 свиђања). Покетиоци налога такође су показали интересовање и за вежбе и обуку припадника Војске, њихово учешће у мировним мисијама, обележавање историјских и војних догађаја, промоцију потпоручника и цивилно-војну сарадњу. Уочено је да дешавања у култури у систему одбране, промоције књига и изложбе наилазе на добар одзив на блогу. У прошлој години било је укупно 517 објава.

На Јутјуб каналу у 2016. години било је 476.397 прегледа. Највећи број односио се на запис с вежбе „Словенско братство“ – увежбавање десанта (28.137 прегледа). Саопштења објављена на интернет сајту Министарства одбране експлицитно су наведена као извор информација у осам одсто прилога.

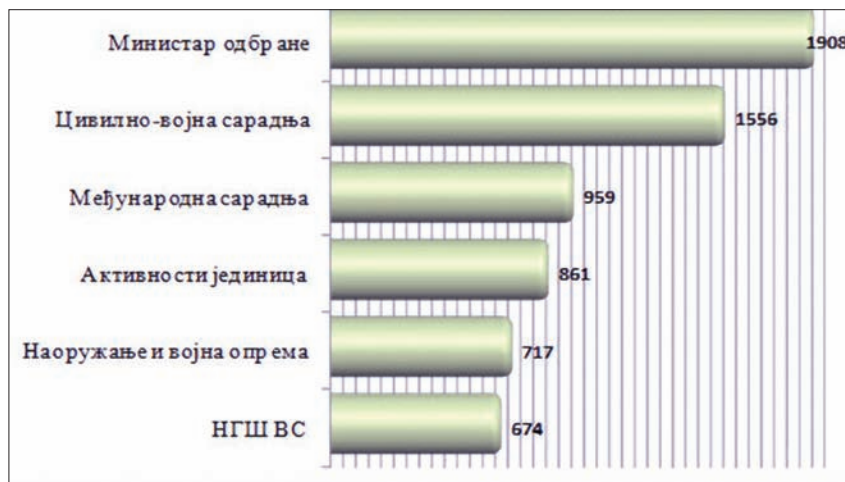
тонираних прилога о Министарству одбране и Војсци Србије на нивоу године (у периоду трећег тромесечја проценат позитивних прилога повећан је с 17 на 25 одсто).

Неколико негативних прилога односило се на информацију о наводној депортацији мигрантске породице (извештавали су углавном *Данас* и *N1*, а званичници система одбране негирали су сазнања о томе). То није изазвало већу пажњу осталих медија.

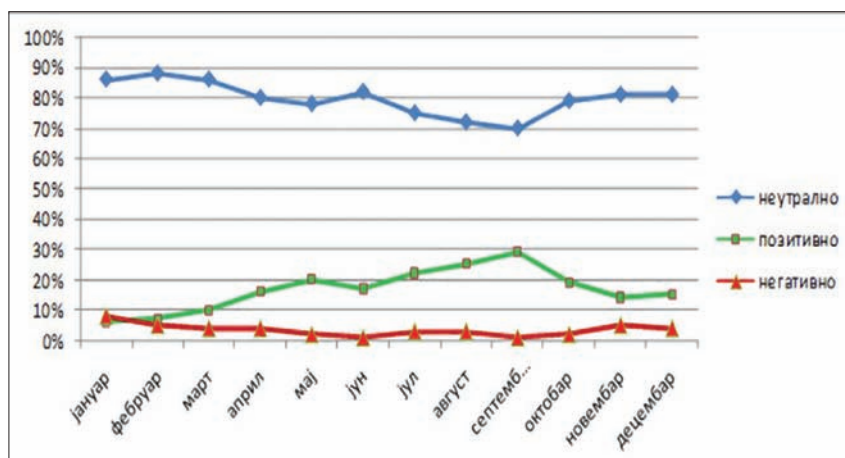
О добровољном служењу војног рока медији традиционално афирмативно извештавају. Било је слично и прошле године – објављено је 179 прилога (два одсто од укупног броја). Посебну пажњу изазвала је промена концепта која се огледа у продужетку служења с три на шест месеци. Поред извештаја о свечаности полагања заклетве, уз поруке да је одзив на добровољно служење изузетан, у медијима се, непосредно по одлуци о продужењу, појавила и теза о могућности поновног увођења обавезе служења војног рока. Уз став званичника Министарства одбране да је таква одлука у надлежности Народне скупштине Републике Србије, медији су крајем године објављивали полемичке текстове у којима су аналитичари, познаваоци безбедности, представници власти и опозиционих странака разматрали и износили различите ставове о могућности враћања обавезе служења војног рока и тиме практично покренули јавну дебату о том друштвеном питању. Бројни дневни листови објављивали су ан-

ИСТРАЖИВАЊА ЈАВНОГ МЊЕЊА

У свим објављеним истраживања јавног мњења током 2016. године наводи се да је Војска Србије на првом месту по поверењу грађана у институције. Агенција Нина-медиа објавила је у марту резултате према којима Новосађани највише поверења имају у Војску (20,4 одсто), а потом у просвету. Према истраживању „Млади у Србији 2015”, спроведеном у оквиру међународног пројекта и под покровитељством Фридрих Еберт фондације и Шел студије о младима узраста од 16 до 30 година, млади највише поверења имају у Војску, а затим у Српску православну цркву (СПЦ). У априлу је и ЦЕСИД објавио резултате о поверењу у институције, према којем је највећи степен поверења грађана у Војску Србије. Медији су у новембру објавили резултате истраживања „Прекограничне мреже за мир, међусобна помирења и људску безбедност” о поверењу у институције у региону. Према том истраживању више од половине грађана Србије има поверење једино у Војску. У децембру, медији су објавили делове истраживања које је Факултет политичких наука спровео у сарадњи с мисијом ОЕБС-а на четири београдска факултета, према којем студенти највише поверења имају у Војску Србије и СПЦ.

Процена заступљености тема у 2016. години

Усмереност прилога по месецима

кете о ставовима шире јавности о могућности увођења обавезног војног рока. Према резултатима истраживачко-издавачког центра Демостат 75 одсто становништва жели да се врати редовно служење војног рока.

У анализираним медијима током 2016. године објављено је 299 прилога о Војном синдикату (три одсто од укупног броја о систему), најчешће о активностима синдиката, као и ставови званичника који су се оглашавали тим поводом.

Највећи број, међу штампаним медијима, објавили су дневни листови *Данас* и *Политика*. Међу телевизијама, о активностима синдиката убедљиво највише је извештавала телевизија *N1*.

Иако су прилоге о активностима Војног синдиката медији објављивали током читаве године, највећу пажњу изазвала је најва и одржавање њиховог првог протеста (од укупно три). О својим ставовима синдикат је јавност информисао најчешће саопштењима на свом интернет сајту.

Извештавање већине медија о протесту војних синдиката карактерисало је у највећој мери преношење ставова и Министарства одбране (саопштења) и Војног синдиката, али и осталих представника Владе, председника Србије, војних аналитичара, представника опозиционих странака. Неретко је истицано да Војска „први пут

протестује на улици". Иако већина извештаја о одржавању првог протеста није садржала експлицитан вредносни став новинара или редакције, поједини медији су своје опредељење према тој теми ипак изражавали – насловима написа, простором који су давали ставовима једне или друге стране, опремом текста (антрофилама, фотографијама, редоследом информација...). Забележено је 15 одсто негативних и 85 одсто неутралних прилога (уколико је у наслову текста истакнута, примера ради, оптужба Војног синдиката, он је оцењен негативно, а уколико само стоји информација да је одржан протест са ставом и једне и друге стране, процењен је неутрално). Аналитички текстови и коментари били су малобројни и углавном су објављивани у недељницима и колумнама појединих дневних листова.

На основу извештавања медија може се констатовати да је комуникација на релацији Министарство одбране – Војни синдикат, упркос разликама у погледу начина решавања проблема, била коректна.

МЕДИЈСКА СЛИКА МИНИСТАРСТВА И ВОЈСКЕ

Медијски публицитет Министарства одбране и Војске Србије у прошлој години био је изузетно повољан, посматрајући вредносни контекст у коме су објављиване теме из области одбране. Интересовање медија било је велико и на нивоу вишегодишњег просека. У години за нама било је изражено медијско присуство и тема које су изузетно афирмативно деловале на јавну представу о систему – ангажовање војно-полицијских тимова на граници с Бугарском и Македонијом, опремање Војске Србије, домаће и иностране вежбе, активности у мултинационалним операцијама и теме које су указивале на проблеме у систему.

Анализирајући медијску слику система одбране у протеклој години, евидентно је да су у центру пажње јавности превасходно биле војне теме, да је о њима коректно извештавано, те да није било медијских афера.

Управа за односе са јавношћу наставила је интензивну сарадњу с медијима и у 2016. години. О заједничким активностима војно-полицијских тимова на граници с Македонијом и Бугарском медији су свакодневно извештавали, ослањајући се на саопштења Министарства одбране и изјаве портпарола, које су преносиле и светске агенције Associated Press, The News Tribune, Daily Mail, robserver.com...

Промовисан је и нови концепт добровољног служења војног рока. За те потребе Управа је иницирала гостовања портпарола и представника Управе за обавезе одбране на телевизијама с националном и локалном фреквенцијом, оглашавања у дневној и периодичној штампи, бројне форо-репортаже у штампи и израдила четири видео-спота која су дистрибуирана на 84 телевизије. Све је

Процентуална заступљеност тема у 2016. години

резултирало одличним одзивом децембарске класе, која добровољно служи по новом моделу.

Према актуелним показатељима, и у 2016. години приметно је велико ослањање медија на званичне информације које долазе из Управе за односе са јавношћу и Војске. Саопштења, изјаве званичника, објаве на интернет сајту, магазин „Одбрана“ и профили Министарства одбране и Војске Србије на друштвеним мрежама, као релевантан и кредибилан канал комуникације, и даље представљају основни комуникатор о догађајима из области одбране. ■

АКТИВНОСТИ ЗВАНИЧНИКА СИСТЕМА

Активности министра одбране годинама се налазе на првом месту интересовања медија кад је реч о темама из области одбране. С уделом од 21 одсто, таква ситуација била је и у 2016. години. Прву половину године обележило је разрешење дотадашњег министра одбране, бројне спекулације о кандидатима за новог и коначно избор и постављење министра Зорана Ђорђевића. О ресорним активностима министра одбране медији су извештавали уобичајеним публицитетом, коректно и претежно без вредносних коментара. Највише пажње изазивале су његове активности у оквиру међународне сарадње. Интервју министра Ђорђевића за магазин „Одбрана“, као и конференцију за новинаре у децембру, већина медија пропратила је с посебним интересовањем, најчешће издавајући делове текста који се односе на буџет, опремање Војске и сусрет са представницима Војног синдиката.

И активности начелника Генералштаба добро су медијски пропраћене – 10 одсто у укупном броју прилога, што је на просечном годишњем нивоу. Велику пажњу медија имали су интервјуи начелника Генералштаба генерала Љубише Диковића за РТС, магазин *Одбрана*, *Политику* и *Сјутуњик*. Медије је највише занимала модернизација Војске Србије. Од ресорних активности наглашено су праћени сусрети са међународним званичницима, присуство војним вежбама и полагањима војничке заклетве.

БРИГАДНИ ГЕНЕРАЛ ДЕЈАН ЈАНКОВИЋ, КОМАНДАНТ ЗАЈЕДНИЧКИХ СНАГА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ И МУП-а

ОДГОВОРНИМ РАДОМ ДО БЕЗБЕДНИХ ГРАНИЦА

Сталном разменом података са службама безбедности Србије и добром координацијом задатака са свим државним институцијама укљученим у решавање мигрантске кризе, уз доследно поштовање међународних стандарда и прописа и поштовањем закона наше земље који дефинишу ту област, Заједничке снаге успеле су да у протеклом периоду обезбеде границе наше државе од већег прилива миграната, открију и правди приведу велики број њих који се баве кријумчарењем људи, те осигурају безбедност грађана и њихове имовине. Комбиновањем снага Војске и Полиције, њиховим правилним размештајем, избором тежишта и променом тактике ангажовања, обезбеђена је стална присутност органа обезбеђења на државној граници, који успешно спречавају илегалне преласке.

Ао почетка фебруара ове године Заједничке снаге откриле су више од 19.000 миграната и одвратиле 17.800 од илегалног преласка државне границе, а више од 1.200, углавном кријумчарених лица, откривено је у дубини територије Србије, те упућено у прихватне центре и центре за азил. Према речима команданта Заједничких снага бригадног генерала Дејана Јанковића, обезбеђене су довољне снаге за интервенцију у случају покушаја масовних илегалних прелазака државне границе, као и непрекидна контрола путног и железничког саобраћаја.

О Прошло је више од пола године од формирања Заједничких снага ВС и МУП-а због заштитне граница Републике Србије према републикама Бугарској, Македонији и Црној Гори од илегалних улазака миграната и активности кријумчара људи. Шта је све учињено у прошлом периоду и како сте задовољни стањем и ефикасношћу ангажовања снага?

– Сталном разменом података са службама безбедности Србије и добром координацијом задатака са свим државним органима укљученим у решавање мигрантске кризе, уз доследно поштовање међународних стандарда и прописа и поштовањем закона Србије који дефинишу ову област, Заједничке снаге успеле су да обезбеде границе наше државе од већег прилива миграната, открију и правди приведу велики број њих који се баве кријумчарењем људи, те осигурају безбедност грађана и њихове имовине. Комбиновањем снага Војске и Полиције, њиховим правилним размештајем, избором тежишта и променом тактике ангажовања, обезбеђена је стална присутност органа обезбеђења на државној граници, који успешно спречавају илегалне преласке.

О Србија није подигла ограде како би заштитила своје границе. Одлучила је да војницима и полицајцима повери задатак да превентивно делују и одврате мигранте од илегалних прелазака наше границе. Да ли је на тај начин могуће ефикасно обезбедити државну међу?

– Познато је да превентива увек даје боље резултате од било ког обли-

Организација Заједничких снага јостављена је као здружено и мешовито ангажовање различитих специјалности из састава Војске и Полиције. Командир сваког органа у простору је војни старешина, а ангажовани су војници, припадници Граничне полиције, интервенционих и јединица Саобраћајне полиције, припадници Управе криминалистичке полиције и Жандармерије.

ка репресије. Закључено је да постојећи начин обезбеђења границе даје очекиване резултате на одвраћању миграната од уласка у Србију. Сматрамо да је начин на који се боримо с мигрантском кризом ефикасан, уз истовремено хумано поступање са људима, којима је помоћ неопходна. Обезбеђено је и перманентно праћење безбедносне ситуације, изазване мигрантском кризом у земљама на „Балканској рути“, због правовремених, потпуних и објективних процена, облика и начина угрожавања безбедности наше државе, како би Заједничке снаге на одговарајући начин могле да одговоре на сваки проблем.

О Од 22. јула до данас Заједничке снаге откриле су више од 19.000 миграната који су нелегално покушали да пређу државну границу. Од тог броја, њих више од 18.000 одустало је од њихове намере, а остали су превезени у прихватне центре широм Србије. Која је даља процедура са њима? Имате ли повратне информације о њиховом процесуирању?

– У случајевима откривања миграната у дубини територије, они се упућују до најближих полицијских станица, ради даљег поступања. После увођења у евиденције, уколико лица затраже азил, упућују се у прихватне центре или центре за азил у складу с могућностима пријема у односу на расположиве капацитете. Заједничке снаге проналазиле су повређене и промрзле мигранте, труднице, породиље, као и оболела и изнемогла лица. Било је и случа-

Први командант Заједничких снага био је генерал-мајор Желимир Глишовић, а други бригадни генерал Миле Јелић

јева да смо организовали потрагу како бисмо пронашли оне који су се удаљили од групе или које су кријумчари због оптерећености возила успут одбацили, као и малолетна лица без пратње родитеља или старијих. У таквим случајевима мигрантима је прво пружана неопходна медицинска помоћ, а затим су упућивани у најближе полицијске станице. После евидентирања у полицијским станицама мигранте преузима Комесаријат за избеглице и миграције, који их распоређује у прихватне центре и центре за азил. У центрима су им обезбеђени бесплатан смештај, исхрана, медицинска заштита и основни услови за живот према највишим међународним стандардима и конвенцијама.

Од 128 откривених кријумчара, њих 95 су држављани Србије, немају пребивалиште у зони операције и вишеструки су повратници у извршењу разних кривичних дела. Преостала 33 су страни држављани – 15 из Бугарске, 10 из Пакистана, Авганистана и Ирака и 10 један из Холандије, Молдавије и Аустрије.

О Којим се све ситуацијама сусрећују илегални преласци, с обзиром на то да се гранична линија проиђеже и преко непродуктивних предела? Да ли се штом проблему присићује „без шаблона“, односно у складу са ситуацијом у даљој тренутку?

– Заједничке снаге размештене су у четири сектора и задатак извршавају комбинацијом тактике линијског и дубинског обезбеђења у редовном режиму. Линијско обезбеђење изводи се на граници, контролом граничне линије патролирањем, осматрањем, постављањем рејонских стражара, осматрачница и заседа, уз употребу савремених средстава за извиђање и осматрање дању и ноћу и у условима смањене видљивости. Број и величина органа за линијско обезбеђење одређује се на основу процене конфигурације терена и дефинисања могућих праваца кретања миграната. Конфигурација терена и конкретни метеоролошки услови дефинишу распоред обезбеђења.

Дневно се процењују објекти, рејони, правци и места ангажовања орга-

на обезбеђења граница, анализирају постигнути резултати, проучавају расположиве информације ради откривања нових праваца и места убацивања илегалних миграната, и на основу ажурираних процена и конкретних резултата планира се њихово ангажовање за наредни дан.

Дубинско обезбеђење организује се и реализује постављањем обезбеђења на местима могућих спајања правца кретања миграната, како би се спречило њихово кријумчарење у дубину територије Србије. У складу с проценом, заједно с територијално надлежним полицијским управама, формиран су заједнички тимови за контролу путних и железничких правца. Контрола се врши непрекидно и прилагођава новим подацима.

Q *Како оцењујете досадашње планирање, организацију и реализацију послова обезбеђења границе и заштити наше међе од илегалних улазака и кријумчарења људи, имајући у виду да је то једна од најзначајнијих војно-полицијских операција у последње време?*

– Формирањем Заједничких снага први пут је у пуном формату примењен члан 39. Закона о одбрани, чиме су створени услови за заједничко ангажовање Војске и МУП-а на извршењу овог задатка. Прво је формирана Команда Заједничких снага, која је израдила План њиховог ангажовања. Циљ је био изаћи на границу, сагледати и установити тренутно стање, а после, у складу с правцима кретања миграната, подешавати и мењати почетно ангажовање. Све планиране обавезе и задаци произашле из одлуке Владе о образовању и ангажовању Заједничких снага благовремено су организоване и реализоване.

Q *Којим техничким средствима тренутно располажемо при обезбеђењу границе? Има ли најава да ће се предузети мере на побољшању тих средстава, уколико за тим постоји потреба?*

– За откривање илегалних прелазака државне границе у ноћним и условима ограничене видљивости користимо савремена оптоелектронска средства као што су термовизијске камере, ИЦ камере, двогледи, монокулари... Тренутно нема довољно тих уређаја, али се њихов недостатак превазилази већим бројем ангажованих снага у про-

стору и сталним променама места ангажовања. Повећањем броја савремених оптоелектронских средстава повећала би се и ефикасност ангажовања Заједничких снага на обезбеђењу државне границе, уз смањење броја ангажованог људства у ноћним и условима смањене видљивости. Поступак набавке оптоелектронских средстава у складу с Планом набавки и опремања Војске Србије у 2017. већ је започет и очекујемо да ће нам на располагању бити крајем марта или почетком априла ове године.

Q *Зона операције сиречавања илегалног прелажења граница према републикама Бугарској, Македонији и Црној Гори је велика. На који начин је решено логистичко обезбеђење људи и да ли су војницима и полицајцима који раде на тим пословима створени неопходни услови како би на најквалитетнији начин извршавали поверене задатке? Како најбоље повећати активност расположивих снага и ресурса, уважавајући чињеницу рационализације шрошкова и финансијског момента у нашој земљи?*

– Логистичка подршка Заједничких снага организована је према територијалној надлежности мирнодопских логистичких капацитета Копнене војске, Команде за обуку и цивилних предузећа с којима МУП има оквирне споразуме. Узимајући у обзир велики број издвојених састава удаљених од постојећих капацитета логистике, формирана су мешовита логистичка одељења – станице за реализацију логистичке подршке јединица у зонама ангажовања – како би капацитете логистике приближили до крајњих корисника, при че-

му је тежиште на осамостаљивању мањих састава. Војска и Полиција снабдевање покретним стварима изводе централизовано, директном набавком резервних делова на тржишту и набавком услуга према уговорима с цивилним предузећима.

Правовременим планирањем, детаљним припремама ангажованих снага и средстава, добром координацијом и сарадњом органа и јединица логистике Војске Србије и МУП-а обезбеђена је непрекидна и потпуна логистичка подршка Заједничких снага. Додељена новчана средства искључиво се и крајње рестриктивно троше за набавку и регенерацију потребних резервних делова и набавку услуга оправке покретних ствари у цивилним предузећима само за средства која се непосредно користе на обезбеђењу границе.

Q *Који су резултати остварени у борби против кријумчара људи и каква је сарадња с осталим државним институцијама у предузимању мера према грађанима који се бабе криминалним активностима?*

– Ангажовањем заједничких снага спречено је 115 покушаја кријумчарења људи, при чему је пронађено више од 1.100 миграната који су после процесуирања смештени у прихватне центре и центре за азил. У 79 покушаја кријумчарења откривени су извршиоци, на основу чега су овлашћена службена лица МУП-а против 128 поднела кривичне пријаве надлежним тужилаштвима и привремено одузела средства коришћена при извршењу кривичног дела. За кријумчарима у преосталих 36 спречених покушаја још се трага. Најчешће су коришћена путничка

или комби возила, док су у два случаја коришћена теретна возила и аутобуси. На основу података којима располажу Заједничке снаге, тренутно се кријумчарењем људи у тој зони операције бави више криминалних група, односно око 200 лица.

У сарадњи с полицијским управама и надлежним окружним јавним тужиоцем на територији, за 126 од 128 откривених кријумчара одређено је полицијско задржавање до 48 часова, а против два су поднете прекршајне пријаве, јер је реч о малолетним лицима. После истека мере полицијског задржавања основних јавних тужилаштава, мера притвора до 30 дана одређена је за 85 лица. Против 33 ухваћених у кријумчарењу поднета је кривична пријава у редовном поступку и они су пуштени да се бране са слободе. За осам лица окружни јавни тужиоци утврдили су да у њиховим радњама нема елемената кривичних дела за које се гони по службеној дужности. До сада је кривични поступак окончан за 16 лица, од којих је шест потписало Споразум о признању кривице, шесторици је изречена казна затвора до једне године, а четворица су ослобођена због недостатка доказа.

О С обзиром на то да сарађујеш и са припадницима оружаних снага и полиције суседних држава, да ли је могућ, и на који начин, је-

динствен и принципјелан приступ мигрантском проблему држава у региону и Европске уније? Постоји ли сарадња у размени обавештајних података?

– Заједничке снаге Војске и Полиције немају развијене капацитете за директну сарадњу са припадницима оружаних снага и полиције суседних држава, јер се то реализује на нивоу министарства одбране и унутрашњих послова. Размена обавештајних података одвија се преко сарадње служба безбедности Србије са службама безбедности из региона и Европске уније. Гранична полиција МУП-а има најинтензивнију сарадњу реализацијом локалних и регионалних састанака и директном телефонском комуникацијом. На основу споразума који су потписани између Управе граничне полиције и граничних полиција земаља Европске уније, од 25. октобра на обезбеђењу државне границе према Бугарској ангажоване су и полицијске снаге из Словачке, Аустрије, Мађарске, Француске, Чешке и Словеније. Они задатке извршавају са припадницима наше граничне полиције према унапред одобреном плану Заједничких снага, који се према месту, времену и обиму ангажовања усклађује с Планом ангажовања Заједничких снага.

О Према Вашем мишљењу, каква је тренутна безбедносна ситуаци-

ја у нашој земљи, имајући у виду све актуелне безбедносне изазове и податке да је у прихваћеним центрима смештен знатан број војноспособних лица с искуством из ратних подручја?

– Велики прилив миграната и мере које државе у окружењу предузимају на затварању граница и контроли улаза миграната условиле су продужени боравак миграната у нашој земљи. Такво стање је понекад доводило до пораста тензија и одређених инцидентних ситуација између миграната и грађана, за сада без тежих последица. Велики број миграната био је у додиру с ратним активностима на територији с које долазе. Постоје одређена сазнања да су неки били и учесници сукоба на просторима Сирије, Ирака и Авганистана, о чему говоре њихове одбачене фотографије приликом наиласка припадника Заједничких снага. До сада ни су регистроване њихове намере и планови да непосредно угрозе наше снаге, јер им је циљ што бржи транзит кроз нашу земљу. Заједничке снаге имају припремљене планове ангажовања у случају ескалације мигрантске кризе и масовнијег наиласка миграната из правца суседних земаља и оспособљене су и спремне да одговоре на изазове које носи мигрантска криза. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимила Тијана ГУБЕРИНИЋ

РОНИОЦИ
РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ

АКЦИЈА ПОД ЛЕДОМ

Роњење испод ледене водене површине на „минус 4“, уз температуру воде око нултог подеока, за просечног човека представља готово смртну опасност. Може настати низ поремећаја у функционисању организма, међу којима је најчешћи хипотермија или потхлађивање. У води чија је температура до 10 степени, без одговарајуће ронилачке опреме преживљава се сат, два... На нула степени смрт наступа за најкасније пола часа. За искусне рониоце Речне флотиле, пак, зарањање под лед од 20 центиметара представља тек једну од редовних активности обуке у зимским условима.

– Није много хладно – сведоче поручник корвете Горан Рилак, старији водник прве класе Александар Тимотић, старији водник Далибор Анђелковић, водник Александар Јовановић и десетари Душан Медић и Страхиња Ђумић, рониоци 93. ронилачке чете. Ипак, без преке потребе, на овако ниским температурама воде – не зарањају.

– Искључиво идемо доле ако је неопходно спасити људски живот, материјална добра или треба извршити борбени задатак. У таквим случајевима стављају се на испит готово све психолошке способности, па редовна обука и кондицирање у зарањању, у зимским условима, представљају незаменљив део припреме организма за напрезања, готово до самих крајњих граница издржљивости. Роњење у тако екстремним временским условима захтева беспрекорно обучене и искусне рониоце способне за веома брзо размишљање и реаговање у критичним и надасве стресним ситуацијама, које се могу јавити под водом – објашњава капетан фрегате Митар Миловић, командир чете, додајући да иако користе мокра и сува ронилачка одећа, која не допуштају директан контакт воде са телом, класичне и „Full Face“ маске, са могућношћу одржавања подводне радио-комуникације, свако задржавање у води хладнијој од десет степени дуже од тридесетак минута никако није препоручљиво, чак ни за најискусније.

– Када зароним под лед осећам потпуно неприродну средину за људски организам, а то вероватно утиче и на снажну навалу адреналина – дочарава осећај хладноће ронилац, старији

Ронилачки задатак, посебно борбени, не бира услове извршења, време ни место, нити подводну видљивост, температурне и друге услове у води, као ни спољне климатске услове. Војнички речено, задатак мора бити извршен у потпуности и на најефикаснији начин.

водник прве класе Александар Тимотић и објашњава да дужи боравак под водом убрзава дисање и драматично појачава осећај хладноће.

Приликом извршавања задатка, без обзира на искуство, рониоци никако нису препуштени сами себи. Над њима увек бди ронилачки тим који обично чине руководилац роњења (најискуснији ронилац), санитарски орган, резервни ронилац и једна ронилачка пара. Тако се и обука изводила под будним оком двојице најискуснијих ронилачких инструктора, старијих водника прве класе Бобана Ђоковића и Милорада Јокића.

– Везу са површином ронилац одржава „животним конопом“ за који је привезан, а чији је други крај у рукама руководиоца роњења, уређајем за бежичну комуникацију али, најчешће, комбиновањем ова два начина. Ронилац израња са уздигнутом руком, што представља једну од мера сигурности како би се спречило да због слабе провидности воде, при роњењу ноћу или испод леда, а нарочито код брзог израњања, дође до удара у евентуалну препреку на површини и повређивања, што би могло имати и фаталне последице. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

СЕЛЕКТИВНА ОБУКА У СПЕЦИЈАЛНОЈ БРИГАДИ

Током захтевних девет недеља, стотинак кандидата и кандидаткиња за професионалне војнике прошло је обуку како би се, кроз својеврсни дрил, на делу препознали најбољи, који ће започети војничку каријеру у батаљону за противтерористичка дејства и 72. извиђачко-диверзантском батаљону елитне бригаде наше војске

Последње недеље двомесечне обуке, која је започела 12. децембра, у панчевачкој касарни „Растко Немањић”, дому Специјалне бригаде, обилишми смо младе људе који у веома захтевном процесу желе да докажу да су достојни да, као професионални војници, стану у строј Војске Србије.

Нису их штеделе ни јануарске температуре, али ни инструктори батаљона за противтерористичка дејства и 72. извиђачко-диверзантског батаљона. Последњих дана „дочекали” су их и оштри критеријуми за евалуацију.

Селективну обуку завршила су 103 кандидата, а са најбољима ће бити потписан уговор о раду на одређено време (шест месеци), уз могућност продужења до три године и обнављања до навршених 40 година живота.

Обуку изводе искусни инструктори, командири водова и тимова. Капетан Бојан Ковачевић, командир чете привременог састава, која је одређена за реализацију селективне обуке са кандидатима за професионалне војнике у Специјалној бригади, подсећа да се сви садржаји обуке реализују по тематском плану.

– У плану су физичка и тактичка обука, ватрена обука, стројева обука, правило службе, топографија и друге тематске области. Ипак, тежиште је на физичкој, тактичкој и ватреној обуци. Првих осам недеља свакодневно се пролазе садржаји предвиђени тематским планом, а девете недеље је евалуација – каже Ковачевић и подсећа да комисију за евалуацију чине официри из Команде Специјалне бригаде, са главним подофицирима и командирима чета привременог састава, према стандардима за пријем у јединице Бригаде, који су строжи од уобичајених.

Кандидати су реализовали гађања, тактичку обуку, пливање и роњење у базену и остале садржаје.

СПРЕМ

НИ ЗА ИЗАЗОВЕ

19

– Провера физичких способности траје три дана, према стандардима за Специјалну бригаду. Првог дана трчање на 3.200 метара, склекови и трбушњаци, другог дана савладавање полигона с пешадијским препрекама и пењање уз конопац седам метара, а трећег дана роњење на дах 15 метара и пливање на 100 метара, које мора бити испод четири минута – потврђује капетан и подсећа да је услов „за даље“ да се све провере успешно савладају.

Немања Павловић из Обреновца, један је од кандидата за професионалног војника. Редовни војни рок служио је 2014. године.

– После две године указала ми се прилика да дођем на селективну обуку. Утисци су сјајни, иако је на моменте било напорно, поготову на маршевима које су пратили жуљеви. Физичка обука је веома захтевна, али то је оно због чега сам дошао овде. Планирам да будем подофицир и речни диверзант – каже Немања, који мисли да су управо они најспремнији припадници Војске Србије.

Маја Цветковић из Лебана добровољно служење војног рока завршила је у мартовској класи 2015. године. На веб-сајту Министарства одбране информисала се о конкурс за селективну обуку и пријем професионалних војника у Специјалну бригаду.

– Родитељи су ме подржали у одлуци да покушам. Физичка провера ми није тешко пала. Желим да почнем да радим и спремна сам за све изазове – каже млада „дифовка“.

Водник Иван Јеремић, један од извођача обуке, командир одељења у 72. извиђачко-диверзантском батаљону, каже да је реч о генерацији војника жељној знања и вештина.

Још једном од командира одељења, воднику Бојану Радовићу, то је трећа генерација будућих професионалних војника на обуци.

– Логично је да сваким даном напредују и да ће евалуацију већина успешно завршити. Када је реч о стандардима противтерористичког батаљона, има људи који их већ сад испуњавају и практично могу да почну са радом. Услов да добијемо најбоље од кандидата јесте да послу приступимо строго, професионално и војнички – каже Радовић. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА

УЛАГАЊЕ У БУДУЋ

Институт за стратегијска истраживања једна је од институција у систему одбране која током 2017. године, у организационом смислу, улази у нову фазу свог постојања. Та установа и Војни архив, који је у њеном саставу, баштине традицију дугу 141 годину, када је давне 1876. генерал Јован Драгашевић у тадашњој српској војсци отпочео бављењем научним радом и прикупљањем архивске грађе. Говорећи о променама које ће обележити годину пред нама, директорка Института за стратегијска истраживања др Јованка Шарановић истиче да у оквиру реорганизације Министарства одбране, која треба да допринесе даљем унапређењу његове ефикасности, Институт, у чијем саставу је од 2006. године и Војни архив, организационо и функционално постаје везан за Универзитет одбране.

– Тако ће обједињавањем образовних и научноистраживачких капацитета Универзитет одбране постати у пуном смислу стожер образовне и научноистраживачке функције у систему одбране. Слична решења, када је реч о Институту, постојала су у прошлости када је он био саставни део Центра ви-

Научноистраживачки капацитети већ деценијама сматрају се изузетно важним ресурсом система одбране, а Институт је свакако један од основних носилаца у тој области. Још је кинески филозоф и мислилац Сун Цу у свом делу „Умећа ратовања“, закључио да „уколико познајеш свог непријатеља и уколико познајеш самога себе – не треба да се плашиш резултата стотине битака“, а могло би се рећи да је мисија Института за стратегијска истраживања управо то – да што боље упознамо наш систем одбране, али и да сазнамо што више о ризицима и претњама које нас окружују.

соких војних школа. Учешће у наставном процесу Војне академије, менторство на свим нивоима, од основних студија до Високих студија безбедности, доказ је да смо ангажманом припадника Института већ одавно саставни део Универзитета одбране – истиче др Шарановић.

– Верујем и да ћемо неке проблеме у вези с научном делатношћу у Универзитету одбране лакше превазилазити, пре свега мислим на могућност интензивније укључености у истраживачке пројекте и научне скупове шире академске заједнице и у земљи и у иностранству, лакше праћење развоја научних сазнања, али и заједничког деловања када је реч о борби за бољи статус и вредновање рада истраживача – објашњава др Шарановић.

Мапирање потреба система одбране

Имајући у виду да се основни задаци Института за стратегијска истраживања односе на спровођење фундаменталних и примењених истраживања у области безбедности, одбране,

су се предузимали протеклих година. Један од њих је и „Идентификовање савремених асиметричних форми угрожавања безбедности”, који треба да на основу научно верификованих сазнања понуди одговоре на суштину, главне форме испољавања и основне носиоце асиметричног угрожавања безбедности. Уз то, екстремизам, тероризам, илегалне миграције, организовани криминал и корупција безбедности су феномени који су предмет посебне анализе – наглашава др Шарановић, додајући да је управо тај пројекат Савет за научноистраживачку делатност Министарства одбране и Војске Србије прогласио као значајан за систем одбране и у току је његова екстерна рецензија.

Осврнувши се на годину за нама, директорка Института за стратегијска истраживања издвојила је пројекте „Стратегијско-безбедности трендови у Југоисточној Европи до 2020. године” и „Заинтересованост за службу у активној резерви”, који је резултат исказаних потреба Управе за обавезе одбране за спознајом нивоа заинтересованости за службу у активној резерви као релативно новом концепту за обезбеђење попуне војске.

– Резултати пројекта „Процена психосоцијалног стања и психофизичког оптерећења професионалних припадника Војске Србије” у функцији су евалуације и модификације Упитника за процену психосоцијалног стања и психофизичког оптерећења професионалних припадника Војске. Резултати

пројекта „Предиктивна вредност когнитивних и профилних способности официра” презентовани су на психолошким научностручним скуповима у земљи и иностранству, а део који се односи на емотивни квалитет партнерских релација припадника Министарства одбране и Војске Србије коришћен је у препорукама за израду стратегија сузбијања насиља у породици и дискриминације – указала је др Шарановић.

Неке од пројеката које Институт спроводи, попут „Заштите критичних информационих инфраструктура”, осим важности у систему одбране, одликује и шира друштвена оправданост.

– У том контексту поменула бих и пројекат „Родни аспект у војној професији”, у оквиру кога је организована међународна научна конференција, објављен зборник радова, одбрањена једна докторска дисертација и промовисан Приручник за обуке из области родне равноправности у Министарству одбране и Војсци Србије, који је као такав јединствен документ из ове области у региону – објашњава др Шарановић, подсећајући да је макропројекат „Историја српске и југословенске војске у 19. и 20. веку” стални пројекат историјског одељења Института који има више тематских целина.

Институт за стратегијска истраживања постао је, такође, истиче др Шарановић, препознатљив и као организатор и суорганизатор већег броја домаћих и међународних научних и

војне историје и осталих војних дисциплина, између два празника реализовани су или су пак у фази реализације пројекти чији резултати имају практичне импликације у различитим сегментима система одбране.

– Пројекти су резултат мапирања потреба система одбране и пружају научну аргументацију да ли и шта треба мењати у реформским корацима који

ИЗГРАДЊА ИСТРАЖИВАЧКЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Научне конференције у чијој организацији је учествовао и Институт за стратегијска истраживања биле су веома запажене у научној заједници наше земље и окупиле су на једном месту велики број стручњака из различитих области. Како оцењује др Шарановић, сарадња Института са сличним институцијама у земљи и иностранству незаобилазан је аспект изградње његове истраживачке компетентности.

– Институт је акредитацијом Министарства просвете, науке и технолошког развоја и чланством у Заједници института Србије добио потврду свог научноистраживачког

потенцијала, створивши предуслове за свестранију сарадњу са сличним институцијама у земљи и иностранству. Постали смо пожељан партнер, што најбоље илуструје чињеница да смо у оквиру сарадње с француским Војноисторијским институтом објавили неколико чланака у њиховом часопису на француском језику о српско-француском савезништву у Првом светском рату. Такође, резултат сарадње с грчким Војноисторијским институтом јесте „Зборник” радова о српско-грчком савезништву у 20. веку – каже директорка Института за стратегијска истраживања.

Она, такође, додаје да је усаглашен текст споразума с Војним центром за стратегијске студије Републике Италије, а одржана је и стручна расправа о научним лекцијама у сарадњи са Здруженим центром за анализу научених лекција НАТО-а.

– Током 2016. године блиско смо сарађивали и с Институтом за међународну политику и привреду, Факултетом безбедности, Факултетом организационих наука, Војном академијом. Надам се да ће у новом организационом окружењу та сарадња бити још динамичнија – закључује др Шарановић.

стручних скупова који су у прошлој години изазвали посебну пажњу научне и шире стручне јавности, међу којима се посебно истичу „Србија и стратегијска раскршћа“, „Утицај војне неутралности Републике Србије на безбедност у Европи“ и „Добровољци у Великом рату“.

Људи као најбољи бренд

Научноистраживачка делатност у нашем систему одбране реализује се у складу с потребама и плански. Међутим, како наглашава директорка Института за стратегијска истраживања, много је проблема у тој области, а највише се односи на недостатак људи и новца.

– Људи су најбољи бренд у који ваља улагати. То је инвестиционо улагање, односно, улагање у будућност, што је константа око које се сви слажу. Да улажемо у кадар Института илуструјем

чињеницом да је у 2016. години докторирао пет припадника. Проблеми настају код довођења, а касније и задржавања перспективних кадрова. Забрана пријема у систем, сложене процедуре које дуго трају и које су неизвесне до последњег тренутка, статусни елементи научних радника који нису атрактивни ни флексибилни. С обзиром на актуелно стање кадра у Институту, као и на обавезе које нам предстоје у вези с реакредитацијом за две године, у фокусу наше пажње биће покушај очувања искусног истраживачког кадра способног да креира, планира и води научноистраживачки рад у специфичним научним дисциплинама и областима од значаја за систем одбране и пријем и школовање млађег истраживачког кадра, ради подмлађивања Института и обезбеђења одговарајуће замене старијем кадру који ће отићи у пензију. Нажалост, присутан је тренд да специјализован научни кадар напушта Институт у потрази за боље вреднованим радним ангажовањем, и у си-

стему одбране и ван њега. То је веома забрињавајуће, посебно када се има у виду чињеница да је за стварање научног кадра потребно много времена и ангажовања не само појединаца већ и система – оценила је др Шарановић, изражавајући наду да ће систем одбране пронаћи ефикасан одговор на изазове с којима се већ дуже време суочава научноистраживачка делатност.

Говорећи о пројектима који ће обележити годину пред нама, др Шарановић најавила је да ће тежиште у раду бити на пројектима који су израз уважавања потреба система одбране.

– Приводи се крају пројекат „Идентификовање савремених асиметричних форми угрожавања безбедности“, чији ће резултати бити представљени у студији која треба да буде објављена током 2018. године. Посебно наглашавам одржавање, сада већ традиционалне научне конференције, коју ће Институт организовати с Катедром стратегије Школе националне одбране Војне академије, а која ће бити посве-

Војни архив у оквиру Института баштини историјску грађу као јединствен и незаобилазан извор за истраживање историје српског народа и државе. Чetrдесет милиона архивских сведочанстава културно су добро од националног и светског значаја. Према речима др Шарановић, Војни архив је у саставу Института од јесени 2006. године и реч је, пре свега, о стручној установи која је носилац целокупне архивистичке делатности у Министарству одбране и Војсци Србије са задатком да прикупља, чува, сређује и обрађује архивску грађу војне провенијенције.

– Сарадња с домаћим и страним стручним музејским и архивским установама, као и научним институцијама, део је редовних активности Војног архива. Протеклих година запослени у овој установи, уз подршку Института, цивилних института и Филозофског факултета у Београду уложили су знатне напоре да стручној компоненти у раду придодају и научноистраживачку и едукативну, која се огледа у неколи-

ко реализованих пројеката, међу којима су и документарни филм, изложба и монографија „Србија и Браничево у Великом рату 1914–1918“, фото-монографија „Видовдански атентат у Сарајеву 1914. године“ и монографија „Окупирана Србија и Пожаревац у Другом светском рату“ – наводи др Шарановић, додајући да су у сарадњи с Радио-телевизијом Србије реализоване и документарне емисије „Издаваштво и штампарство у Првом светском рату“, „Пут војне архиве у Великом рату“, „Бој на Кајмакчалану“, а прошле године, поводом јубилеја те куће, приказан је и документарни филм „140 година институционализоване архивистике у Србији“.

У току је пројекат који се односи на попис војних жртава Првог светског рата, а склопљени су и међународни споразуми о коришћењу архивске грађе с Меморијалним центром жртава и хероја холокауста „Јад Вашем“, Меморијалним музејем холокауста у Вашингтону, а у протеклим годинама у Војном

архиву истраживања обавља делегација Држаног архива Републике Словеније на основу Анекса „Д“ Споразума о сукцесији архивске грађе.

– Важно је напоменути и проблеме с којима се суочава и Војни архив, а који се односе на неоговарајући простор у згради, која не задовољава прописане стандарде за безбедан смештај архивске грађе. Објекат који је смештен у кругу касарне никада није добио употребну дозволу због клизања терена и статике. Архивска грађа смештена је у неусловним, влажним подрумским просторијама и приземљу, док се на спрату налази судска архива, услед чега архивска грађа постепено пропада. Просторије у којима је архивска грађа нису климатизоване. За архивска документа која су издвојена за конзервацију и рестаурацију Војни архив тражио је средства из буџета, али још није реализована наведена активност. Надам се да боља времена и за Војни архив тек предстоје – наглашава др Шарановић.

ћена разматрању изузетно актуелног односа асиметрије и стратегије. У оквиру пројекта „Хибридно ратовање – искуства и перспективе“ планирана је организација научног скупа, а у припреми је и међународни научни скуп „Топлички устанак 1917. године – 100 година касније“, који се организује с Народним музејом Топлице и Архивом у Прокупљу крајем фебруара. Такође, у сарадњи с Међуопштинским архивом у Чачку ради се на припреми изложбе „Јаворски рат“, а њено отварање планира се у првој половини текуће године – нагласила је др Шарановић, додајући да, осим наведених активности, припаднике Института очекују ангажовања у радним групама и тимовима других организацијских целина, учешће на научним и стручним скуповима у земљи и иностранству, објављивање научних радова у домаћим и иностраним часописима и лично усавршавање. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимео Марко РУПЕНА

ПРИВАТИЗАЦИЈА СВЕМИРА

ОПАСАН НИВО

ПИШЕ Милена МИЛЕТИЋ

Нова генерација милијардера не троши паре на златне чесме и дијаманте, већ на улагања у свемирске програме. Иако би неко рекао да је то њихов начин да покажу свој статус, реч је пре свега о споју младалачких снова и паметног геостратешког улагања у будућност. Зашто би то могло бити опасно?

Илон Маск најавио је слетање људске посаде на Марс до 2025. године. И нико у научној заједници није се томе насмејао. Разлози? Човек са именом налик на назив неке козметичке линије одавно је доказао да се козметиком не бави чак ни метафорички, већ да остварује своје визије – његове свемирске ракете показале су се као веома успешне и то полетањем са једне тачке, достизањем орбите и слетањем на другу тачку. Осим тога, он није једини савремени милијардер поникао из ере „Ратова звезда“ који трчи трку за свемир – најмање шест најбогатијих људи на планети ствара своје свемирске про-

граме већ неколико година. Штавише, недавно је приватна компанија „Мун Експрес“ добила државну дозволу САД за слетање на Месец. А свемир је, да парафразирамо речи једног од челника управо те компаније, непресушни извор управо оних богатстава због којих се данас на Земљи ратује.

Трка приватних компанија, које раде независно од државних свемирских агенција, већ је почела. То отвара значајно питање: ако су свемирски програми државних агенција до сада доносили процват нових технологија (што ће и надаље бити случај) и њихову масовну, јевтину примену за све нас, да ли ће и приватне компаније, које

МОЋИ

заузму прва места у овој трци, имати исти слух за потребе широких народних маса и једног дана, кад освоје највишу геостратешку тачку, радити за опште добро или само за неколико личних џепова? Или ћемо доживети мрачну будућност коју су предвидели многи писци, а чије обриси већ данас знамо добро: ограничење права на природне ресурсе и масовну контролу народа, делегиране ратове, поразе националних држава пред интересима мултинационалних мегакомпанија...

И Срби део свемирског програма САД

– Учешће приватних предузећа у освајању космоса није новина, бар не на Западу – подсећа Немања Мартиновић из Астрономске опсерваторије Београд. Заиста, од почетка свемирских програма, државне агенције попут НАСА-е ослањале су се на хиљаде фирми које су биле у приватним рукама, а обезбеђивале су знање и производњу још већег броја делова за летелице, лабораторије... Тако се у америчким свемирским програмима „Демини“, „Меркјури“, „Аполо“ и „Скајлаб“ нашла и неколицина Срба, инжењера, чији је допринос овом скоку био значајан, а од којих су неки с временом постајали део руководећег тима тих програма. Они су омогућили да тадашња Југославија профитира из америчког пута ка свемиру, успостављањем веза и доношењем технологија. Радило се, пре свега, о средствима комуникација. Пренос знања био је, наравно, најважнији.

Када смо једног од њих, Мајка Вуцелића (један од директора програма „Аполо“ у његовој каснијој фази и директор програма „Скајлаб“), пре више година питали чиме се бавио „Скајлаб“ („небеска лабораторија“, прим. аут.), одговор је био – између осталог и вакцинама.

– У вакцинама често има нечистоћа, које каткад, у комбинацији са генима, знају да проузрокују проблеме онима који их приме. Нечистоће се појављују, поред осталог, и због гравитације. У свемиру нема гравитације, и зато су вакцине које су произведене тамо горе, најчистије – рекао је тада Вуцелић аутору овог текста. Недуго потом, свет је обишла вест да су Кинези освојили производњу најчистијих вакцина – у свемиру.

Вуцелић је у том разговору открио и један важан проблем с којим се свемирски програми одувек суочавају

– програм „Аполо“ (летови на Месец) стао је јер је био изузетно скуп, а САД су тада биле оптерећене трошкови-ма рата у Вијетнаму, пучевима и интервенцијама у другим деловима света. Разуме се, државна свемирска агенција САД (у СССР није било приватних фирми тада, зато ту земљу не помињемо овде) НАСА није престала са радом, само су се преоријентисали на неке друге програме. У много чему остали су везани за војни индустријски комплекс Сједињених Америчких Држава. Оно што је најважније – технологије рођене у овим програмима нашле су свакодневну, широку примену и многе користимо у нашим домовима.

У међувремену Европа је изградила своје свемирске програме, СССР ни у времену распада није одустао од онога што је већ имао, а у трку су ушли Кинези и Индијци.

Интернет продаја плацева на Месецу

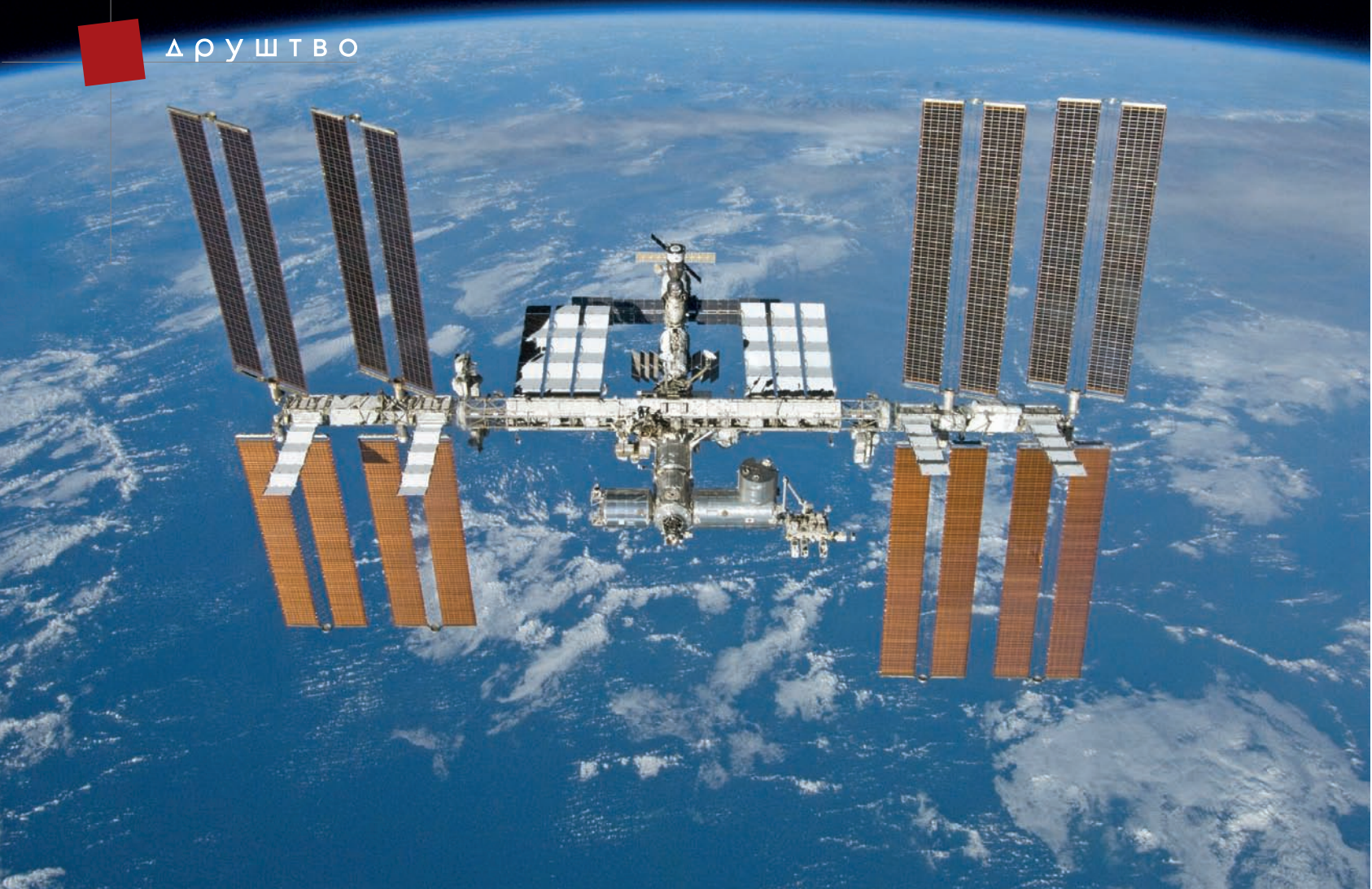
Крајем деведесетих година и почетком трећег миленијума, у зору масовне употребе интернета, свету је обзнањен један забаван оглас – неко је понудио на продају плацеве на Месецу. Колико се могло сазнати, идеја је потекла из нама суседне Мађарске. Творци те идеје лепо су образложили целу замисао: Месец је будућност, богат је неким сировинама које су нам већ сада веома потребне, а људи ће ионако пре или касније морати да напусте ову планету.

Није то било ни нешто нарочито скупо – у почетку је један ар негде код „Мора тишине“ вредео од 15 до 100 немачких марака. Није познато колико се људи упецало, нити шта ће бити са њиховим тапијама, али је замисао да се либерализује будуће тржиште свемирских некретнина била изузетно занимљива. Нека врста увода у оно што се дешава данас.

Све је ишло, наравно, преко интернета. Тек, овај занимљив детаљ има и своју озбиљну страну – интернет је продукт технологија насталих у време развоја војног програма САД „Ратови звезда“, који има свој свемирски део. Они који су га осмислили постали су нова класа богаташа и данас су то најбогатији људи на свету. Са собом су донели и нове погледе на капитал, улагања, добротворни рад, однос према запосленима и свету уопште, али и према свемирским програмима. Наиме, они не само да желе да учествују у овом замашном подухвату, већ желе и своје програме и годинама раде на томе. Ко су ти људи, зашто се укључују и шта у њиховим плановима одговара државама, а шта доноси нове упитнике?

Туристички летови у свемир

Свет је најпре изненадио Ричард Бренсон када је пре петнаестак година реализовао први лет који је скоро до-сегао орбиту. Бренсон је обелоданио своје планове да

жели да развија туристичке летове у свемир. Добра идеја да се постигне жељено појевтинење летова. Од тада је постало јасно да нова, прва линија богаташа ради на таквим пројектима. У међувремену, руска државна космичка агенција започела је један полуприватни програм – слање туриста у космос. Реч је о богаташима, туристима, који могу да потроше неколико милиона долара на такво искуство. Људи о којима говоримо су улагачи у ново поље које више никоме не личи на авантуру, већ на озбиљну могућност. Да је тако види се и по томе што је Илон Маск, чије су ракете виђене за будући превоз астронаута, од сарадње са НАСА-ом и неким другим клијентима већ инкасирао око 10 милијарди долара од превоза поштики на Међународну свемирску станицу.

Илона Маска са Џефом Безосом („Амазон“), Полом Аленом („Мајкрософт“), Ричардом Бренсоном („Вирџин Галактик“) и Јуријем Милнером („Диџитал Скај Технолоџиз“) везују три тачке – сви су поникли из ере електронике и диџиталних технологија, сви желе да пошаљу људе у свемир и сви сматрају да није прихватљива 40 година дуга пауза у слању људи на друга небеска тела. Недавно су домаћи листови пренели изјаву Ешлија Ванса, аутора биографије Илона Маска: „Момци који су владари универзума су залуђеници порасли на научној фантастици и визији свемира из шездесетих и седамдесетих година прошлог века. Сада имају новац да ту визију претворе у стварност.“

Како раде нови милијардери

Већина нових милијардера фокусира се на комерцијалне летове у свемир, што има и шири смисао – све што раде иде на то како да се појевтини лет, јер се ту могу направити највеће уштеде.

– И „Блу Ориџин“ Џефа Безоса и „Спејс Икс“ Илона Маска испробавају ракете за лансирање – каже Немања Мартиновић у разговору за „Одбрану“. – Разлика је у томе што „Спејс Икс“ гради ракету која има целу трајекторију, дакле буде лансирана, попне се до орбите и онда се спусти на другу тачку од полазне. „Блу Ориџин“ је до сада само подизао ракете негде близу орбите и враћао их назад на полетну тачку. Маск је још 2006. године добио уговор са НАСА-ом о превозу робе на Међународну свемирску станицу. Већина осталих, ипак, иде до суборбиталне висине, али Маскове ракете иду у орбиту. У том смислу, оно што ради „Спејс Икс“ има и те какав смисао, јер се успостављањем читаве трајекторије и слетањем на помичну платформу у мору, штеди на гориву. И то знатно.

„Вулкан Аероспејс“ Пола Алена већ је представио највећи светски авион са распоном крила већим од 100 метара, који може да носи сателите до 450 килограма веома високо у орбиту. Јуриј Милнер, руски милијардер ко-

ји поседује и део Фејсбука, објавио је да улаже новац у летелицу која би могла путовати до нама најближе суседне звезде – Алфа Кентаури.

Новоформирана компанија „Мун Експрес“ планира да већ следеће године води људску посаду на Месец и за то су добили дозволу од НАСА-е. У овој фирми верују да би нискобуџетни летови на Месец, чија цена не би премашивала 10 милиона долара, изменили приступ проучавању свемира и убрзали људске кораке ка звездама. Како то мисле да изведу, још није познато.

Ти људи имају велике успехе у својим плановима, али и проблеме. Дешавају се експлозије ракета. Недавно је, на пример, експлодирао један „фалкон“ који је носио сателит. Бренсонова „Вирџин Галактик“ такође је имала пад летелице, и никако не успевају да остваре планирано путовање у орбиту за које су места резервисали још пре неколико година бројни глумци и друге јавне личности.

Сви они планирају да ускоро остваре летове са већим бројем људи, неки на Месец, а неки на Марс. Као што знамо, Илон Маск већ је обелоданио своје планове. Наравно, научна заједница има бројна питања, почев од цене – прорачуни цена лета крећу се од 450 милиона долара (НАСА) до чак 1,5 милијарду (универзитети) – до разлога њиховог уласка у трку за космос.

Зашто приватници

– Све због чега ратујемо на нашој планети, било да је земља, свежа вода или енергија, свега тога у свемиру има у изобиљу. Пут у свемир је наш једини пут напретка, којим ћемо осигурати опстанак и нашој деци створити будућност без граница – рекао је пре неколико месеци неименовани званичник компаније „Мун Експреса“ када се сазнало да су од НАСА-е добили дозволу за слетање на наш сателит.

Разуме се, остаје нејасно шта ће летелице и посаде „Мун Експреса“ радити на Месецу. Неки претпостављају да би тамо могли експлоатисати хелијум 3, изотоп тог гаса, који се може користити за тзв. фузионе електране (још непостојеће), што би било решење за енергетске проблеме планете – сасвим мала количина тог гаса ослобађа огромну енергију, а на Месецу га има много. Међутим, летелица коју ова компанија сада има премала је за такав подухват, па је велико питање када ће она заиста искористити своју дозволу.

У једном свом блогу астроном Милан Ћирковић из београдске опсерваторије, заговарајући тржишно решење за свемирске програме, указао је и на неке друге могућности – летове до тзв. НЕО објеката у Лагранжовим тачкама Земље, астероида у главном астероидном појасу, мало удаљенијем од Марса, који економски веома обећавају јер су пребогати сировинама, нарочито тешким металима, чија би експлоатација била, наводно, далеко исплативија због непостојања гравитацијске јаме (тј. силе која све то смешта дубоко унутар стена и кора небеских

тела и отежава полетање) – цена пребацивања једног килограма таквог товара била би далеко исплативија него на Земљи.

Проблеми државних свемирских агенција

Постоји још један разлог – државне свемирске агенције су велике, троме и за неке представљају праве диносаурусе којима је истекао рок. Имају много проблема. У поменутом блогу Милан Ћирковић набројао је да је НАСА сасекла током година небројено много „неортодоксних, храбрих пројеката“ за покретање летелица („Орион“, „Ровер“, „Нерва“) и окренула се скупом и ризичном хемијском погону. Трошкови пројекта „Спејсшатл“ били су по сваком лету вишеструко већи него што је планирано (узгред, на том програму радило је око 1.300 мањих приватних фирми, подизвођача, који су се са гашењем ере шатлова нашли у великом проблему, јер су остали без посла). „Галилео“, „Марс Полар Лендер“, „Марс Обзервер“, мисије без људске посаде, или имају велике проблеме или су пропале. Ћирковић није поштедео ни друге агенције.

Недавно је, на пример, неславно прошла заједничка сонда за Марс коју су градили Европска свемирска агенција и Русија. Остатак тог заједничког програма ипак се добро држи и очекивања су и даље велика – да ће у сарадњи успети да спусте летелицу на црвену планету.

РосКосмос, државна руска агенција, само три месеца након што је Дмитриј Рогозин 2015. године најавио њено отварање за сарадњу са приватним компанијама (не само из земље већ и из иностранства), затворена је одлуком председника Путина, због уочених мањкавости, корупције итд. Тај потез забринуо је многе, јер астронаути путују и бораве на Међународној свемирској станици захваљујући руским летелицама. Ипак, руске власти су одмах донеле одлуку о оснивању нове агенције, тако да проблема са летовима за МСС није било. А и да нису, све

ПУТ У СВЕМИР – ЈЕДИНИ ПУТ НАПРЕТКА

„Све због чега ратујемо на нашој планети, било да је земља, свежа вода или енергија, свега тога у свемиру има у изобиљу“, рекао је пре неколико месеци неименовани званичник младе компаније „Moon Express“ када се сазнало да је америчка свемирска агенција НАСА доделила дозволу овој фирми за слетање на Месец. „Пут у свемир је наш једини пут напретка, којим ћемо осигурати опстанак и нашој деци створити будућност без граница“.

ЦИЉ ЈЕ ЦРВЕНА ПЛАНЕТА

Марс је велики циљ свих. Разумљиво – ко први стигне имаће тапију на веће површине земљишта и више знања корисног за тераформирање и стварање људских заједница. Валентина Терјешкова, прва жена у свемиру, рекла је пре неколико месеци да верује да ће Русија добити трку за ову планету. Ипак, већина научника сматра да трку неће добити ниједна земља појединачно, већ да се на Марс мора слетети удруженим напорима барем две земље, ако не и више.

оно што се дешава у новом хладном рату није ни дотакло сарадњу међу државама у вези са МСС.

Постоји још један проблем који погађа државне агенције – оне зависе од буџета. А ту су често на оном другом делу те линије... Зато није чудо што је једна НАСА, иако је третирана као свемоћна (а често је муку мучила са убеђивањем званичника да заслужују улагање), недавно одлучила да прода Међународну свемирску станицу – желе да се окрену ка Месецу и Марсу, те им много значи већа улога приватног капитала у овом скупом пројекту.

Ка већем учешћу приватних фирми иде и нова руска агенција. И Кинези су у октобру 2016. године објавили да та земља отвара простор за учешће својих приватних компанија у свемирским програмима. Једно име провирило је преко великог зида кинеске дискреције – новооснована компанија „Икспејс“ требало би да буде носилац новог индустријског парка, чији ће главни посао бити како да се укључе у трку за свемир и одговоре управо „Спејс Иксу“ Илона Маска. Кинеска фирма је већ на неки начин укључена у свемирски програм, преко веза са производњом кејџоу ракете, наследника лансиног возила за кинеске антисателитске пројектиле. Ипак, за почетак, „Икспејс“ циља на тржиште малих сателита и за домаћу употребу и за извоз.

Овде треба напоменути и индијске програме – сада се активније укључују у трку за небо, плановима у вези са Месецом, али и Марсом.

Марс је велики циљ свих. Разумљиво – ко први стигне имаће тапију на веће површине земљишта и више знања корисног за тераформирање и стварање људских заједница. Валентина Терјешкова, прва жена у свемиру, пре неколико месеци рекла је да верује да ће Русија добити трку за ову планету. Ипак, већина научника сматра да трку неће добити ниједна земља појединачно, већ да

се на Марс мора слетети удруженим напорима бар две земље, ако не и више.

Кад говоримо о Марсу, оних неколико најбогатијих који већ раде на летовима, размишљају и о стварању некаквих хабитата за људе, у орбити, одакле би се лакше изводили летови ка тој планети. О томе мисле и државне агенције.

Господари неба, газде на Земљи

Разуме се, за све то потребна је технологија, од машине која ће направити одговарајући, знатно издржљивији шраф, до свега осталог. Многе компаније су на путу да освоје баш такве технологије. Ту је квака. Онај ко буде дошао до такве технологије и оствари предност у свемиру, имаће је и на Земљи. До сада су власници тих технологија биле државне агенције у којима седе, пре свега, научници, одговорни људи који мисле на добробит већине. Шта ћемо радити ако предност стекну приватне компаније, а законодавство за свемир још не постоји?

Наиме, навикли смо да поменути богаташе посматрамо као нови тип милијардера, далеко од сурових чињеница које су пратиле Карнеџијеве, Ротшилде и многе друге. Да-

кле, као филантропе, друштвено одговорне особе којима није битно имати златну славину у кући, већ нешто друго. Ричард Бренсон редовно на Линкедину даје савете хиљадама које би да покрену послове и ради то несебично. Илон Маск је ослободио тржиште соларне енергије, безмало на поклон свету. Произвео је аутомобил „тесла“, чиме је омогућио већини да за прихватљив новац добије изврстан ауто. Сви су они дародавци којима одећа пословног саговорника није аргумент за одлуку. Ипак, свемирски програми траже велике паре, а успех је несхватљиво велика предност над другима. Хоће ли једног дана нека циновска приватна компанија која поседује супертехнологије за експлоатацију, рецимо, гаса на Месецу, или брзи лет до Марса, хтети да ту технологију рашири по свету и омогући њену јевтину употребу у сваком дому? Или ће, кад им буде одговарало, „заврнути славину“ за оно без чега у том часу више нећемо моћи?

То је питање које задире у безбедност свих нас и у геополитику. Јер, да се не лажемо, сваки успех у свемиру тиче се односа међу земљама и велике, стратешке предности. Нарочито ако је реч, рецимо, о експлоатацији сировина. Већ данас имамо делегиране ратове због интереса мегакорпорација, при чему су државни суверенитети знатно нарушени. Говорећи о космосу, „фалкон“ ракете компаније „Спејс Икс“ већ имају делове од посебно варене легуре алуминијума и литијума. Имају их само они, нико други. И да, то је монопол Илона Маска.

Астроном Немања Мартиновић каже да је све то за сада тешко предвидети, јер су преокрети данас свакодневна појава: „Тешко ће било ко геостратешки наплатити Марс у скорије време. Нама је стратешки битан, и то ће још годинама остати, Месец.“

Ми у тој трци

Ма како фантастично и недосежно деловало, многа наша предузећа хтела би да ухвате овај прикључак. Уосталом, негде смо, некада, успевали да понешто пребацимо на нашу страну. Уз то, неке наше фирме су пре неколико година радиле делове важне за слетање, за свемирске програме неких земаља. Постоје извесне назнаке да би понека наша компанија могла да се повеже са програмима Европске свемирске агенције. Али, о томе ће бити више речи ако се деси. За сада би било добро да се држимо успешније овоземаљске примене нових технологија и да се вратимо опробаном моделу развијања сопствених снага. Јер, без тога се не може нигде, па ни у свемир. Ништа није на поклон.

И баш зато што ништа није на поклон, већ сада делује прилично јасно и зашто велике државне агенције и владе земаља иду ка томе да се приватни сектор више укључи у тај процес. Али зашто би могло бити опасно (као нафта на пример или гас) да иједна приватна компанија капитализује летове у орбиту? Зато што би је на том путу тешко могла пратити било која државна агенција, а то је већ опасан ниво моћи. ■

ШЕСТА САХРАНА ДИМИТРИЈА ТУЦОВИЋА

ЗАДЊА ПОШТА

ПАРЦЕЛА 777

У Алеји великана на Новом београдском гробљу, уз државне и војне почести, 15. децембра 2016. године положени су посмртни остаци Димитрија Туцовића. Било је то шесто сахрањивање једног од оснивача социјалдемократије у Србији, од тренутка када је пре 102 године положио живот у бици на Колубари.

На последње слободно место у Алеји великана на Новом београдском гробљу, уз државне и војне почести и песму „Тамо далеко“, положени су посмртни остаци Димитрија Туцовића. Сви значајнији медији објавили су да један од најзнаменитијих Срба, рођен у селу Гостиље 13. маја 1881, а погинуо 20. новембра 1914. као командир Моравске дивизије, сада лежи на парцели 777, међу српским великанима – близу гробнице генерала Милоша Васића, министра војске и победника Кајмакчалана и Битоља, команданта Треће армије на Солунском фронту, те војвода Живојина Мишића и Петра Бојовића, Милунке Савић, Павла Штурма и Сердар Јанка Вукотића.

Било је то шесто сахрањивање истакнутог вође и теоретичара социјалистичког покрета у Србији, оснивача Социјалдемократске партије, покретача и уредника „Радничких новина“ и „Борбе“.

Милош Туцовић, председник Удружења Ужичана у Београду и потомак Димитрија Туцовића, рекао је да је његов предак прошао тежак и дуг пут до Алеје великана, да би се исправила неправда и он био тамо где заслужује.

Први пут сахрањен је у јеку Колубарске битке, 20. новембра 1914, на положају где је и погинуо у 33. години, бли-

зу лајковачког села Ћелије, да би недуго затим његово тело било пренето на гробље у Шушњару. По наређењу окупационих власти 1916. године формирано је војничко гробље у Лазаревцу, па су из Шушњара његови посмртни остаци, с телима још 12 официра, премештени.

Ексхумација земних остатака аустријских и српских војника с војничког гробља у Лазаревцу почела је 1939. године, па је део костију пренет у још недовршену крипту Храма Светог Димитрија у тој општини, у специјалном металном сандуку под бројем три. Десет година касније, без сагласности цркве, метални сандук с Туцовићевим остацима, по наређењу тадашњег руководства, пренет је у Београд, на Славију. Тада је Димитрије сахрањен пети пут. Сви се надају да ће овај шести бити последњи и да ће посмртни остаци тог знаменитог Србина коначно почивати у миру.

Из ЈКП „Погребне услуге“ најављују да ће до краја године бити постављено спомен-обележје, мања копија споменика који се налазио на Славији.

Професор Милорад Ђоковић, аутор књиге „Српска голгота 1912–1916“, подсећа на детаље прве сахране Димитрија Туцовића, у рано јутро тог 20. новембра 1914. године.

– Алекса Јовановић, капетан друге класе, наредио је војнику Влајку Мартиновићу, који је у чети био познат као социјалиста, да Туцовићево тело изнесе са бојишта и да га сахрани. По наређењу, требало је да буде укопан на гробљу у селу Шушњар, али је, према сведочењу бораца, Мартиновић одлучио да га сахрани на положају где је и погинуо. Четворица војника ископала су раку поред пута који води из Лазаревца ка Руднику и под великим храстом сахранила Туцовића – каже проф. Ђоковић и додаје да су непосредно пре сахране војници претражили џепове Димитријеве униформе и нашли три писаљке, новчаницу од десет динара и ратни дневник који је брижљиво водио, те да је после сахране Мартиновић на храсту урезао: „Овде почива Димитрије Туцовић, социјалистички борац за народна дела“. ■

В. ВЈЕШТИЋ

Пише
Душан ГЛИШИЋ

Верујући да се уз помоћ алкохола лакше долази до решења нагомиланих проблема и излази из незавидне ситуације, више од 15 одсто српских грађана у међувремену је постало зависно од те све опасније, а у Србији још недовољно признате, немани

ХАЈД (У) ПАРК

Имате ли и ви утисак да смо све нервознији, да имамо све више проблема, а све мање стрпљења, да смо на крај срца и на послу и код куће, да смо нетрпељиви и према онима за које треба да имамо највише разумевања... Не питам за разлоге, има их много и сви већ предуго трају. Беспарица, друштвена и индивидуална бесперспективност, све више незапослених, с једне стране, а све више посла за запослене, с друге стране, недостатак слободног времена за духовне садржаје, нагомилани породични проблеми, све немоћније здравство и све угроженије здравље... Много је тога што нас већ годинама притиска и стреса, а стручњаци тврде да и до 80 одсто болести свој узрок има у стресу. А лека, нигде.

Верујући да се уз помоћ алкохола лакше долази до решења нагомиланих проблема и излази из незавидне ситуације, више од 15 одсто српских грађана у међувремену је постало зависно од те све опасније, а у Србији још недовољно признате, немани. По броју оболелих алкохолизам је у свету на трећем месту, одмах иза малигних и кардиоваскуларних болести. Ни код нас ситуација није боља, посебно ако се сетимо да је Србија прва у свету по броју шљива. А од стабла шљиве до чаше ракије није далек пут. Тај пут, међутим, не води решењу. Баш као ни оне друге стазе, којима Србин (а све чешће и Српкиња) већ неколико деценија безнадежно корача, покушавајући да се ослободи стреса.

Али, уместо да опада, после отрежњења ниво стреса расте, па они који себи то могу да допусте, утеху налазе у антидепресивима. Шарене пилуле су све траженије, процењује се да у нашој земљи више од 20 одсто одраслих користи психоактивне лекове. Стручњаци упозоравају да у Србији чак сто хиљада људи свакодневно користи антидепресиве. С бројевима се није играти, тим пре што је статистиком обухваћени

број зависника увек знатно мањи од стварног, па овде неће бити више речи о броју оних који у потрази за изласком из зачараног круга уместо алкохола користе „терапију“ лековима. Поменућемо само то да су „пилуле за лилуле“ све доступније, мада здравствени радници све чешће упозоравају да више штете него што користе. Корисници средстава за смирење на послу делују тупо, незаинтересовано и одсутно. Проблеми се нагомилавају, уместо да се, један по један, отклањају, а ментално здравље народа је све угроженије.

Најзад, има и оних који су, у потрази за „бољим сутра“ и „мирнијим данас“, већ прошли фазу алкохолизма и неумереног коришћења „дозвољених“ психоактивних супстанци, а до решења нагомиланих проблема нису дошли. Срећом, статистички подаци показују да се у Србији последњих година није повећао број живалаца забрањених наркотика, па можемо да одахнемо, бар кад је о томе реч. Мада, што би рекао неверни Тома, није то због с(а)вести, него због танког новчаника.

А зашто све то говорим? Зато што имам решење за (све) наше невоље. Уместо алкохола, антидепресива, мање или више илегалне дроге, па и дувана, јер и он, према речима светски признатих научника, само као бајаги смирује, нудим парк. Није оригинално, знам, али није ни лоше. Потребно је само отићи у неки од градских паркова и извикати се на онога ко нам није по вољи. Било ко, шеф, колега, супруга, дете, банкар, касирка, политичар... Остаће нем пред нашим аргументима, изреченим у дубини храстове или букове шуме. Још од 17. века и настанка Хајд парка, у Лондону примењују такву терапију. И шта им фали? Погледајте само како су у њиховом парламенту дискусије невинне и тихе. Ни излазак из Уније није их потресао... ■

ДРОНОВИ У ПРОТИВТЕРОРИСТИЧКИМ ДЕЈСТВИМА

ТАКТИЧКА НОВА

Када су руски и белоруски војници употребили беспилотну летелицу „тахсион” на заједничкој вежби „Словенско братство 2016”, за наше припаднике специјалних јединица била је то нова лекција о савременој тактици у противтерористичким дејствима. Те летелице постале су изузетно употребљиво средство за извиђање у реалном времену, за прикупљање обавештајних и других података о противничким снагама, борбеном распореду и ватреним положајима снага за подршку.

Коришћење беспилотних летелица, а посебно минијатурних дрона, одомаћило се у многим војскама света. Зна се да су ти мали роботизовани извиђачи из ваздуха изузетно погодни за непосредно осматрање терена на ком се изводе борбена дејства. Имају софистициране инструменте за осматрање земљишта, уочавање и откривање положаја противника. Помоћу ГПС координата одређују прецизно положај противничког оруђа или маскиране заклоне. Те координате омогућују прецизно ватрено дејство по откривеном положају, коректуру артиљеријске или ракетне ватре, навођење прецизних оруђа.

„Зала аеро” у Сочију

Тактике употребе разликују се у многим војскама света. Амерички војници стекли су драгоцену искуства током борби са терористичким снагама у Авганистану, али и у другим деловима света. Њихова државна стратегија коришћења наоружаних дрона против терористичких вођа и за борбено

ИНА

извиђање постала је позната широм света. У својим противтерористичким активностима многе врсте беспилотних летелица и мултикоптера (дронов) користе, такође, британске и француске специјалне јединице, те израелске снаге у борби против екстремиста у редовима Хамаса и других терористичких групација. Кинеске специјалне снаге експериментишу са више модела извиђачких беспилотних јединица, а на вежбама користе и наоружане дроне.

Руске противтерористичке јединице користе беспилотне летелице веома успешно. Забележено је да су их употребили током обезбеђења Олимпијаде у Сочију 2014. године. Тада је и летелица „тахсион“ тестирана у сложеним метеоролошким условима и на веома неприступачном терену Кавказа, у залеђу олимпијског града. У Сочију су, наравно, коришћене беспилотне летелице са системима за осматрање и детекцију. Министарство унутрашњих послова Русије

ЈЕДИНИЦЕ БЕСПИЛОТНИХ ЛЕТЕЛИЦА

У 58. бригади Јужне војне области формирана је чета беспилотних летелица. У саставу је 30 роботизованих беспилотних система типа „застава“, „нар“, „орлан“, „кожав“, „крилце“ и „тахсион“. Беспилотне летелице намењене су за подршку пешадијским и другим јединицама, како за ваздушно извиђање тако и за електронско ометање противничких веза. Они могу обављати борбене задатке у било које време. Неке летелице поседују чак камере од 80 мегапиксела, а могу откривати и маскиране циљеве.

На Камчатки, у саставу снага прве Пацифичке флоте, формиран је одред беспилотних летелица, кога чини шест дрона домаће производње.

Увођење беспилотних јединица и у друге саставе Руске војске је убрзано, с обзиром на то да се њихова употреба показала веома корисна и скоро незамењива у примени нових тактичких поступака.

Министарство унутрашњих послова Русије непрекидно је током Олимпијаде имало у ваздуху неколико летелица „зала 421“ ради надзора територије и збивања у ужем и ширем рејону Сочија

имало је непрекидно у ваздуху неколико летелица „зала 421“ ради надзора територије и збивања у ужем и ширем рејону Сочија. Федерацијске безбедносне снаге (ФСБ) располагале су аустријско-руским дроном „Gorizont air S-100“.

Беспилотна летелица „зала аеро“ развијена је и произведена у компанији „Зала аеро Ижевск“. То је мала, преносива и поуздана беспилотна платформа за више врста камера и сензора. „Зала 421-12“ је летелица која је намењена за извиђање на предњим линијама борбеног поретка, надземних инсталација и контролу дуж границе. Оператеру су потребна три минута да припреми дрон за лансирање. Сама летелица може да се упуту у висине из руку или са лансирне платформе, односно катапулта. Летелицом се управља у аутономном или полуаутономном режиму. Платформа летелице са инструментима тежи нешто мање од 4 kg, има ГПС навигацију, мотор је електрични, а са једним акумулатором има

аутономност од два часа лета. Пре пражњења батерије летелица се сама враћа на полазну тачку. Минимална брзина лета је 65, а максимална до 120 km/h. Може да лети до висине 3.600 метара. Распон крила је 1,6 h, дужина 0,62 метра. Има ограничења, па се не може лансирати уколико је брзина ветра већа од 10 m/s. Носивост је око једног килограма. Слеће користећи падобран. У стандардној конфигурацији носи колор видео-камеру 550 TVL и инфрацрвену камеру 320x240 пиксела, као и фото-апарат са резолуцијом 10 мегапиксела. Произведена је 2010. године, стандардни модел има долет од 25 km, али је летелица касније усавршена и оспособљена за ношење више наменских сензора и камера.

Коришћена је за даљинско осматрање земљишта са надморске висине 100–700 метара. Крајњи домет лета је 40 километара. Веома је погодна да се видео или фотографски снимак синхронизује са дигиталном картом, тако да се сваки објект који је уочен одмах лоцира по координатама ГПС и прикаже у контролном центру на мапи. Полицијске снаге употребљавале су је за контролу терена, посебно путева и проходних праваца одакле се могао очекивати евентуалан прилаз терористичких снага. Илустрације ради, том летелицом праћено је проблематично понашање екстремних противруских снага у околним регионима, као што су, на пример, на северном Кавказу. Међутим, и у већим градовима,

Руска војна структура „Оперативна група Сочи“, у којој је било ангажовано 10.000 војника, надгледала је помоћу тих летелица планински појас од Сочија до места Минерална Вода (Минералние Води), које се налази на брдском терену. За обезбеђивање и надгледање јужне границе са Грузијом била је ангажована 58. руска армија, која је 2008. године учествовала у борбама у Осетији. Додељене су им беспилотне летелице које су својим летом од 3,5 сата омогућавале праћење промена на главним саобраћајницама, али и путевима нижег реда, на удаљености од олимпијског града и до 150 километара. Уређаји су могли да детектују и покушаје да се терористичке групе провуку преко снежних гребена. На летелици је био и уређај које је омогућавао да оператер аутоматски планира праћење евентуалне мете.

Ваља напоменути да су руски војни и цивилни метеоролошки стручњаци непрекидно пратили и ваздушна струјања ради откривања опасних аеросолних материја, које би евентуално терористи могли да употребе негде даље од Сочија, рачунајући да би ветар могао да донесе изнад олимпијског града и изазове проблеме у безбедносном систему.

Контролисана пучина и подморје

С обзиром на то да Сочи лежи на обали Црног мора, Руска морнарица и обалне снаге безбедности патролирали су чамцима велике брзине, а постављено је мноштво сонарних и сензорских система намењених да открију приближавање сумњивих пловила на води и под водом. Више радарских система пратило је ситуацију у ваздуху. Тим снагама додељене су летелице „Gorizont air S-100“. Реч је о дрону који користи обална служба заштите. Те летелице су специјално намењене и опремљене за извиђање поморских пространа и надгледање приобаља. Како је морски приступ оцењен као веома ризичан, уз могућност да се малим бродићима или брзим чамцима терористи покушају инфилтрирати у сам град или олимпијско село, ова мера предузета је уз активирање и дела обалне страже, подржане беспилотним извиђачким и осматрачким системима.

Беспилотна летелица „Gorizont air S-100“ ушла је у употребу руске обалне страже близу Новоросијска 2011. године, а коришћена је са патролног брода „Рубин“. Њоме су прене активности криволоваца – китоловаца. Обалска стража руског ФСБ и гранична служба на патролном броду класе „Охотник“ користили су ту летелицу за заштиту бродова и приморских база. Граничари су били први корисници тог беспилотног хеликоптера. Летелица „Gorizont Klima S-100“ узлеће и слеће хоризонтално, у ваздуху може да остане шест сати. Носивост јој је 25 kg (максимално оптерећење је 50 kg), а максимална полетна тежина је 200 килограма. Има могућност аутоматског лета по ГПС координатама. Може да је ручно контролише и оператер из командног центра. Летелица слеће на брод, без икакве додатне опреме, а намењена је за осматрање ваздушног простора, циљну потрагу, праћење непознатих пловила, те навођење прецизних ваздушних или ракетних удара. Уколико се на њу поставе и трансляциони уређаји, има функције радио-релејне станице. У стању је да обавља летове преко земљишта и морске површине дању и ноћу.

Летелица „Gorizont air S-100“ је дрон који користи обална служба заштите

Москви и Санкт Петербургу, полиција је користила те и друге беспилотне летелице, како би била спремнија да се ангажује у борбеним, талачким и терористичким активностима, којима би терористи покушали да одвуку део безбедносних снага од Сочија.

Поседује мотор 55 коњских снага СХП (на вратилу елисе), дуга је 3,09 м, висина 1,04 м, пречник ротора 3.4 метара. Маса саме летелице је 110,2 kg, а полетна бруто тежина 200 килограма. Максимална брзина лета 220 km/h, а крстарећа брзина 100 km/h. Плафон лета износи до 5.500 м, а оперативни радијус 150 километара.

Дронови против терориста

Међународне тактичке вежбе „Словенско братство 2016“, одржане новембра 2016. године у Србији, биле су намењене обучавању специјалних снага у противтерористичким дејствима. Учествовале су јединице оружаних снага Русије, Белорусије и Србије. Током вежбе коришћена је беспилотна летелица „тахион“, са унапређеним софтвером и новим камерама за ноћно осматрање. Помоћу оптоелектронских уређаја на летелици изведена су извиђања терена и откривање противничких циљева. Та летелица користи се посебно за извиђање у реалном времену, када противник поседује веома снажну противавионску од-

КАРАКТЕРИСТИКЕ ЛЕТЕЛИЦЕ ТАХИОН

Тежина.....	25 kg
Дужина.....	610 mm
Распон крила.....	2.000 mm
Носивост.....	5 kg
Мотор.....	електрични
Брзина лета	
– максимална.....	120 km/h
– крстарећа.....	65 km/h
Висина лета...максимална 4.000, најмање 50 м	
Трајање лета.....	два часа
Долет.....	40 km
Време припреме за употребу.....	10 мин

брану и када је веома ризично користити авијацију за те задатке. Такође, употребљива је и када противник користи снажне системе за електронско ометање и у условима хемијске и биолошке контаминације. Артиљеријске и ракетне јединице користе је за корекцију ватре, а падобранске снаге за извиђање десантне просторије. Употребљива је и за извиђање минских поља, инжињеријских и других фортификацијских препрека. У руским борбеним упутствима напомиње се да је веома корисна за координацију јединица у борбеним дејствима.

Један од задатака који је успешно реализован на вежби „Словенско братство“ јесте и координација и синхронизација сарадње између јединица Русије, Белорусије и

Током међународне тактичке вежбе „Словенско братство 2016“, одржане новембра 2016. године у Србији, коришћена је беспилотна летелица „тахион“, са унапређеним софтвером и новим камерама за ноћно осматрање

Србије. Омогућавала је да се обезбеди непосредна дигитална и радио-веза ради усаглашавања поступака током слетања хеликоптера који су десантовали јединице. Поред тога, коришћена је и за обуку означавања ватрених циљева за артиљеријске јединице Војске Србије. Из ваздуха су током извиђања веома прецизно одређиване координате противничких положаја. У конкретној ситуацији, беспилотна летелица „тахион“ коришћена је на удаљености од 5 до 40 km од линије додира са непријатељем.

Тактички поступци у употреби те летелице утврђени су током више вежби руских и белоруких специјалних и других снага. Забележено је да је последњи експериментални лет том летелицом изведен прошле године на руском полигону „Рајевски“ у близини Новоросијска. Тада је успешно обезбеђена веза јединица на подножју планине, где се иначе јављају бројни проблеми због недостатка репетитора и конфигурације терена која омета директну везу.

Беспилотна летелица „тахион“ произведена је у предузећу „Измаш – беспилотни системи“. Намењена је за извиђање дању и ноћу, у реалном времену. Такође намена јој је и да омогући организацију видео и радио-комуникације као летећи репетитор. Модуларног је састава и на њу је могуће поставити сет измењивих модула терета (видео или инфрацрвену камеру, односно фото-апарат). Лет се контролише помоћу преносне управљачке станице. Лансира се помоћу катапулта, из руке послуживоца. Летелицу покреће електрични мотор са погонном горивне ћелије. Слеће уз помоћ падобрана. Њоме управљају два послуживоца. Један контролише лет, а други осматрачке и извиђачке уређаје. Маса летелице са погонским системом износи 25 kg, а може да понесе више од пет килограма терета. У ваздуху може да остане до шест сати. Ова беспилотна летелица приказана је јавности крајем јуна 2014. године на конференцији посвећеној 50. годишњици „Института за проблеме хемијске физике“ (ИПЦП). На међународном форуму „Савремене инжењерске технологије 2014“ у Жуковском, и на више других изложбених манифестација, представљена је као део мобилног комплексног система беспилотних летелица „вега“.

Развијена је посебно за употребу у сложеним временским условима, као и за контролу неприступачног и тешко

„Гавран“ је минијатурни беспилотни хеликоптер који се може применити на малом простору, што га чини употребљивим за специјалне операције у урбаним срединама

проходног, испресецаног терена. Опремљена је и топлотном камером. Има малу тежину и величину и може се користити у широком распону температуре и при брзини ветра од 15 метара у секунди. Те њене способности тестиране су у Сибиру јануара 2015. године. Наиме, тамо су њене тактичко-техничке могућности провераване у извиђачким јединицама Централне војне области. За релејну везу летелица се упућује на висину од 4.000 m надморске висине. Оперативно је употребљива у температурном опсегу од -30 до $+40^{\circ}$ C. Након тестирања у Сибиру закључено је да та летелица омогућава знатно унапређивање борбене способности обавештајних јединица ГИС.

Специјална јединица Северне флоте, у борби против подводних диверзантских снага, такође је тестирала ову беспилотну летелицу за ваздушно извиђање и детекцију малих циљева на обали, води и под водом. Коришћена је летелица опремљена са термалном и видео-камером.

Након тих тестирања у „Државном центру беспилотне летелице Оружаних снага Русије“ настављено је обучавање за примену у другим јединицама руске и белоруске војске.

Упутства и правила за употребу

Током бројних ратова широм света САД су масовно користиле беспилотне летелице, рецимо приликом напада на Ирак 1991. године у операцији „Пустињска олуја“. За време рата у Авганистану развијени су и употребљавани многобројни типови беспилотних летелица, различите намене. Најпознатија америчка наоружана беспилотна летелица је „предатор МК-1“. Њоме су уништавани лидери Ал Каиде, базе и логори. Израелске снаге употребиле су 1992. године беспилотне летелице за извиђање противничких снага у Либану. У претходној Југославији беспилотне летелице кори-

шћене су током 1999. године у борбама са албанским сепаратистичким снагама на Космету.

Прва беспилотна летелица за Оружане снаге Русије набањена је 2008. године, куповином од Израела. Од тада је почела примена у борбеним ситуацијама и на вежбама у улози тактичке извиђачке летелице. Од борби у Украјини обе стране користиле су беспилотне летелице у тактичким сукобима, при чему је стечено драгоцено искуство. Тада су, поред камера, на летелицу постављани микрофони за акустичко извиђање кретања противничких механизованих снага. Украјинске снаге су уз помоћ више држава, међу којима и САД, користиле сопствену беспилотну летелицу „гライダー“. За коректуру артиљеријске ватре користили су летелицу „Фуџи А-1с“.

Специјално за противтерористичку борбу у Русији су претходних година развијали више модела беспилотних летелица. Један је била и летелица „гавран“ (Беспилотный вертолет Ворон). Московски институт за авијацију и Центар за механичке уређаје руског комплекса Федералне службе безбедности развили су тај минијатурни беспилотни хеликоптер, који се може применити на малом простору, што га чини употребљивим за специјалне операције у урбаним срединама. Полетна маса летелице је 32 kg, а може да понесе 16 kg терета. Време лета је два сата при брзини од 100 до 120 km/h. Уређаји на летелици омогућавају да се посматра терен, разликују људи, возила, читају регистарске таблице и уочавају други мали детаљи. Начињена је за употребу у неповољним временским условима, посебно када видљивост не прелази 100 метара. Мотор летелице скоро је нечујан.

За коришћење и правилну примену беспилотних јединица, посебно дронова, све оружане снаге имају упутства за руковање. У руској војсци се још од 2012. године експериментисало са употребом квадрокоптера „папагај“ (Parrot quadcopter AR drone), па је и конципирано упутство

У руској војсци се још од 2012. године експериментисало са употребом квадрокоптера „папагај“

за његову примену у војсци. У делу приручника напомиње се да га је помоћу видео-камере, која снима у реалном времену, могуће користити за осматрање и извиђање.

Углавном су упутствима дефинисани задаци за које се дрoнови могу употребити. Тактичке поступке разрађују војни стручњаци за изучавање борбених дејстава. У студији „Анализа употребе беспилотних системима” (УДК 629.75.33 ТП Тсеплиаева ЕМ Поздисхев АГ Посхтаренко, Национал Аероспаце Университи. СИ Фаворите „Хаи”) констатује се да су првенствено намењене за прикупљање обавештајно-извиђачких података из ваздуха у реалном времену, затим за извођење борбених напада оружјем које могу да носе, коректуру артиљеријске или ракетне ватре, електронска дејства, ретранслацију сигнала везе, навођење авијације на противничке положаје и показивање циљева, затим за испоруку борбеног материјала, наоружања, муниције, горива и сл. Такође, могу да се употребе за обуку оператера и посада у противваздушним јединицама, потрагу за обореним пилотима или настрадалим борцима, извиђање после природних непогода или катастрофа, за управљање гашењем пожара, контролу саобраћаја и многе друге задатке где је неопходно сакупити и анализирати податке у реалном времену ради оптималног доношења одлуке.

У сарадњи са руским и белоруским оружаним снагама разматране су, са нашим стручњацима из Војномедицинске академије, и могућности коришћења беспилотне летелице на бојном пољу за откривање рањених и повређених бораца, ради пружања прве помоћи или самопомоћи и њиховог бржег транспортовања до медицинских установа. Наиме, руске медицинске службе, под руководством првог човека Руске војномедицинске академије генерал-мајора Андреја Белског, имају годишњи план обуке кадета и студената Војне медицинске академије „Киров”, током кога се истражују могућности за коришћење беспилотних летелица у јединицама медицинске службе оружаних снага. Програм се спроводи још од 2008. године.

Наредних година развијан је роботски мулти-функцијски систем за транспорт рањеног борца, који уједно прати и виталне знакове, а оспособљен је и за реанимацију.

Као и у другим земљама, и Министарство одбране Руске Федерације у сарадњи са другим министарствима и одељењима ради на изменама и допунама закона о коришћењу ваздушног простора. Посебно ће се регулисати коришћење беспилотних летелица – дрoнова дугог и кратког долета.

Руски дрoн „албајрос”

Поред тактичке употребе у редовним копненим снагама, у руским војним институтима за изучавање тактике употребе беспилотних летелица посебна пажња посвећује се операцијама против тероризма, односно коришћење у сукобима „ниског интензитета”. Наглашава се да су беспилотне летелице постале основно средство у борби против дејства из заседе, за праћење кретања група милитаната, уништавање терористичких база и возила. Поред тога, наглашава се да је потребно убрзати развој беспилотних нападаћих система.

Тактика се постепено уобличава, детаљно се анализирају сва дејства и покушавају се пронаћи јединствени обрасци употребе роботизованих летећих система (дрoнова), који обезбеђују покривање и подршку јединицама – од извиђања до ватреног дејства по противничком циљу. Због актуелног проблема борбе са међународним тероризмом, питање и проблеми употребе беспилотних летелица и дрoнова у противтерористичким активностима све више добијају значај у борбеном обучавању јединица и појединаца.

Несумњиво је да је употреба беспилотних јединица у противдиверзантским дејствима и у борби против терориста тактичка новина. Од вештине коришћења летећих робота, оспособљености, овладавањем свим тактичко-техничким особинама зависи како ће се употребити ново и изузетно корисно средство за извиђање у реалном времену, прикупљање обавештајних и других података о противничким снагама, борбеном распореду и ватреним положајима снага за подршку....

Крилате роботизоване летелице, као и други дрoнови, теже се уочавају на бојишту, а омогућавају увид у промене у борбеним радњама противника и скраћују време планирања, доношења одлуке и координације дејства јединица које су ангажоване у борби. ■

Никола ОСТОЈИЋ

НЕПОБЕДЛИВИ РЕВОЛУЦИОНАР

Револуција на Куби настала је услед незадовољства појединих слојева друштва политиком владајућег режима, али и због других, пре свега, економских и социјалних разлога. Треба имати у виду да је трговинска размена Кубе са светом 1958. зависила од доминације северноамеричког капитала. Зависност се огледала у следећим чињеницама: од укупног кубанског извоза 66 одсто је ишло у САД, а од укупног кубанског увоза 75 одсто је потицало из САД. Наведене чињенице биле су показатељи све веће зависности кубанске привреде од северноамеричких компанија. Наравно, то је утицало, како на продубљивање противуречности између народа Кубе и страних експлоататора, тако и на заштрављање супротности у оквиру самог кубанског друштва. Села и сељаци су, углавном, плаћали највишу цену такве ситуације у друштву.

На Куби су тада велепоседе држале или стране компаније или домаћа велепоседничка олигархија, што је представљало основне карактеристике друштвено-економских односа на селу. Насупрот крупним земљопоседницима налазили су се ситни поседи, па средњи сталеж фактички није имао значајнијег утицаја. Већину радне снаге на селу чинили су пољопривредни радници, мада је незапосленост била стална и делимично масовна. Тешки услови живота и рада у пољопривреди, као и отпор велепоседничке олигархије индустријализацији, само су део друштвених противуречности на селу, и један од основних узрока целокупне кризе друштвеног система на Куби тог времена.

Масовну незапосленост и у граду и на селу условљавали су, како недовољна економска развијеност, тако и неповољна структура привреде на Куби. Производња шећера је запошљавала радну снагу само четири месеца током године, и то за време сече шећерне трске и њене прераде. Анализа урађена на основу пописа из 1953. показала је да је у једној години било запослено само око 75 одсто кубанске радне снаге, а то је била „добра година“. Статистички посматрано, то је значило да је на Куби било 25 одсто незапослених (колико је, поређења ради, изно-

Проводећи све више времена са сељацима, Фидел Кастро је сагледао њихове проблеме и жеље и определио се да озакони аграрну реформу. Другим речима, земља коју би побуњеници освојили била је бесплатно дељена сељацима. Тако је стекао популарност и постао нешто попут кубанског Робина Худа, а традиционално неповерљиви сељаци били су уверени да оно што Кастро каже, то и испуни, па су му се, након тога, масовно прикључивали у оружаним борбама.

сио и проценат незапослених у Републици Србији 2014. године).

У то време многи су осуђивали Кастров напад на касарну „Монкада”, у Сантијаго де Куби, 1953. године са око 300 људи. Војнички гледано, тај напад је био неуспешан, јер је већина његових другова побијена, а Кастро је са још неколицином затворен. У затвору је остао све до 1955. године. Његове политичке идеје биле су национализам, антиимперијализам, и реформација, и нису биле повезане са комунизмом. Након пуштања из затвора, Кастро је отпутовао прво у САД, а потом у Мексико, где је организовао револуционарни покрет назван „26. јул” заједно са својим истомишљеницима, међу којима је био и Че Гевара.

Догађаји који су уследили показали су да је управо пораз из 1953. био социјални покретач за почетак масовније оружане борбе. Фидел Кастро је указивао на то да његов покрет није присталица насиља и грађанског рата и тамо где иоле постоје услови за легалне облике борбе за независност и праведније друштво, треба их применити. Тачније, по С. Реџепагићу у књизи „Особености кубанске револуције”, рекао је следеће: „Ми нисмо они који нарушавају јавни ред, нити представљамо следеће присталице насиља, ако оружјем знања може да се оствари једна боља домовина коју желимо. Ни један народ не би следио групу авантуриста која претендује да увуче земљу у грађански рат, тамо где неправда не влада и где легални, мирни путеви обезбеђују могућност свим грађанима да изнесе своје идеје”.

Револуција на селу

Фидел Кастро је ефикасно анализирао социјалне снаге, субјекте револуционарне борбе. Пошао је од схватања да народ, у којем је видео социјални субјект револуције, не чине сви грађани једне земље, већ углавном оне друштвене снаге које се налазе у експлоатисаном и обесправљеном положају. Оне укључују незапослене, индустријске раднике, ситне сељаке, пољопривредне раднике, ситне трговце и

остале. Полазећи од природног права човека на слободу и достојанство, а налазећи упориште у делима Џона Лока, он је право на устанак тумачио као легитимно средство борбе обесправљених.

Кастро и Че Гевара одлучили су да устанак буде реализован герилском борбом. Неуспех изведен у Монкади, определио је покрет „26. јул“ да упориште своје герилске активности премести из града на село. Проводећи све више времена са сељацима, Фидел Кастро је упознао њихове проблеме, сагледао њихове жеље и определио се да озакони аграрну реформу (такозвани револуционарни Закон бр. 3). Другим речима, земља коју би побуњеници освојили била је бесплатно дељена сељацима. Тако је стекао популарност и постао нешто попут кубанског Робина Худа, а традиционално неповерљиви сељаци били су уверени да оно што Кастро каже, то и испуни, па су му се, након тога, масовно прикључивали у оружаним борбама.

Прецизније речено, герилски рат у планинским и шумовитим пределима Сијера Маесте на Куби, који се посебно разбуктао од 1956. године, како тврде историчари Љ. Богетић, С. Живанов и Ж. Гудац, доживљава преокрет када САД 1958. обустављају даљу војну помоћ корумпираним режиму генерала Батисте, што је убрзало његов коначан пад у децембру 1958. и победу гериле. Већ 1. јануара 1959. Фидел Кастро проглашава победу ослободилачког покрета, 8. јануара 1959. трупе побуњеника против диктатора Батисте улазе у главни град, Хавану, а 16. јануара 1959. Кастро постаје председник владе.

Раних шездесетих Кастро је отворено пригрлио комунизам и успоставио блиске везе са СССР-ом, примачући све већу совјетску војну и економску помоћ. У то време, све до седамдесетих, Кастрова влада је учинила значајна побољшања у кубанском образовном систему и организацији здравствене заштите, што је представљало узор осталим латиноамеричким народима. Међутим, америчко-кубански односи су наставили да се погоршавају, нарочито током 1962. године, када су Американци открили да је на Куби поставио своје балистичке пројектиле далеког домета и тиме практично имао САД „на длану“. Тадашњи председник САД увео је поморску блокаду Кубе како би присилио совјетског лидера на повлачење совјетских пројектила. Заузврат, Кастро је активно помагао револуционарне покрете у Латинској Америци, а седамдесетих и осамдесетих година прошлог века и у Африци (Ангола, Етиопија).

Годину дана пре смрти Јосипа Броза Тита, 1979, Кастро је изабран за вођу По-

крета несврстаних, на позицију која му је дала међународни углед. Након што је касних осамдесетих СССР почео да спроводи низ социјалних и економских реформи, Кастро их је оштро критиковао. Распад СССР -а 1991. прекинуо је доток помоћи Куби изазивајући тиме још веће пропадање опсрнуле кубанске економије. На такав развој догађаја Кастро је одговорио 1993, када је допустио ограничени низ економских реформи и делимичну легализацију приватног предузетништва. У децембру 1995. посетио је у покушају да успостави блискију економску сарадњу.

По повратку на Кубу Кастро је ипак критиковао експерименте с приватним предузетништвом и тврдио како је једини начин да се постигне економски раст очување једнопартијске државе, ограничавање приватног предузетништва и брзо утишавање политичких противника. У фебруару 1996. кубански ратни авиони оборили су два цивилна авиона за која су кубанске власти тврдиле да су нарушили кубански ваздушни простор. Ови авиони су припадали организацији кубанских избеглица "Brothers of the Rescue". Америчка влада одговорила је на овај инцидент јачањем економског ембарга, што је укључивало и кажњавање страних фирми које инвестирају на Куби.

Социјална једнакост

Кубанска револуција представља важан историјски догађај који је земљу ослободио диктатуре и страних колонијалних и империјалистичких утицаја и понудио хуманију социјалну перспективу за слојеве радника и сељака и њихову децу. Иако је комунистички покрет, након тзв. хладног рата претрпео значајне поразе у низу европских социјалистичких земаља, мора се признати да је из идеолошког сукоба заговорника комунизма и капитализма Куба изашла као морални победник, очекујући да ускоро САД скину и последње остатке хладноратовске „гвоздене завесе“ у Латинској Америци према тој земљи.

Да би се разумело шта се заправо десило на Куби у време и након револуције, неопходно је вратити се појмовима као што су

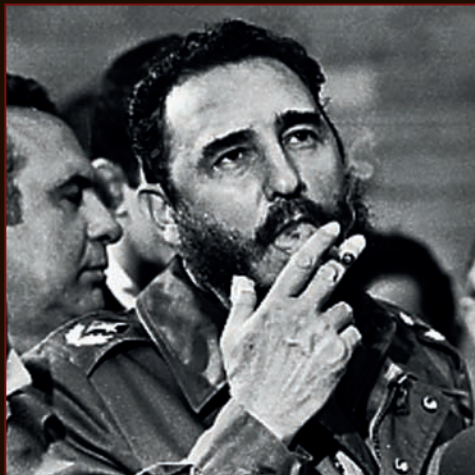
буржоазија и пролетаријат, комунизам и реакционарни социјализам, које су Фидел Кастро и Че Гевара, налазили у „Манифесту комунистичке партије“ и „Капиталу“, као и другим делима Маркса и Енгелса, али и делима Лењина, Троцког и других теоретичара научног социјализма и преносили их, с жаром, на своје следбенике.

Пламен револуционарног зано-

Фидел Алехандро Кастро Руз био је кубански револуционар, генерални секретар Комунистичке партије Кубе, премијер Кубе (16. фебруар 1959 – 2. децембар 1976) и председник Кубе (2. децембар 1976 – 24. фебруар 2006). На том положају заменио га је Раул Кастро, његов брат.

Фидел Кастро је рођен 13. августа 1926. у месту Мајари на породичној плантажи шећерне трске у близини места Биран. Као младић радио је на очевој плантажи. У младости је похађао чак три језуитске школе: Ласале и Долорес у Сантјагу и Белен у Хавани. Потом је 1950. докторирао право на Универзитету у Хавани. После завршеног школовања, планирао је да се на изборима заказаним за 1952. кандидује за место посланика у кубанском парламенту, али је генерал Фулгенсио Батиста у државном удару збацио владу и председника Карлоса Прио Сокараса и отказао изборе. Кастро је стога против Батисте уложио тужбу суду због кршења устава, али је суд тужбу одбацио.

Због уведене диктатуре, Кастро је са групом истомишљеника 1953. започео револуцију. Доласком на власт 1959. био је веома непријатељски расположен према САД, које су подржавале претходни Батистин режим и често се мешале у унутрашње послове Кубе. Након што је Кастрова влада национализовала рафинерије нафте, шећеране и погоне за производњу електричне енергије 1960. године, САД су престале да купују кубански шећер и увеле економски ембарго према Куби. Након тога, САД су 1961. покушале, уз помоћ кубанских избеглица, да збаци Кастра с власти у инвазији на Залив свиња, али без успеха. Можда и као последица те инвазије, уследила је Кастрова изјава у децембру 1961. године: „Ја сам марксиста-лењиниста и остаћу то до своје смрти“.

Кастро се женио два пута и имао укупно девет кћери и синова из оба брака.

Био је препознатљив по бради, ношењу војне униформе и пушењу домаћих цигара. Једном приликом, упитан од новинара када ће обријати браду и када ће скинути војну

са и социјалне правде није било тешко упалити код обесправљених кубанских сељака, који су добро разумели Марксове и Енгелсове тврдње да је основна историја сваког досадашњег друштва била историја неједнакости и класних борби. Нешто раније, истакнути филозоф Хопс тврдио је да је природно стање друштва оно у којем влада „закон јачег“ и увек има оних који су надређени, а други подређени, као у примеру патриција и плебејаца, слободног човека (газде) и роба.

Кубанско друштво уочи револуције није било модерно буржоаско друштво, већ је произашло директно из феудалног друштва. Тадашњи политички лидери, уместо да уклоне супротности које су биле присутне и у феудалном друштву, само су својом неспособношћу и корумпираношћу повећали раскол између класа и између обичних Кубанаца и странаца. Феудални начин рада није више задовољавао потражњу која је расла са новим тржиштима. Зато је на место таквог рада дошла мануфактура, односно „ручни рад“, а затим је занатлијске мајсторе потиснуо нови, средњи сталеж индустријалаца. А када ситна и средња индустрија нису биле довољне да задовоље потражњу, на сцену је ступила модерна крупна индустрија, оличена у класи капиталиста, углавном страног порекла. Били су то индустријски милионери и модерни буржуји који су стајали на истој страни са домаћим и страним велепоседницима (латифундистима), на супрот пролетаријату и сељаштву.

Класа радника, настала од некадашњих сељака, у градовима је налазила запослење код буржуја, којима је једини циљ био да експлоатацијом њиховог рада повећају своју зараду. Исти циљ имали су и велепоседници према сељацима. Трошкове које су радници и сељаци месечно подмири-

вали сводили су се на голо преживљавање њихових породица. Стога је потпуно разумљиво због којих социјалних разлога је покренута Кубанска револуција и зашто су њене тежње биле усмерене ка идеалима социјалне правде и социјалне једнакости.

Такође, потпуно је јасно зашто се развила пролетерска борба против буржоазије. Али, од свих класа које су стајале наспрам буржоазије, њен директни ривал био је пролетаријат, као револуционарна снага. Средњи сталежи, ситни индустријалци, ситни трговци, занатлије и сељаци борили су се да би осигурали себе, као сталеж, од пропасти и стога нису били револуционарни, него конзервативни. Чак су били и реакционарни, јер су желели да се врати ранији поредак, у којем су имали више права. Када је реч о комунистима на Куби, они су регрутовани, углавном, из редова пролетаријата и били су најодлучнији део радничких партија. Циљ комуниста је био исти као и циљ радника, а то је формирање класе пролетаријата, рушење буржоаске власти и освајање власти од стране пролетаријата. Комунисти нису хтели да укину лично (приватно) власништво, него само буржоаско. Капитал је, по њиховом мишљењу, требало да буде друштвена својина за опште добро. Тиме би се буржоаско власништво претворило у друштвено, тј. променио би се друштвени карактер власништва и као резултат добила социјална једнакост. Тако су пролетери и комунисти видели револуцију коју треба подићи против буржоазије. Вођени идејама социјалне правде и једнакости Че Гевара и Фидел Кастро су је и подигли на Куби. ■

(Насијавак у следећем броју)

ДР ЕЛИЗАБЕТА РИСТАНОВИЋ
ДОБИТНИЦА ВУКОВЕ НАГРАДЕ

Велика и племенита обавеза

Начелница Одељења за микробску генетику и имунологију у Војномедицинској академији проф. др Елизабета Ристановић добитница је Вукове награде за 2016. годину, која се додељује за нарочите резултате остварене у стваралачком раду на ширењу културе, образовања и науке. Према њеним речима, награда представља изузетно признање и велики подстицај за даље стваралаштво.

– Награда носи име Вука Караџића, који је задужио српски род и оставио нам завештање да чувамо и негујемо свој језик. Поносна сам што сам припадник Министарства одбране, што радим у Војномедицинској академији, где сам нашла дивне узоре и сјајне учитеље који су ми помагали на путевима стицања знања, откривања замршених лавирината природе научним поступком, а све у служби здравља и општег добра. Такође, што ми је живот дао прилику да се бавим образовним радом, да као наставник Универзитета одбране помажем младима на путу усвајања нових знања и интелектуалних остварења. Сматрам да је то људски, стваралачки, национални задатак највишег ранга – каже др Ристановић.

Поносна на каријеру

У бројним препорукама, између осталог, пише да је др Ристановић „вишегодишња учесница акција на подручју хумано-

ЉУБАВ ЈЕ НАЈВЕЋИ ПОДСТРЕК

Елизабета Ристановић истиче да је на личном плану њен највећи животни успех син Сергеј, као и њена породица, чије су топлина и подршка најснажнији подстрек.

– Љубав је најјача снага која покреће човека да истраје, ради, верује и живи. А љубав према детету не може се ни са чим упоредити. Уосталом, без деце је мртва земља, мртав народ и храмови Господњи. Стога сматрам да као друштво стално морамо да улажемо напоре да снажније подржавамо жене и мајке, омогућујући им да се изборе за своје место истинским вредностима, да се креативно развијају, стварају и одлучују, али и да постану мајке у годинама које су за материнство најбоље – поручује др Ристановић.

Поносна сам што ми је живот дао прилику да се бавим образовним радом, да као наставник Универзитета одбране помажем младима на путу усвајања нових знања и интелектуалних остварења – каже саговорница магазина „Одбрана”

сти, уметности и културе у здравственим установама Србије” и „најпознатији истраживач, код нас, свих форми биотероризма, биолошке безбедности и сигурности”. Те речи су „велике као и награда, али су и велика и племенита обавеза”.

– То је за мене највеће професионално признање у досадашњој каријери на коју сам јако поносна, јер је увек ишла напред. Када нешто истински волите, доживите и осетите лепоту стваралачког чина, то крепи вашу снагу и јача мотиве за даљи рад. У 2016. години издвојила бих велики број објављених научних радова, учешће на разним међународним скуповима и остварене контакте са колегама у најпрестижнијим светским центрима на Истоку и Западу. Такође, не могу, а да не споменем успехе у раду Одељења за микробску генетику и имунологију којим руководим. За мене је чин стручног и научног напредовања увек величанствен доживљај победе људског ума – наглашава Елизабета.

Стручњак за биотероризам

Доктор Ристановић је ауторка првог електронског уџбеника „Биотероризам” на Универзитету одбране, који је у међувремену објављен и на енглеском језику. Каже да о микроорганизмима као безбедносном ризику можемо говорити и с аспекта миграција које су тренутно актуелне, али и биотерористичких претњи које представљају један од највећих безбедносних изазова данашњице.

– Због тога је битно и познавање феномена биотероризма и његових могућих последица, као и припрема и оспособљавање ресурса за одговарајуће реаговање у случају биотерористичког напада. Овај задатак мора бити осмишљен мултидисциплинарно и тимски, а за његово извршавање неопходни су одговарајући ресурси, као и довољно стручан и обучен кадар. Веома је значајна и улога Војске, с обзиром на њене ресурсе и задатке, првенствено у трећој мисији, јер би у случају биотерористичког напада највероватнија мета било цивилно становништво – истиче награђена.

Ослушкујући технолошке импулсе времена и пратећи светске стандарде наставе, у жељи да осавремене на-

ставне садржаје понуде слушаоцима, академској јавности Србије и надлежним службама, настао је електронски уџбеник „Биотероризам”. Знајући да су превод на стране језике и међународна сарадња у овој области императив времена, електронски уџбеник је измењен, допуњен, осавременен и преведен на енглески језик. Добитница Вукове награде започела је са колегама из академског и безбедносног сектора рад на „Енциклопедији биолошке одбране и безбедности”.

Наука – израз нагона радозналости

Према речима др Ристановић, знање је наш највреднији ресурс у суочавању са изазовима савременог доба. Посебно за официре, будуће стратеге система одбране, који морају имати знања и вештине из различитих области, како би се спремно суочавали са свим изазовима времена, препознавали их и управљали кризама.

– Имамо много идеја како би се стицање и трансфер знања у области којом се бавимо могли даље унапређивати, пре свега кроз моделе симулације везане за простор, агенсе и време. С обзиром на карактер и могуће последице, како терористичких аката, епидемија и осталих катастрофа, регионална и међународна сарадња су изузетно значајне. Колико год парадоксално звучало, кризне ситуације, односно њихова превенција, представљају и развојну шансу, посебно у контексту еластичности и флексибилности друштва и његовој могућности да надвлада изазове кризе – каже Елизабета Ристановић.

Као ауторка више од 240 стручних радова, др Ристановић истиче да је „човек стваралачко биће осуђено да без предаха крчи себи пут, а да су рад и стварање истинско животно избављење”.

– Наука је у својој суштини израз нагона радозналости, те представља стално трагање за истином и излазом кроз безбедне пролазе. А човек који истину доживљава има потребу да је другима саопштава. Тако настају књиге – поручила је др Ристановић. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

РАСПИСУЈЕ
КОНКУРС

за пријем кандидата из грађанства у Војну академију и Медицински факултет Војномедицинске академије
Универзитета одбране у Београду

У школској 2017/2018. години примаће се кандидати мушког и женског пола (у даљем тексту: кандидати) из грађанства за кадете:

а) ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ за следеће студијске програме:

1. Менаџмент у одбрани: 26 кадета за следеће модуле:

- пешадија,
- оклопне јединице и
- инжињерија.

2. Војноелектронско инжењерство: 12 кадета за модул:

- телекомуникације и
- ракетни системи

3. Војномашинско инжењерство: 9 кадета за следеће модуле:

- моторна возила и
- ваздухоплови и ваздухопловни мотори.

4. Противваздухопловна одбрана: 10 кадета за следеће модуле:

- ваздушно осматрање и јављање и
- АРУ ПВД.

5. Војно ваздухопловство: 8 кадета за следеће модуле:

- пилот авиона и
- пилот хеликоптера.

6. АБХО: 5 кадета

7. Логистика одбране: 11 кадета за следеће модуле:

- општа логистика,
- транспорт,
- одржавање и
- снабдевање.

Садржаји у оквиру студијских програма су заједнички за I и II годину студија, а кадети ће се за одређени модул опредељивати у оквиру студијског програма по завршетку II године студија.

б) МЕДИЦИНСКОГ ФАКУЛТЕТА ВОЈНОМЕДИЦИНСКЕ АКАДЕМИЈЕ

1. Интегрисане академске студије медицине: 20 кадета

УСЛОВИ КОНКУРСА:

Кандидати треба да испуњавају опште и посебне услове конкурса.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање, што утврђује надлежна војнолекарска комисија;
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора или им није изрицана заводска мера.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

а) Војна академија

- да су рођени 1996. године, или касније;
- да су завршили четворогодишњу средњу школу или
- да похађају IV разред средње школе.

Кандидати за кадете студијског програма Војно ваздухопловство морају да испуне и допунске услове прописане посебним програмом медицинско-здравствене и психолошке процене кандидата за тај студијски програм.

б) Медицински факултет ВМА

- да су рођени 1997. године, или касније;
- да су завршили гимназију, средњу школу здравствене или ветеринарске струке у трајању од четири године или
- да похађају IV разред гимназије, средње школе здравствене или ветеринарске струке.

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса за пријем за кадете Војне академије и Медицинског факултета Војномедицинске академије Универзитета одбране у Београду полажу пријемни испит, подлежу провери физичке способности, медицинско-здравственој, психолошкој и безбедносној провери.

НАЧИН КОНКУРСИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подносе пријаву територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране на територији сталног места боравка. Кандидати чије је пребивалиште на територији АП Косово и Метохија конкурсну документацију подносе територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране који је најближи њиховом месту пребивалишта. Образац пријаве се добија у територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране приликом конкурсисања.

Уз пријаву прилажу:

- оверену фотокопију уверења о држављанству Републике Србије;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;

– потврде надлежног органа да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, односно да им није изрицана заводска мера;

– оверене фотокопије сведочанства свих разреда и фотокопију дипломе средње школе (за кандидате који су завршили четворогодишње школовање), односно сведочанства завршених разреда и оверену фотокопију ћачке књижице са полугодишта четвртог разреда (за кандидате којима је школовање у току). Фотокопије докумената тражених по конкурсном кандидату може, уз давање на увид оригинала, да овери у општини или суду у месту боравка.

Приликом доласка на селекцију у Војну академију и Медицински факултет ВМА кандидат мора обавезно да има документ за личну идентификацију (лична карта).

Кандидати који буду примљени на школовање биће обавештени када ће предати сведочанства о завршеном IV разреду школовања и диплому.

Кандидати који имају негативну медицинско-здравствену, психолошку процену и безбедносну проверу неће се рангирати.

Све путне трошкове око превоза до војних школа ради реализације пријемног испита и провере физичких способности и до војноздравствених установа за потребе психолошке и медицинско-здравствене процене носе кандидати који конкуришу у војне школе.

СЕЛЕКЦИЈА КАНДИДАТА

а) Војна академија

У Војној академији селекција се реализује у два дела.

У првом делу кандидати полажу пријемни испит из области математике и подлежу провери физичке способности. Након решених приговора на реализацију првог дела селекције, формира се ранг-листа на основу прописаних мерила за утврђивање редоследа кандидата.

Приликом доласка на први део селекције – пријемни испит кандидати су обавезни да од изабраног лекара донесу потврду да су здравствено способни за физичку проверу.

На други део селекције (медицинско-здравствена и психолошка процена) позивају се кандидати почев од најбоље рангираног па све док се не попуни потребан број здравствено способних кандидата.

Једновремено са селекцијом врши се и безбедносна проvera кандидата.

Кандидати који су као ученици III или IV разреда средње школе освојили једно од прва три места из математике на републичком такмичењу које организује

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије не полажу пријемни испит из математике, а пријемни испит из тог предмета вреднује се максималним бројем бодова. Ово се не односи на награде освојене на републичкој смотри научног и уметничког стваралаштва талената. Кандидати прилажу оверену фотокопију дипломе о освојеним наградама и њиховом рангу на републичком такмичењу.

О терминима за селекцију по датуму, месту и времену кандидати ће бити обавештени преко интернет странице Војне академије и Универзитета одбране и преко Центара МО где су конкурисали.

б) Медицински факултет ВМА

Провера физичке способности је елиминационог карактера, а информација о минимуму критеријума које је неопходно да кандидат задовољи биће истакнута на интернет страници Медицинског факултета ВМА.

Временски термини одређени за здравствени преглед, психолошко тестирање и проверу физичке способности, као и датум, место и време полагања пријемног испита, биће истакнути на интернет страници Медицинског факултета ВМА и Универзитета одбране у Београду.

Листа кандидата који испуне услове за полагање пријемног испита биће истакнута најмање седам дана пре термина за полагање пријемног испита, на интернет страници Медицинског факултета ВМА и интернет страници Универзитета одбране у Београду.

Кандидати који су као ученици III или IV разреда средње школе освојили једно од прва три места из биологије или хемије на републичком такмичењу које организује

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, не полажу пријемни испит из одговарајућег наставног предмета, а пријемни испит из тог предмета вреднује се максималним бројем бодова. Ово се не односи на награде освојене на републичкој смотри научног и уметничког стваралаштва талената. Кандидати прилажу оверену фотокопију дипломе о освојеним наградама и њиховом рангу на републичком такмичењу.

Конкурсна документација неће се враћати кандидатима.

МЕРИЛА ЗА УТВРЂИВАЊЕ РЕДОСЛЕДА КАНДИДАТА

а) Војна академија

Утврђивање редоследа пријављених кандидата врши се на основу следећих мерила:

- успех из средње школе, максималан број бодова је 40;
- провера знања из математике, максималан број бодова је 45 и
- провера физичке способности, максималан број бодова је 15.

Рангирање кандидата на основу пријемног испита извршиће се тако што ће се рангирати они кандидати који постигну најмање 10 од могућих 45 бодова из математике и 3,75 од могућих 15 на физичкој провери.

Укупан максималан број бодова који кандидат може да оствари износи 100 бодова. Кандидати ће бити рангирани на основу укупно оствареног броја бодова, а у случају истог броја бодова предност ће имати кандидат са више освојених бодова на провери знања из математике.

б) Медицински факултет ВМА

Утврђивање редоследа пријављених кандидата врши се на основу следећих мерила:

- успех из средње школе или гимназије, максималан број бодова је 40;
- провера знања из хемије и биологије, максималан број бодова је 60.

Рангирање кандидата на основу пријемног испита извршиће се тако што ће се рангирати они кандидати који постигну најмање 50% + 1 бод на сваком од тестова који полажу на пријемном испиту (16 бодова из хемије и 16 бодова из биологије).

Укупан максималан број бодова који кандидат може да оствари износи 100. Кандидати ће бити рангирани на основу места на коначној ранг-листи.

НАЧИН И РОКОВИ ЗА ПОДНОШЕЊЕ ЖАЛБЕ НА УТВРЂЕНИ РЕДОСЛЕД

а) Војна академија

Након завршеног пријемног испита и објављених резултата на интернет страници Војне академије и интернет страници Универзитета одбране у Београду, кандидати могу уложити приговор начелнику Војне академије у року од три дана од дана објављивања. Начелник Војне академије у року од 3 дана од пријема одлучује по приговору.

б) Медицински факултет ВМА

Прелиминарна ранг-листа биће објављена до 48 часова од момента завршетка пријемног испита на огласној табли, на интернет страници Медицинског факултета ВМА, као и на интернет страници Универзитета одбране у Београду.

Кандидат који сматра да су његова права повређена може поднети приговор декану Медицинског факултета ВМА, у року од три дана од дана објављивања прелиминарне ранг-листе на огласној табли Факултета. Декан Медицинског факултета доноси решење по приговору у року од три дана од дана подношења приговора.

На решење декана кандидат може изјавити жалбу Савету Медицинског факултета ВМА у року од три дана од дана пријема решења. Савет решава по жалби у року од три дана од дана њеног пријема.

Након одлучивања по приговору, комисија утврђује и објављује коначну ранг-листу свих кандидата са укупним бројем бодова стеченим по свим критеријумима.

Коначна ранг-листа објављује се на интернет страници Медицинског факултета ВМА и интернет страници Универзитета одбране у Београду.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ КАДЕТА

Школовање у Војној академији има структуру основних академских студија првог степена у трајању од четири године, што подразумева 240 ЕСПБ и интегрисаних академских студија за студијски програм Војно ваздухопловство у трајању од 5 година, што подразумева 300 ЕСПБ. После завршетка школовања кадети стичу високо

образовање и стручно звање које је прописано акредитованим студијским програмима.

Школовање на Медицинском факултету Војномедицинске академије Универзитета одбране у Београду има структуру интегрисаних академских студија у трајању од шест година, односно 360 ЕСПБ. После завршетка школовања кадети стичу високо образовање и стручно звање доктор медицине, како је прописано акредитованим студијским програмом.

Након успешно завршеног школовања у Војној академији и Медицинском факултету ВМА кадети се примaju у професионалну војну службу и производе у чин потпоручника одговарајућег рода – службе.

За време школовања кадети Војне академије и Медицинског факултета ВМА имају статус војног лица, у складу са Законом о Војсци Србије. За време школовања кадети станују у интернату, а све трошкове школовања сноси Министарство одбране Републике Србије.

Међусобне обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Републике Србије регулишу се уговором.

Конкурс је отворен од 13. фебруара до 31. марта 2017. године.

Кандидати који конкуришу за кадете Војне академије и Медицинског факултета ВМА моћи ће да добију обавештење о резултатима конкурса од војних школа за које су конкурисали.

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у:

- Одсеку за питања кадета и слушалаца Војне академије на телефоне: 011/3603-112 и 011/3603-344, или преко електронске поште upis@va.mod.gov.rs; stud.sluzba@va.mod.gov.rs ;
- Студентској служби Медицинског факултета ВМА на телефоне 011/3608-129, 011/3608-134 или 011/3608-661, или наћи на интернет адресама <http://www.mfvma.mod.gov.rs>. или преко електронске поште medicinski.fakultet@vma.mod.gov.rs ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

РАСПИСУЈЕ

КОНКУРС

за пријем кандидата из грађанства за ученике Средње стручне војне школе

У школској 2017/2018. години извршиће се пријем 50 кандидата мушког и женског пола из грађанства (у даљем тексту: кандидати) за ученике првог разреда Средње стручне војне школе (20 ученика за смер Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана и 30 ученика за смер Јединице за електронска дејства).

УСЛОВИ КОНКУРСА

Кандидати треба да испуњавају опште и посебне услове конкурса.

ОПШТИ УСЛОВИ

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање, што утврђује надлежна војнолекарска комисија;

– да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, или им није изрицана заводска мера.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ

- да су рођени 2001. године или касније;
- да су завршили V, VI и VII разред и прво полугодиште VIII разреда, односно VIII разред основне школе, и при томе постигли најмање врло добар просечан општи успех школовања;
- да у свим разредима школовања из владања имају најмање оцену 4 (врло добар).

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса подлежу провери физичке способности, провери знања из математике и физике, психолошкој процени, медицинско - здравственој процени и безбедносној провери.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УЧЕНИКА

Школовање у Средњој стручној војној школи траје четири године. Ученици се школују по плану и програму војнострукног смера Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране и Јединица за електронска дејства.

Након завршеног школовања у Средњој стручној војној школи ученици се примају у Војску Србије у својству професионалног подофицира, у чину водника.

За време школовања ученици Средње стручне војне школе имају статус војног лица, у складу са Законом о Војсци Србије.

За време школовања ученицима су обезбеђени смештај и исхрана у интернату, уџбеници, школски прибор, одећа и обућа, здравствена заштита и новчана примања у складу са прописом којим су уређени услови, начин остваривања и висина новчаних примања у Министарству одбране Републике Србије, а трошкове школовања сноси Министарство одбране Републике Србије.

Међусобна права и обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Републике Србије регулишу се уговором.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подносе пријаву територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране на територији сталног места боравка.

Кандидати чије је пребивалиште на територији АП Косово и Метохија конкурсну документацију подносе територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране који је најближи њиховом месту пребивалишта. Образац пријаве се добија у територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране приликом конкурса.

Кандидат уз пријаву прилаже:

- оверену фотокопију уверења о држављанству Републике Србије;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;
- потврду надлежног органа да се против кандидата не води кривични поступак или поступак због кривичног

дела за које се гони по службеној дужности, односно да није осуђиван за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, односно да му није изрицана заводска мера;

– оверене фотокопије сведочанстава V, VI, VII и VIII разреда основне школе за кандидате који су завршили основну школу, а за кандидате ученике VIII разреда оверене фотокопије сведочанстава V, VI и VII разреда основне школе и уверење–потврду основне школе о оценама на крају полугодишта VIII разреда.

Фотокопије докумената тражених по конкурсним кандидатима оверавају у општини, суду или код јавног бележника.

Приликом доласка на проверу физичких способности, проверу знања из математике и физике, кандидати са собом обавезно носе потребну спортску опрему, ђачку књижицу са овереном фотографијом и потврду (не старију од 10 дана) од изабраног лекара да могу приступити провери физичких способности.

Приликом доласка на све предвиђене провере у оквиру селекције потребно је да кандидати дођу у пратњи родитеља – старатеља.

Селекција кандидата из грађанства за ученике Средње стручне војне школе реализује се у три дела. У првом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу провери физичке способности и провери знања из математике и физике.

У другом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу психолошкој процени. У трећем делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу медицинско-здравственој процени.

Уколико кандидат не задовољи критеријуме провере физичке способности, губи право на упис у Средњу стручну војну школу и не упућује се на следећи облик селекције.

Ради провере физичке способности, провере знања из математике и физике, кандидати за пријем на школовање у **Средњу стручну војну школу долазе у интернат Војне гимназије (ул. Хумска бр. 22, Београд)**, према распореду који ће израдити Војна гимназија и доставити регионалним центрима Министарства одбране Републике Србије.

Све путне трошкове око превоза до интерната Војне гимназије ради реализације првог дела селекције и до војноздравствених установа за потребе психолошке и медицинско-здравствене процене сноси кандидати који конкуришу за упис у Средњу стручну војну школу.

Конкурс је отворен од 13. фебруара до 31. марта 2017. године.

Конкурсна документација кандидатима за ученике Средње стручне војне школе неће се враћати.

Кандидати ће обавештење о резултатима конкурса добити од **Војне гимназије почев од 15. јуна 2017. године.**

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у Војној гимназији, Улица Петра Чајковског број 2, Београд (телефони: **011/3603-966**, **011/3603-972** и **011/3603-655**) или на интернет презентацији Војне гимназије www.gimnazija.mod.gov.rs ■

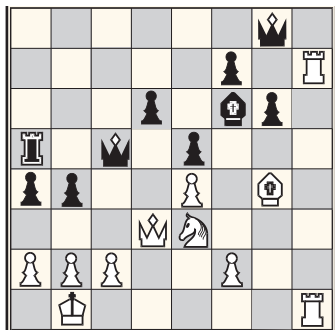

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

МИЛАН ЗАЈИЋ НАШ НАЈМЛАЋИ ВЕЛЕМАЈСТОР

Млади седамнаестогодишњак Милан Зајић недавно је испунио и последњи услов за титулу велемајстора на Првој лиги Хрватске у Шибенику и тако постао наш најмлађи носилац највише шаховске титуле. Пажњу је скренуо на себе освојивши сребрну медаљу на Кадетском првенству света 2014. године. На Првој лиги Србије 2014. године на Палићу забележио је сјајну победу против велемајстора Александра Ковачевића коју вам представљамо.

Милан ЗАЈИЋ – Александар КОВАЧЕВИЋ 1 : 0
Прва лига Србије, Палић 2014.
Сицилијанска одбрана

Бели: Kb1, Dd3, Th1, Th7, Lg4, Se3, пешаци: a2, b2, c2, e4, f2 (11 фигура)

Црни: Kg8, Dc5, Ta5, Td8, Lf6, Sb6, пешаци: a4, b4, d6, e5, f7, g6 (12 фигура)

(1) e4 c5 (2) Sf3 d6 (3) d4 cxd4 (4) Sxd4 Sf6 (5) Sc3 a6 (6) Le2 e5 (7) Sb3 Le7 (8) Lg5 Le6 (9) Lxf6 Lxf6 (10) Dd3 0–0 (11) 0–0! Le7 (Бели је одиграо велику рокаду са жељом да заоштри игру користећи предност на d-линији) (12) Sd5! Lxd5 (13) Dxd5 Dc7 (14) Kb1 Sd7 (15) h4! b5 (16) Dd3 Sb6 (17) Sd2 b4 (18) Sf1 a5 (19) Se3! Tfc8 (20) g4 a4 (21) g5 g6 (22) Lg4 Td8 (23) Th3 Ta5 (24) h5! Lxg5 (25) hxg6 hxg6 (26) Tdh1 Lf6 (27) Th7! Dc5 (црни не уочава матну претњу па игра лежерно а то бели користи сјахним скоро „невидљивим“ маневром)

(види дијаграм)

(28) Le6!! fxe6 (29) Sg4! – црни предаје јер нема одбране од матирања (на пример (29) ... Lg7 (30) Txg7 Kxg7 (31) Dh3 и следи мат у два потеза).

Коњићеви скокови

Крените од обележених поља, као скакач у шаху, по путањи у облику слова Г, тако да добијете две новогодишње честитке.

	-је	-ва	
-ст.	-ст	ве-	-ста-
за	Пра-		у-
-тно-	-чно-	о-	
		-ме-	

Ни-	ти	мо-	
-же	саг-	-ко	сам
се	-ко	за	не
-неш.	се-	не	а-
	врат,	ти	-сти

Решење судоку – водоравно: 5-3, 6-9-1, 2-8-4, 4-9, 5-7, 6-1-3, 8-6, 2, 3-7, 1-6, 4-2, 4-2, 7-3, 1-9, 1-8, 4-9, 7-6, 1, 3-9, 9-3-1, 4-2, 8-5, 2-6-8, 9-3-5, 4-7.

РЕШЕЊЕ ШАХОВСКИХ ПРОБЛЕМА ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА:

Проблем број 1. 1. b8S! Kd8 (Tf8, Kf8, Ld8, Tg8, Ld6) 2. Dd7 мат (Dd7 мат, Df7 мат, Df7 мат, Dxg8 мат, Dc8 мат)

Проблем број 2. 1. Lh1 d5 (Ke3, exf4, f5) 2. Sg2 мат (Dxf3 мат, De6 мат, Dxf3 мат)

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
17								18							19		
20									21								22
23			24							25							
26					27						28						
29							30						31				
32								33							34		
35		36								37							
38				39							40						
41					42							43					
44							45						46				
47								48									
49				50						51							

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: Месалина, кривоуст, СЕШ, е, а ла турка, мрдати се, т, ден, митарити, Бранимир, имини, апаратер, ремиза, Јаванац, Котарани, отоп, аномалија, атоналан, ла, ЦА, отијатар, таманилац, егата, занитати, озидати, ногара, атоничар, Магор, трагторак, Никарија, ура, а, витилиго, враголом, њ, рђа, анасонка, дивити се.

ВОДОРАВНО:

17. Име публицисте и социјалисте Марковића, 18. Савезна држава САД, 19. Покрет оком, 20. Женско име, 21. Нигерија из Ибадана, 23. Ето, ево, 24. Лаки одсјај, 25. Земља црвеница, 26. Службено одело судија, 27. Испунити димом, 28. Претварање као из анегдоте о лисици и киселом грождју, 29. Нараменица, 30. Становник Вратара у општини Рогатица, 31. Помоћ комшија и пријатеља при сеоским радовима, 32. Негомирова имењакиња, 33. Канцеларије рабина, 34. Коњ (песн.), 35. Старији (скр.), 36. Правити квадратне шаре, 37. Учинити да нешто пусти корен, 38. Комшиница, 39. Нагли преокрет реченице (грам.), 40. Бивши фудбалер, Дарко, 41. Дериват индола, изатин, 42. Измирења, 43. Смрзла роса, 44. Потрошити, 45. Продукт асимилације, 46. Град у Либану, 47. Средњовековни великаш, Ђорђе Комнин, 48. Спелолошки локалитет у општини Даниловград (Црна Гора), 49. 22. слово феничког писма, 50. Славни фудбалер, Дијео Армандо, 51. Женско име, Андрина одмила.

УСПРАВНО:

1. Први највиши правни акт у историји Србије, усвојен 15. фебруара 1835, 2. Позналац вина, 3. Ова, 4. Отпремање, 5. Узвичноупитна речца, 6. Биљна боја из корена броћа, 7. Лариса или Мариса одмила, 8. Начин понашања, 9. Име синеасте Михалкова, 10. Седмо и 2. слово азбуке, 11. Сатиричар, 12. Похвалне песме, 13. Калдрмари (стр.), 14. Библијско племе дивова, Енак, 15. Актер борилачких филмова, Като, 16. Жена граматичар, 18. У најбољем случају (изр.), 19. Злочинство, 20. Напрегнуто, 21. Прелеп цвет, 22. Славна тенисерка, Габријела, 24. Узрочник додатних издатака (екон.), 25. Забрањена тема, 27. Власт тиранина, 28. Неправилан глагол, 30. Велики крап, 31. Први Земљин вештачки сателит, 33. Парадајз (стр.), 34. Инатљив, 36. Ђуд, карактер, 37. Војсковођа цара Давида (мит.), 39. Град и река у Сибиру (преметнуто ШИМИ), 40. Ораница, 42. Отпадак од сена, трина, 43. Ознака немачке телевизије, 45. Идентификација (скр.), 46. Двадесет осмо. и 10. слово азбуке. ■

НОВО

ПАД НОЋНОГ СОКОЛА

Славиша Голубовић
Броширано,
ф. 17×24, 364 стр.
шифра: 111360
цена: 1.100,00
са попустом: 770,00

Обарање авиона F-117A један је од најзначајнијих успеха наше војске током НАТО агресије. Књига је настала у покушају потпуног расветљавања свих чињеница и околности обарања „невидљивог“. Аутор, иначе и сам припадник ратног састава који је оборисао F-117A, дао је прилику свим члановима борбених послуга, великом броју припадника ратне јединице, као и лицима ван јединице да својим сведочењима осветле ратне успехе српске Противваздухопловне одбране. Многи прикупљени подаци пружају нови увид у след драматичних догађаја. Књига се чита као сценарио за документарни филм, и самим тим, осим стручној, намењена је и широкој читалачкој публици.

Милош Јанковић
ОДБРАНА

НОВО

ЈАВНИ ЦИЉЕВИ ТАЈНИХ ДРУШТАВА У БЕЗБЕДНОСНО-КРИМИНАЛИСТИЧКОЈ ПРОЈЕКЦИЈИ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 15×24, 212 стр.
шифра: 111356
цена: 440,00
са попустом: 308,00

Књига нуди широк спектар чињеница о природи, врсти, карактеру и карактеристикама тајних друштава и њиховог деловања, као и реакција државе на њих у безбедносно-криминалистичком смислу. Она је почетак потраге кроз време, простор и тајне различитих организација. Суштина је истражити позадину познатих чињеница. Аутор је пољуљао наше идеје и веровања новим погледом на стварни карактер и мотиве тајног организовања, живљења и битисања кроз историју.

Милош Јанковић
ОДБРАНА

СНИМИО ЈОВО МАМЧЛА

ОДБРАНА

Специјални прилог 163

ТОПЛИЧКИ УСТАНАК

Пише Новица ПЕШИЋ

ОСЛОБОДИЛАЦ

Народ југоисточне Србије, не пристајући на сурову бугарску окупацију, денационализацију, терор и злочине, покренуо је, у зиму 1917. године, устанак за ослобођење од окупатора. На скупу у селу Обилићу у Пустој Реци, 21. фебруара 1917, окупљене четовође донеле су одлуку о подизању устанка у Топлици, Косаници и Јабланици.

2

15. фебруар 2017.

Топлички устанак је саставни део борбе српског народа за слободу у 20. веку и важан период Првог светског рата. Подигнут је у позадини фронта и трајао је месец дана. Такав масовни народни бунт на окупираној територији није забележен у светској историји. Сличан устанак, али у знатно мањој мери, покренули су Ирци против Енглеске, на иницијативу и у организацији Немачке. Трајао је само два дана. Устанак су подигли и Арабљани против Турског царства, али је то била буна у организацији британске обавештајне службе, а не и масовни народни устанак.

КА БОРБА

Устанак је обухватио јужну Србију и територију у сливу Западне и Јужне Мораве, Нишаве, Тимока и Владине. Топличко-јабланички крај био је средиште устаничких борби. Војска, коју је, углавном, чинило српско сељаштво, познатији као четници, са 12.762 пешака и 364 коњаника, успела је за кратко време да ослободи неколико већих српских места: Куршумлију, Прокупље, Медвеђу, Блаце, Лебане и Власотинце. Створена је пространа слободна територија са центром у Прокупљу.

Устанак у Топлици и Јабланици угрозио је стратегијски интерес окупатора на простору којим су крстарице важне саобраћајнице према Солунском фронту и Блиском истоку. То је за бугарско-аустроугарског оку-

патора био тежак ударац, па је у марту и априлу 1917. покренуо жестоку офанзиву којом је у крви угушио народнослободилачки покрет. Непријатељ је, жестоко се светећи, убио око 35.000 Срба свих узраста и оба пола. Само у Топлици, Косаници, Јабланици и Пустој Реци убијено је око 20.000 Срба. Устаничка села су спаљена, а српска имовина опљачкана или уништена.

Незапамћени притисак нападача није сасвим неутралисао устаничке чете које су се одржале све до октобра 1918. године, када је ослобођена Србија. Око 1.500 преживелих устаника прикључило се српској и савезничкој војсци и учествовало, септембра и октобра 1918, у завршним борбама за коначно ослобођење српских крајева, посебно на Косову и Метохији и у Црној Гори.

СУРОВА ОКУПАЦИЈА

Србија је за време Првог светског рата била два пута под окупацијом. Прву су завеле аустроугарске трупе, од почетка септембра до средине децембра 1914, и захватала је северозападне области Србије, укључујући и Београд. Другу су извршиле удружене армије Аустроугарске, Немачке и Бугарске. Захватила је целу Србију и трајала од јесени 1915. до јесени 1918. године.

Освајањем Србије, новембра 1915, Централне силе су сматрале да су реализовале ратне планове на Балканском полуострву. Војнички успех настојале су да искористе за остваривање трајне територијалне, привредне и политичке користи, што је значило потпуно уништење независности Србије и Црне Горе.

„Србија мора да умре ... Да нестане са земљописне карте ... јер би њено постојање значило трајну опасност за мир на Балкану...” био је војнички и политички мото Аустроугарске, Немачке и Бугарске. У остваривању тог па-

кленог плана Централним силама придружила се и Турска. Носиоци великобугарске политике на Балкану задовољно су трљали руке верујући да је дошао час остварења Санстефанске Бугарске.

Разграничења

Одмах по завршетку војних операција Србија је распарчана и подељена. Своју окупациону зону, у војноадминистративном погледу, Аустроугарска је организовала као Војногенерални гувернман са седиштем у Београду. Бугарска је, сходно договору од 6. новембра 1915, запосела две трећине српске територије и организовала две војноадминистративне целине: Војноинспекцијску област „Морава”, са седиштем у Нишу, и Војноинспекцијску област „Македонија”, са седиштем у Скопљу. Граница између Војногенералног гувернмана Србије и Војноинспекцијске области „Морава” протезала се Великом Моравом, од Смедерева до Сталаћа, грebenом планине Мајсиње, северозападно од

Јошје, Здравина, Змајеваца, седло источно од Блаца, врх код Кашевареа, задња линија Копаоника, село Злата, Лебане, Липовица, Огоште, Гњилане, Бетина, Шар-планина и албанска граница. Области западно од те линије припадале су Аустроугарској, а области источно, укључујући и Вардарску Македонију – Бугарској. Доцније, 10. фебруара 1916, Бугарска је добила и Приштински и Призренски округ. Уговор о демаркационој линији између аустроугарске и бугарске команде потписан је 1. априла 1916. године.

У делу Србије који је припадао Аустроугарској на челу Војногенералног гувернмана био је генерал Јохан гроф Салис-Севис са рангом команданта корпуса и постављао га је цар. Аустријска

окупациона зона имала је шест војних округа: Београд, Шабац, Ваљево, Горњи Милановац, Крагујевац и Туприја.

Деци за усйомену, на крају школске године

Наредбом од 11. фебруара 1916. Гувернман је проширен и на округе Ужице, Чачак и западне делове округа Крушевац, а наредбом од 15. марта 1916. њему су прикључени и окрузи Пријепоље, Нови Пазар и Косовска Митровица. Од априла 1916. Гувернман је подељен на 12 округа, 57 срезова и 852 општине и имао је четири одељења: војно, политичко, привредно и судско, која су се делила на више одсека са посебним референтима. Окружне команде су биле организоване на сличној основи, а најнижи органи власти биле су општине.

Бугарска је своје области поделила у шест округа: Нишки, Врањски, Пиротски, Зајечарски, Ђупријски и Пожаревачки. Лесковац је припадао Врањском округу, а Прокупље Нишком. Округе су делили на срезове, а срезове на општине. Главна власт у окрузима била је у рукама бугарске војске. По сеоским општинама биле су бугарске цивилне власти под контролом бугарског команданта у главним местима округа. Окупациона власт образована је постепено с посебним специфичностима за сваку зону.

На челу генералне управе Моравске војноинспекционе области, која је обухватала делове српске територије источно од Велике Мораве до линије разграничења са аустроугарском окупационом зоном на западу и Врањским округом на југу, налазио се генерал Кутичев. Македонска војноинспекциона област, на чијем је челу био генерал Раче Петров, била је подељена на седам округа.

У односу на деобу Србије, агресори су исполили свим различите интересе. За Немачку је Србија представљала област за снабдевања и транзит. Требало је експлоатисати њене богате руднике бакра и угља, црпети житарице из пољопривредних рејона и користити железницу, која Моравско-вардарском долином води према Солунском фронту, а долином Нишаве према Цариграду. Аустроугарска монархија је преко српске територије желела продор на Исток. Бугарски циљ био је потпуно другачији – на српској територији проширити своју државу.

Војна управа

Аустроугарске окупационе снаге сачињавале су тринаест ландштурм-батаљона, са позадинским јединицама стационираним у одређеним местима, и по један резервни батаљон из 23. и 33. пешадијског пука. Средином марта 1916. број батаљона је повећан, тако да су, августа исте године, те снаге биле јачине 35 ландштурм-батаљона, око пет ескадрона коњице, шест самосталних чета, велики број одреда за осигурање железничких пруга, седам батерија и око 5500 жандарма.

Поред војних јединица, аустроугарска команда је у Србију довела и посебну жандармеријску команду за окупирану област, која је имала 12 окружних жандармеријских команди и 43 среске, 137 жандармеријских станица, једну команду казних корпусних одреда са шест казних корпусних одреда, 17 жандармеријских водова, три ескадрона коњице, једну мосну чету, три минерска вода и 19 одељења радних јединица.

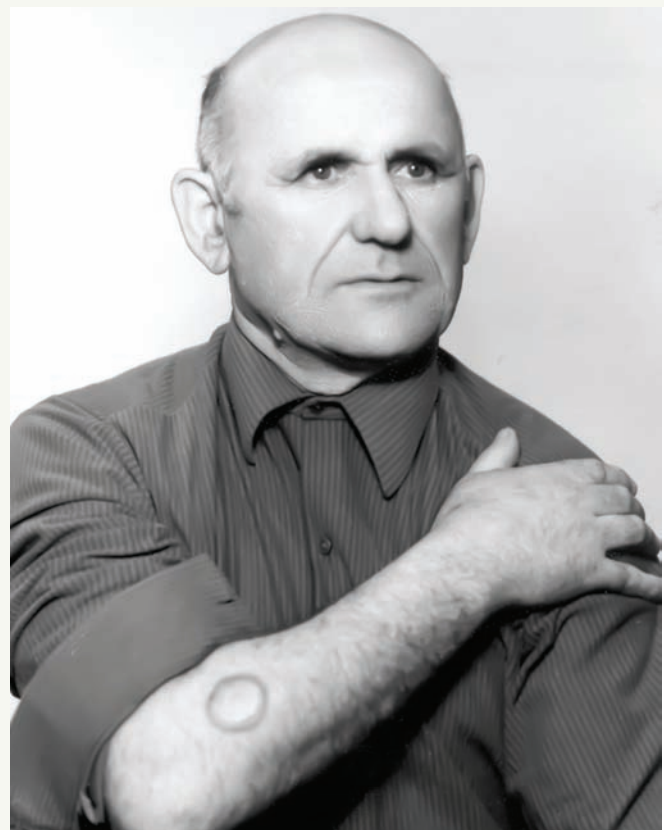
Окупационе снаге Бугарске у југоисточном делу Србије чиниле су 6. бдинска дивизија и 3. бригада 1. софијске дивизије, чији је састав касније знатно увећан. Чинов-

ништво, од председника општина до највиших управних органа, углавном је било доведено из Бугарске. Највиша војна и цивилна власт била је у рукама војног генералног гувернера, у прво време генерал-мајора Кутичева.

Бугарским војним јединицама, после окупације српске територије, било је изричито наложено „да одрже ред и мир у оквиру закона и престижа власти, а исто тако да гарантују живот, посед и част становништва”.

Генерал Кутичев у својој наредби даје и ближа упутства у којима се каже да су најсигурније мере за очување опште сигурности на територијама, подељеним на бригадне, пуковске и одредске рејоне, разоружавање становништва, завођење реда и послушности, тако да становништво, у свим рејонима, у сваком погледу, поштује донете уредбе и наредбе. Било је предвиђено да се прогањају и најстроже кажњавају осумњичене личности и они који ремете ред и мир, да се сваки покушај бунта или изазивања немира одмах угуши уз примену силе и оружја, а кривци најстроже казне, да се сви резервни војници од 18 до 50 година, који су служили у редовима српске армије, потом официри, учитељи, свештеници, новинари, посланици, чиновници и сва сумњива лица одмах ухапсе и интернирају у унутрашњост царства. Генерал у наредби посебно упозорава да ће сви заробљени с пушком у руци бити одмах стрељани, а да насиље или убиство бугарског војника повлачи за собом стрељање кривца и паљење кућа у селу где се то догодило.

У Врању (с пиротским крајем), Лесковцу и Сурдулици смештене су јединице 29. и 42. пука бугарске војске, жандармерија, судство, полиција, административни орга-

*Врући жиј на руци:
Ђорђе Радивојевић из села Леце је "Балјарин"*

Принудан кулук за окупиране Србе, на њрузи Ниш–Лесковац

ни власти и школство. У „Морави” и на Косову Бугарска је организовала 14 команди и надлештава, неку врсту комбиноване војне и цивилне управе.

Највећу власт у окрузима вршили су бугарски официри, а управна власт у општинама била је у рукама цивилних службеника. За председнике општина у Врању, Лесковцу, Владичином Хану, Сурдулици, Лебану, Медвеђи, Бувцу, Бојнику, Куршумлији, Прокупљу, Блацу, Житорађи постављени су чиновници доведени из Бугарске. У тим општинама уведена је строга војна и цивилна управа.

Бугарске војне јединице биле су распоређене по градовима и већим варошима, а мање војне јединице и жандармерија по општинским седиштима и истуреним планинским местима. У Врању, Лесковцу, Прокупљу и Нишу, поред бугарских, налазиле су се немачке и аустријске јединице, које су обезбеђивале железничку пругу и фабрике. Код Врања је био и логор за обуку немачких регрута пре распоређивања у јединице 11. немачке армије. У мањим сиромашним општинама дуж старе српско-турске границе у службу су узимани Шиптари, па и Срби, лојални и ода ни бугарским окупационим органима власти.

У округу Косовска Митровица било је распоређено неколико чета Шиптара, под командом Хасана Приштине, чије се бројно стање кретало од 400 до 1. 500 наоружаних качака. У округу Нови Пазар бивши мајор турске војске Дервиш-бег образовао је добровољачки батаљон од 400 Турака и поисламизираних Срба. Слично је било и у Приштини и Призрену. У Приштини је био бугарски командант Топалхиков, који је уз помоћ Шиптара и Турака увео насиље и пљачку имовине Срба и протеривање и интернирање српског живља. У српским селима на Косову владао је незапамћени хаос – терор, пљачке, убиства.

АНЕКСИОНИСТИЧКИ СИСТЕМ

На самом почетку окупације Аустроугарска и Бугарска немилосрдно су газиле све одредбе међународног ратног права, према којем је било предвиђено да агресор на освојеном подручју задржи примену законодавства покорене земље све док се рат не заврши и док се мировним уговором не реши државноправни положај земље. Међународни обичај је да на покороном подручју локалну власт врше ранији органи, који су се ту затекли.

Све то окупатор није поштовао. Одмах је суспендовао све законе Србије и почео да уводи такав систем који би му омогућио остваривање циљева са војног, политичког, економског, демографског, социјалног, културног, санитетског, верског и националног становишта.

Стваран је режим који је имао за циљ дуготрајну окупацију са анексионистичким претензијама. Драконским мерама власт је желела да потпуно спречи стварање центра око којег би се рађале српске идеје отпора и уједињења. Тај најважнији задатак власти су почеле да остварују увођењем нових наставних планова и израдом школских уџбеника по којима би се одвијао васпитно-образовни процес у школама; забранили су употребу ћирилице, а другим мерама денационализације утицали су да се свест народа и посебно младих о самосталној држави сломи и потпуно затре.

У војном погледу сав активни и резервни борачки састав српске војске (регрути, последња одбрана, добровољци) одмах је спроведен у заробљеничке логоре, као да су припадници четничких формација. Тамо су, уз принудан рад, држани у затворима, старим војничким касарнама или казаматима и физички и психички уништавани до смрти.

У привредном погледу, у разбијеној и раздељеној српској држави, окупатор је запленио сва државна добра и имовину, завео систем контрибуције и „реквизиције” и обавезу „јавних откупа” прописаног вишка аграрне производње.

Са демографског становишта, окупатор је тежио да заустави позитивни биолошки развој српских породица, које су већ биле угрожене погибијама и егзодусом генерације здраве мушке снаге. Радним условима, кулуком, смањеном исхраном, форсираним радом за своје циљеве, психичком тортуром, забраном илегалних послова и тајном агитаторском делатношћу стално је погоршавао социјални и демографски положај преосталог српског становништва.

Током ратних операција и у време окупације, окупатор је пљачкао културна добра Србије и односио у своје државе. Сваки покушај обнове културно-просветног живота, мимо издатих наређења, био је најстроже кажњаван. Бугарски окупатор је приграбио културно-просветне институције: „Коло српских сестара”, „Побратимство”, „Друштво Свети Сава”, „Културна лига”, „Српски соко”, „Народна одбрана”, часописе „Српски витез”, „Братство”, „Календар”, „Вардар”. Забрањена је свака активност везана за родољубиви и патриотски рад. Држање српских књига и политичких часописа било је кажњиво и по цену интернирања.

У санитетском погледу, Србија је лишена здравствених установа и набавке лекова. Здравство је било присиљено да ради за окупатора. И рад српског Црвеног крста био је прво суспендован, а потом сведен само на информативни рад о избеглицама, заробљеницима и несталим лицима.

Српска црква и свештенство делили су судбину српског народа. Свештеницима је забрањиван патриотски рад, депортовани су у казамате, убијани... Цркви су забрањене верске свечаности и прославе у обележавању националних датума из српске историје. У српским црквама бугарски попови Глигор Јанев, Христо Стоилков, Петар Ив. Кончев, поп Тодор, Атанас Григоров, Захарио Владински и Пеновраљ у Врањском округу терали су Србе да слушају „думу” јеванђеље на бугарском језику. Уништаване су српске црквене књиге, а српска новорођенчад је прекрштавана и уписивана су им бугарска имена. Чак су прекрштавали и оба родитеља и кума. Забрањени су српске обичаје: славе, крштавања, венчања, веридбе, седељке, саборе, масовне сахране, и свако друго окупљање народа.

Сачувана историјска сведочанства: црквене књиге, крштенице, банкарске записи, писма, као и бугарске фотографије из 1916–1918. године, јасно указују да је бугарски крајњи циљ био проширење сопствене територије на рачун Србије.

Бугаризација Срба

Препрека остваривању великобугарских циљева било је снажно национално осећање српског народа, утемељено још у 19. веку. Да би га сломио, бугарски окупатор је интензивно ширио пропаганду да су заузети крајеви Србије, у ствари, ослобођене бугарске западне покрајине. „Србија је заувек нестала као држава и у тим крајевима уопште нема Срба, него ту живе србизовани стари Бугари”, била је

основна премиса у свим међусобним контактима. Зато је, по замисли бугарске владе и генералштаба, у окупираним крајевима требало силом уклонити све што је представљало или подсећало на Србе и Србију. То је био крупан корак ка реализацији старе идеје о стварању велике санстефанске Бугарске коју је ваљало што пре воспоставити.

Све српске школе су затворене, а наставно особље отпуштено, убијено или депортовано. Уместо њих доведени су учитељи и професори из Бугарске. Предвиђено је отварање 270 сеоских бугарских школа и 15 нижих гимназија. За те потребе ангажовано је 450 учитеља и 50 професора. Буџетом је било предвиђено да се за књиге и други школски материјал, који је бесплатно дељен српској деци, издвоји 100.000 лева. Тај новац су, у ствари, бугарски војници опљачкали од убијеног лесковачког фабриканта Благоја Илића. Српски језик тиме је био стављен ван закона.

Забрањено је чување, читање и растурање српских књига, ношење шајкаче, народне, такозване шумадијске ношње, женске шамије (мараме), били су укинути српски украси, имена, песме... Свако окупљање Срба и поштовање обичаја строго је забрањивано. Бугари су ишли

ЗАБРАНЕ

Суштина монструозне бугаризације српског народа на окупираној територији била је видљива у свакој наредби бугарских власти. Јавне површине биле су облепљене плакатима на бугарском и српском језику. Под претњом најоштријих санкција, захтевало се следеће:

1. Реч Србин нико не сме да изусте, сви треба потпуно да је забораве;
2. Не треба изговарати нити употребљавати српске речи;
3. Молбе усмене или писмене, не смеју бити узете на разматрање ако су написане на српском језику;
4. Забрањено је певати српске песме;
5. Забрањено је говорити против Бугара, као и против бугарских власти или закона;
6. Забрањено је учинити некоме повластицу ма које врсте уколико се ради о србофилу;
7. Забрањено је рђаво поступати са овдашњим људима (Бугарима), ма они били и сумњиви док се њихова кривица не утврди;
8. Забрањено је дописивање на српском, цензура неће пуштати таква писма;
9. Забрањени су српски натписи на дућанима, гробовима итд.;
10. Забрањено је давати српска имена новорођенчади;
11. Забрањено је давати српска имена улицама;
12. Сва лица која се службено обраћају бугарским властима треба то да чине бугарским језиком без ичијег посредовања;
13. У погледу поштовања тих захтева власти треба да буду веома строге.

толико далеко да су приморавали Србе да у својим презименима промене наставак „ић” у бугарско „ов”. Српски је проглашен за „бунтовнички” језик.

Српска интелигенција је без милости уклоњена из јавног живота свога народа, јер је била препрека остваривању окупаторског плана. Сачињен је посебан програм за њихову ликвидацију. Сматрало се да српски свештеници представљају суштински израз српског духа и да их зато треба интернирати... Захтевано је да служе на бугарском, да носе обележја и одећу бугарских свештеника и потпуно постану Бугари. Српски учитељи никада неће постати Бугари, те зато треба да остану у интернацији и не треба им уопште давати дозволу за повратак. У српске чиновнике не треба имати никаквог поверења...

Све српско становништво подељено је у 11 група и за сваку је предвиђен одговарајући третман. Нико није био поштеђен. Сви су били сумњиви. Сваки Србин је „голем шовинист” и за сваког треба предвидети одговарајући однос. Чак су и српске жене окарактерисане као „најфантасичнији и најсиловитији шовинисти... Оне су живи центар српског духа”. Уследио је закључак: „Истребљење србизма представља у ствари, истребљење српских жена које су најмоћнији фактор србизма!”

Уведене су административне, општинске, школске, црквене и пословне књиге на бугарском језику. Богослужења су обављана на бугарском језику, а свако кретање без бугарских објава – „аткритије” било је санкционисано.

Бугарски моћници су за пропаганду своје идеје основали нови дневни лист „Моравски глас”, који је излазио у Нишу. Формирана су и разна бугарска културна друштва као „Бугарски ореол” у Нишу или „Друштво за подизање споменика ослободиоцима” у Пироту. Наравно, под ослободиоцима Бугари подразумевали су себе. Силом и разним уценама приморавали су грађане да купују лист и учлањују се у њихова друштва.

Цела култура и просвета била је мета бугарског уништавања. Уметничка и споменичка добра са националним предзнаком, преко ноћи, нестајала су и никад више нису враћена. Колико се ишло далеко сведочи следећи податак: у Власотинцу на цркви избрисан је натпис српског краља Уроша, а уместо њега истакнуто име бугарског владара.

Денационализација српског живља спроводила се свим мерама принуде бугарског административног апарата који је био основна полуга за спровођење плана. У окупираној Моравској области тај „посао” поверен је пуковнику чврсте руке, Александру Протогерову. По злу запамћени моћник покушао је да затре сваки траг српског националног бића и тиме створи ново стање као доказ да су ти простори одувек били бугарски.

Геноцидно истребљење

За све време окупације Србије бугарски и аустроугарски војници и официри фотографисали су се поред обешених или стрељаних Срба. И на дописним картама била су представљана варварства, а у књижевним радовима Вазова и Христова отворено је позивано на тотално истребљење Срба: „...да не остане камен на камен, да се ни једно

Бугарска кршћеница за српско новорођенче

Уџбеници за српске ђаке сџишли су из Буџарске: Буквар и прва читанка

дете не радује на грудима мајке, да се ни један старац не опире о раме свог унука...” (Иван Арканџов).

Аустроугарска и Бугарска су према Србима испољиле до тада незабележену бруталност, незајажљивост и крајњи реваншизам, заснован на програму биолошког уништења. Максимално је распиривана „мржња код оба окупатора према свему оном што је српско”. Посебно су се истицали бугарски окупатори, систематски радећи пуне три године.

Бугарска влада је према српском становништву спроводила најдрастичније мере – од свакодневног хапшења до геноцидних убијања Срба. Страдали су претежно учени и школовани људи, председници општина, бивши посланици, прваци грађанских странака, српски регрути, војници и официри, војни чиновници, једном речју сва сумњива лица, не штедећи ни жене, децу и старце.

На основу анкете коју је спровео др Арчибалд Рајс из Швајцарске утврђене су стравичне бројке убијених људи. Само у Врањском округу од новембра 1915. до априла 1916. убијено је око 500 интелектуалаца и око 3.000 житеља Врања и околине.

Командант 42. пука бугарске војске пуковник Калканхијев одговоран је за највећа злодела у Лесковцу и околини. Пред бугарским војним судом одговарао је 1918. године. У запису америчког новинара Вилијема Драјтона, бранио се следећим речима: „Убио сам 60 попова, 200 чиновника и преко 3.000 цивилних лица не обазирајући се да ли је неко био Србин, Јеврејин, Циганин или Турчин, јер сам располагао пуним овлашћењем моје владе да убијем сваког на кога посумњам да би могао бити штетан или опасан по Бугарску”.

И поред очитог признања, пресуда бугарског суда била је ослобађајућа.

У Лесковцу је први злочин извршен над групом свештеника, 7. новембра 1915. године. Крајем децембра исте године погубљена је група од 87 грађана различитог узраста. Слично је било и у Топличком округу, у Нишу и околини, и у другим крајевима југоисточне Србије.

Начини истребљивања српског народа биле су и интернација и депортација. У зиму 1915/1916. године свакодневно се према Бугарској кретала мања или већа група интернираца, од којих су многи на путу убијени.

У наредби о интернацији команданта моравске војноинспекцијске области генерала Кутичева пише: „Сви војници од 18 до 50 година старости који су служили у српској војсци, сви официри, бивши учитељи, свештеници, новинари, бивши посланици, војни чиновници и сва цивилна лица треба да се похватају и интернирају у унутрашњост царства...”

У Бугарску је, присилно и под тортуром, одвођено „мушко цивилно становништво, тихо и неприметно, обично ноћу”. Срби, који нису у путу побијени, затварани су у бугарске логоре у Сливену, Старој и Новој Загори, Кнежеву, Радомиру, Пловдиву, Русчуку, Шумену, Паничареву. У соланама у Перничком руднику само из Врањског округа радило је до 600 младића и тамо страдало.

Аустроугарски пуковник фон Лустиг, у извештају од 20. фебруара 1916, између осталог, пише: „Бугари не пропуштају да искористе време своје окупације источне Ср-

СМРТ У ИНТЕРНАЦИЈИ

Од око 100.000 интернираних Срба ни половина се није вратила из Бугарске. На путу према логорима, у којима су харали тифус и глад, Бугари су Србе побили, највише у Сурдулици. Дубока долина, тесна и влажна јаруга код Сурдулице, остаће запамћена као велико стратиште становника југа Србије. Раније помињани новинар В. Драјтон назвао ју је српска касапница, *sloter hauz of Srbija*. Различите су процене колико је људи страдало у Дубокој долини код Сурдулице. Сретен Динић наводи да је страдало 5.000 до 6.000 људи, др Јован Хаџи-Васиљевић – 2.000, али изгледа да је највероватнија процена др Арчибалда Рајса – 2.000 до 3.000 мушкараца, жена и деце.

бије и Македоније. Они су своју нову управу увели безобзирно и брутално... Рад на бугаризацији карактеришу два основна правца: уништење горњег и средњег слоја домаћег становништва и насилно увођење бугарског језика... Као што је познато, већи део српске интелигенције... повлачили су се са остацима српске војске, али изван број их се почео постепено враћати... Њих, као и оне који нису ни побегли, скоро да није више могуће наћи на окупираној територији, они су 'отишли у Софију, како гласи нова бугарска изрека. Ови људи су предавани бугарским патролама с наређењем да их воде у Софију, а стварно да се без њих врате већ следећег дана. Колико ће се при томе удаљити, да ли 20 или 200 километара потпуно је свеједно. Патроле одмах узимају собом ашове, нестају у планинама и убрзо се враћају, али без сужања. Бугарски официри уопште не крију ова погубљења, пре се њима хвале”.

Терор је чињен и над родбином жртава, па су страдали и њихови рођаци, односно наследници имовине.

Стратиште – Дубока ДОЛИНА

Сурдулица, невелика варош у близини Лесковца, била је успутна станица колонама интернираца које су се кретале пут Бугарске. Ту се налазио затвор у којем је непрекидно заседао окупаторски „ратни суд” и доносио одлуке о животу и смрти. Половина би обично била осуђена на смрт, а друга упућена на мучење у бугарским логорима.

Одлуку ко ће бити ликвидираан, а ко интерниран, доносили су људи који се нису обазирали на међународно ратно право. Реч је о неколико нижих официра и подофицира из сурдуличког гарнизона, који је био под непосредном командом поручника Стојана Ђуркова. Према записима др Рајса суд је радио у следећем саставу: председник, потпоручник Нестор Симонов; чланови – наредник Тодор Витанов и болничар Пејов. За свој рад одговарали су лично пуковнику Калканхијеву. Они су били извршиоци геноцидне политике над српским народом.

Критеријуми за одређивање ко ће на суд, а ко у заробљеништво, били су непознати, али се поуздано може за-

кључити да су на погубљење осуђивани они који су код себе имали новац или неке друге драгоцености, или су пак по оцени „судија” били опасни за бугарски режим и политику која се проводи у „новим, ослобођеним територијама”.

Сви осуђени вођени су ноћу, у колонама, у Дубоку долину и ту по кратком поступку стрељани. Тај начин ликвидације касније је напуштен због буке, па се масакр одвијао у тишини, клањем, убијањем мотком или разбијањем главе каменицама. Дању је испред Дубоке долине стајала бугарска стража, тако да нико није могао да завири у ту тамницу смрти.

Место где су страдали недужни Срби касније је, истражујући, обилазио др Арчибалд Рајс, и после ослобођења оставио следећи запис: „То је једна јаруга доста дубока али тесна кроз коју протиче један поточић када пада киша... Требало је само подићи суво лишће, копати мало и видети шта земља скрива... Пошто смо извадили кости од најмање пет лешева, од којих једног свештеника кога смо познали по одећи... сазнали смо да та рака садржи још велику количину костију других лешева. Константовао сам, такође, неколико великих каменова који покривају раку, од којих су многи попрскани крвљу, као да су целати своје жртве убијали камењем и бацали у раку. Цигани су ме уверавали да ови несрећници нису сви још ни били мртви када су бацани у раку и убијани камењем”.

Своја злодела ни сами бугарски чиновници у извештајима вишим надлештвима нису крили, па је окружни

начелник Димитров из Врања, у извештају министру унутрашњих дела, између осталог, нагласио: „Могу са сведоцима да докажем да су два војника који су присуствовали страшним сценама у Сурдулици полудела, а друга двојица су умрла касније у нервној кризи”.

Аустријска злодела

У окупираној Србији и Аустријанци су вршили денационализацију. Православна вера је, уз фаворизовање римокатоличке, жестоко прогоњена. Српски језик, ћириличка азбука и друга обележја српског народа строго су забрањивани. Имена улица, радњи и јавних кућа у варошима писана су латиницом. Забрањена су и песничка дела Бранка Радичевића и Јована Јовановића Змаја, иако су обојица били мађарски поданици, само зато што су написана на српском језику. Гушена је и српска национална књижевност, спаљиване су збирке народних песама о борби Срба против Турака.

У аустроугарској окупационој зони вршено је интернирање мушкараца од 15 до 50 година, као и свих припадника војно-политичких организација („Народна одбрана”, „Црна рука”, „Југословенски клуб”), затим запослених из новинских редакција и спортских организација „Душан Силни” и „Обилић”. За време окупације 1915. и 1916. интернирање је вршено у логоре Болдогасон, Арад, Ашах, Дроцендорф, Кечкерет, Нађмеђер, Нежидер, Чеглед, Хајнрихсгрину, Вац, Чешки Брауна, као и у Добој и Петровац на Мору.

Интернирци су у фабрикама радили најтеже послове

Током 1916. заточено је 150.000 цивила из Србије и српских поданика из Аустроугарске монархије. Међу интерниранима било је жена и деце млађе од 17 година. Они су обављали тешке радове на пољопривредним имањима, у радионицама и магацинима, на градњи планинских комуникација, у рудницима, на утовару и истовару вагона, шлепера, војних камиона, у соланама, на изградњи фортификационих објеката на аустројско-италијанском фронту. Срби су радили и на довршењу багдадске железнице и у пустињама Месопотамије.

У једном од највећих логора смрти – Болдогасону, који се налазио у баруштинама испод Карпата, било је смештено 13.680 интернираца, који су умирали од епидемије пегавца. Дневно је умирало 80 логораша без икакве лекарске помоћи. У почетку интернације поменути логори били су под ведрим небом, а услови смештаја, исхране и санитета ни касније нису били решени. Трећи начин убијања Срба били су принудни рад и кулук.

Срби који нису избегли интернацију и нису се на време склонили, терани су на кулук за потребе окупатора у руднике Бор, Сење и Алексинац, радили су на изградњи и поправци путева и железничких пруга, копању ровова, утовару и истовару вагона, војних камиона, и у окупаторским војним радионицама и магацинима. На изградњи пута код Кичева, на пример, дневно је умирало 20–30 Срба, а зими око 50 кулучара. Кулук је био обавезан и за жене које нису долазиле у цркву да слушају проповеди новопостављених попова, и децу која нису ишла у нове школе. У случају непослушности изрицана је смртна казна.

У основним школама Гувермана било је 1.365 учитеља, махом из Хрватске, Словеније и Босне. Швапски официри и подофицири водили су и контролисали наставу.

Пљачке, злостављања, силовања...

По освајању Србије, окупатори су, упоредо са варварским злочинима и злостављањима месног становништва, на економском плану, пљачкали сва материјална добра. Бугари су, на пример, само у Лесковцу, Врању, Прокупљу, Куршумлији, Нишу, Пироту, Власотинцу и другим градовима на југу Србије опљачкали фабрике, занатске и трговинске радње, приватне куће, вредније покућство становништва, скупocene предмете, одећу, обућу, људску и сточну храну, што је довело до великог недостатка хране за српско становништво. У првом реду узимали су све врсте житарица и стоке. Отимали су новац, злато, сребро, све предмете од метала, па чак и црквена звона и оловне прекриваче купола са црквама, затим сеоски аграрни инвентар – кола, чезе, плугове, дрљаче, вршалице и друго.

С првим даном окупације страдала су и културна добра. Опљачкане су ризнице манастира Дечани, Раваница, Манасија, музеји и библиотеке Београда. Спаљене су српске књиге и рукописи, не штедећи чак ни регистре и архиве црква и судова. Бугарски министар трговине

ПРЕЦИЗНА ЄВИДЕНЦИЈА

Према доступним подацима Аустроугарске, само у првих девет месеци 1917. реквирирано је 8.078 тона жита, 170.300 говеда, 190.000 оваца и 50.000 свиња. Само у Јабланичком срезу Бугари су опљачкали 166.203 грла стоке, и то 3.631 коња, 8 магараца, 22.584 говеда, 88.619 оваца, 31.540 коза и 19.821 свињу. Ратна штета процењена је на 55.093.000 српских динара у злату.

издао је наређење да се српске књиге и рукописи транспортују у народну штампарију у Софију да би били прерађени у сировину за прављење хартије.

После пљачке, Бугари су уништавали и српске историјске споменике, брисали све натписе у црквама и манастирима у којима су помињани српски владари.

Поред масовног убијања и батинања Срба, Бугари су силовали више хиљада жена, девојака, па чак и девојчица од 8 до 14 година старости. За своје „противнике”, поред војно способних Срба, огласили су и српске војне инвалиде, старце, српске жене, чак и болесне жене и децу.

У првим годинама окупације дошло је до великог пада броја становника, у односу на број по попису из 1910. године. Према расположивим подацима, може се установити да је недостајало 686.825 Срба, од чега на територији Војногенералног гувермана без Косова и Метохије 406.355, а на територији моравске војноинспекцијске области 280.470 лица.

Неуспех

Политика денационализације окупираних територија Србије применом најбруталнијег терора није дала никакве видљиве резултате, осим придобијања мањег броја људи путем повластица, што је било одмах видљиво. То је забринуло окупаторску власт, па се у извештају војног генералног гувернера у Нишу, од 20. новембра 1916, констатује: „становништво у овом делу бивше Србије... у својој већини сматра се српским”, односно „оно је чисто српско или бар себе сматра таквим”. Анализа националних прилика по окрузима, која је начињена у том извештају, поткрепљује таква гледишта. За Нишки округ се, на пример, наводи „према статистичким подацима од маја о. г. ... од становништва округа 170.000 су Срби, 31 Бугари, а остали су друге националности”.

И бугарски савезници били су убеђени да бугаризација у Србији неће имати никаквог успеха. То се и потврдило у школско-просветној политици, која је за време окупације доживела неуспех. Срби су на сваком месту испољавали пркос, презир и мржњу према окупатору. Окупаторски савезници су наглашавали да је „заблуда сматрати како српски народ држи да је већ побеђен и коначно савладан”, јер се огроман број нада помоћи своје избегле владе и војске, да „рачуна на повратак српске власти”, да није изгубио веру у себе и свој опстанак, већ и под туђинском влашћу испољава своја уверења.

УСТАНАК

Иако изложен суровим репресалијама, српски народ на окупираним подручјима није подлегао. Веровао је да окупација представља привремено стање и сваким даном учвршћивао наду у успешан пробој Солунског фронта и коначно ослобођење земље.

Чекајући слободу, јачао је отпор окупатору саботажама, оружаним диверзијама и пасивном резистенцијом. Војни обвезници, способни за борбу, почели су да се окупљају у оближњим шумама и планинама Прокупачког, Лесковачког и Врањског округа.

Окупацијска власт у Ибарској долини ослањала се на шиптарско становништво. Хасан-бег Приштин (Шишковић), Мухарем Мулаисеиновић, Изет Бадивукавић и Исмаилага Мађунија лажно су оптуживали Србе окупаторској окружној војној команди да припремају оружани отпор. Аустроугарска команда, на њихов захтев, отпочела је масовне интернације Срба у логоре у Аустрију и Мађарску. Међу интернираним било је и жена, трудница и деце. Најчувенији по злу био је логор у Нежидеру у Мађарској. Турске аге и бегови Србима су завели феудалне обавезе из времена турског ропства.

Одметање

Како је терор бивао неподношљив, Срби из Ибарске долине, Ибарског Колашина, Вучитрна и Митровице почели су да се одмећу у шуме. Немири српског живља на подручју Гувернмана нарочито су појачани након уласка Румуније у рат. Аустроугарски конзул у Нишу у јесен 1916, поводом тога, пише: „народ у својим халуцинацијама види како у земљу продиру ослободилачке српске трупе...” У аустроугарској документацији забележени су подаци из којих се може јасно закључити да су окупљања Срба из околине Прокупља, Крушевца, Крагујевца, Пријепоља и Новог Пазара била све организованија. Групно или појединачно одлазили су у шуме, одакле су кретали у оружане акције.

Објашњавајући после рата разлоге зашто је са својим сељацима у јесен 1916. отишао у шуму, Радиша Ракочевећ, четовођа из Доброг Дола у Косаници, каже: „Бугари су упали у села Мачија Стена и Трпеза. Убили су петорицу и ранили четири сељака, из чиста мира. Повезали су и отерали у ропство 14 сељака. Још истог дана смо сви узели оружје и отишли

Прву четиу основао је Урош Косић Рудинац

у шуму, јер смо сазнали да смо предати на милост и немилост Бугарима”.

Непријатељ није успео да спречи бекство Срба у шуме и планине, ни да похапси све војне бегунце који су у новембру и децембру 1915, пред повлачење српске војске у Албанију, самовољно напустили своје војне јединице и тражили уточиште у својим селима. Према проценама Војноинспекцијске области „Морава” у Нишу, само у Топлици и Јабланици било је од 1.000 до 1.500 избеглих српских војника. Када се узму регрути, рањени и болесни војници, тај број је далеко већи.

Окупатор није успео да прикупи ни заостало оружје од српске војске у повлачењу. Према доступним подацима, у Топлици је за устанак највише прикупљено српских брзометки, а у Јабланици руских пушака система „машинанган”.

У 1916. години јављају се организоване групе које нападају окупаторске жандарме, спречавају реквизицију и активно учествују у нарушавању окупационог система. Тако су почели први оружани отпори који су, заоштравањем терора од стране окупатора, постајали све јачи. Што је народ више терорисан, то је у њему јачала жеља за борбом и отпором.

Окупатор у Србији није успео да идентификује противника, јер је противник био цели српски народ. Висок морал, храброст и достојанство Срба и у најтежим часовима живота и смрти уливао је страх завојевачу и уједно давао српском народу наду у ратни преокрет и ослобођење Србије. У извештају Губернмана у Београду, послатом марта 1916. године у Беч, између осталог пише: „Заблуда је мислити да српски народ сматра да је потпуно побеђен и трајно покорен. Он се сасвим супротно, још увек нада да ће му неко помоћи са стране. Одакле би му ова помоћ могла стићи, на то Србин не даје одговор. Просто се и даље нада. И то са сигурношћу”.

Појава четника

Од априла 1916. па до фебруара 1917. широм Србије, а посебно у Топлици, Ибарској долини, Косаници и Јабланици, на Рогозни, Јастрепцу и Копаонику, појављују се организоване четничке јединице – групе српских војника, обвезника и регрута, који ће касније сачињавати језгро одреда за вођење устанка. Та подручја ће за окупатора бити све несигурнија. Топличко-јабланички крај и копаоничко подручје била су устаничка средишта.

У лето 1916. у Митровици је основана тајна патриотска организација чији је председник био свештеник Анђелко Нешић. Одатле се проширила на Пријепоље и Нови Пазар са околином. Први и најпознатији четник био је Урош Костић Рудинац, земљорадник из села Рудине који је деловао на планини Рогози и у Ибарској долини.

Из Митровице се у четнике одметнуо и резервни потпоручник српске војске Коста Војиновић Косовац. Он је имао ратничког искуства, четујући најпре у Јадарском одреду, којим је командовао Војин Поповић, познатији као војвода Вук, а потом у одбрани Београда, где је рањен. Повлачећи се са српском војском, задржао се у Митровици,

где му је отац службовао. За време школовања у Аустрији научио је немачки језик, што му је помогло да од аустроугарске војске добије улогу предузимача и има слободно кретање по Србији. Све време је здушно радио на припремама устанка против окупатора. Придружио му се и Сибин Јелачић.

Коста Војиновић је августа 1916. основао Ибарско-копаоничку чету у Лепосавићу на Ибру. У време оснивања

Пој Димитрије Димитријевић у народу њоуларно назван њој Миша Комиша, ваирени заворник хишној њодизања устанка

у чети су били: поменути Урош Костић Рудинац, Александар Пипер, из Митровице, потом земљорадници Влајко Владисављевић, из Лепосавића, Прока Планић, из Земанице, и Радомир Гашић, са Копаоника. Новоосновани одред је свакодневно јачао, па је убрзо имао 50 наоружаних четника. Урош Костић Рудинац са својим људима био је задужен за Рогозну и Ибарску долину, а Коста Војиновић Косовац за Копаоник, Топлицу и Крушевачки округ. Четничке чете имали су и Александар Пиперски, Јеротије Ђенадић, Мика Маровац, Синадин Јанковић, Милан Дечански и Јован Стојковић Бабунски у Врањском округу.

Војвода Коста Миловановић Пећанац, вођа устанка и командант Централној четничкој одреда

У јесен 1916. године Ибарско-копаоничка чета прераста у Ибарско-копаонички четнички одред. Његова устаничка активност шири се на Прокупље, Нови Пазар, Брус, Куршумлију, Лебане, Медвеђу, Гњилане, Приштину и Косовску Митровицу. У поткопаоничким селима која припадају Брусу – Ливадју, Радманову, Блажеву, Белом Пољу, Влајковцима и Дупцима радила је тајна четничка организација. Она је, нажалост, откривена и осам њених организатора су 14. јула 1916. јавно обешени у Крушевцу.

Прва јабланичка четничка организација формирана је 19. априла 1916. у Тулару, у Горњој Јабланици. На њеном челу био је Радосав Булатовић Американац, носилац Карађорђевог звезде. У њој је било 18 наоружаних четника и четири девојке.

У лето 1916. потпоручник Димитрије Беговић и поп Димитрије Димитријевић познат као поп Мита Комита, формирали су четничке организације у Стубли, Гајтану, Тулару, Медвеђи, Реткоцеру, Иван Кули и Добром Долу.

У Косаници су формиране четничке чете чије су вође били Савић Мрделић у Добром Долу, Милија Мирковић у Васиљеву, Раде Миховић у Мердарима, Бранимир Милачић у Трну, Радош Ракчевић у Призрену и Сима Шумаковић у Гњилану.

У тој организацији била су 23 угледна нижа официра српске војске, неколико председника и деловођа општина, два носиоца Карађорђевог звезде, три свештеника и три девојке. За краће време четнички покрет се проширио у Доњу Јабланицу, Пусту Реку, Лесковац, Власотинце, Гњилане и друга места. Устаничке чете формиране су и на пла-

ЗАКЛЕТВА УСТАНИКА

Заклињем се Бојом свемојим, да ћу верно и одано послужити својој отаџбини и краљу и за њих својој животи у свако доба заложити, старешину поштовати и са њиме у брајској љубави живети, иако ми Бој помага!

нинама Радану, Копаонику, Мајдану, Кукавици, Видојевици, Соколовици и Пасјачи.

До доласка Косте Миловановића Пећанца са Солунског фронта формирано је 17 устаничких чета. Све оне су имале сигурну и сталну везу са организатором устанка – Костом Војиновићем, који је деловао на Копаонику.

Врховна команда и устаници

На Солунском фронту, где се српска војска припремала за одлучујућу офанзиву у ослобађању земље, Врховна команда није имала никаквих информација шта се збива у поробљеној Србији. Процењивали су да је неопходно, када започну операције ослобађања, организовати дејства четничких састава, који би нападали комуникације и тако спречавали довлачење непријатељских појачања.

За обављање таквог, у суштини обавештајног задатка, у топлички крај требало је упутити способног старешину који ће стриктно извршити постављене захтеве. Пуковник Данило Калафатовић, начелник обавештајног одељења српске Врховне команде испланирао је све појединости, а подухват је одобрио генерал Петар Бојовић, начелник Штаба Врховне команде. Важан задатак поверен је Кости Миловановићу Пећанцу, резервном поручнику српске војске, који га је прихватио и пред полазак положио заклетву да ће у потпуности поступити по задатим упутствима.

Долазак Косте Пећанца са Солунског фронта имаће важну, чак и пресудну улогу у даљем развоју устанка у Топлици и Јабланици. Он је, према инструкцијама добијеним 21. августа 1916. године, имао неколико задатака. Најпре, да у пределу Топлице и Јужне Мораве пронађе заостале војне обвезнике и организује их за четничку акцију, затим, да ступи у везу с Албанцима на Косову и придобије их за борбу против Централних сила, да развије пропаганду у народу и одржи веру у скори повратак српске војске и ослобођење, и да акције четника почну тек када српска војска буде у близини и Бугари почну да одступају. Њихов боравак морао је бити у строгој тајности, а сам Пећанац морао је да се креће у албанској одећи ради конспирације. Било је предвиђено и да експлозивом руши комуникације, пре свега мостове, ради ометања кретања непријатељских трупа, али тек када српска војска буде била близу.

Са таквим обавезама Коста Миловановић Пећанац је 28. септембра 1916. са савезничког аеродрома Ветеркоп полетео француским авионом у Косаницу, на Равне ливаде, код села Механе. Супротно очекивању, затекао је већ формиране мање четничке формације. О томе су га одмах обавестили четовођа Милан Дечански и други српски добровољци. Војвода Пећанац је био охрабрен што су шуме биле

пуне одбеглих српских војника, али и незадовољан због слабе и недовољно изграђене организације, осим одреда који је био под руководством Косте Војиновића Косовца у копаоничком крају.

Држећи се наређења добијеног од Врховне команде, Пећанац је кренуо по селима Топличког, Косаничког и Јабланичког среза, где је у септембру, октобру и почетком новембра 1916. разговарао са виђенијим људима и организаторима четничког покрета и говорио на више народних зборована. На терену је затекао доста пушака, муниције, бомби и динамита и људи расположених за борбу. У Косаници је формирао и два устаничка батаљона.

*Рейнкоцарска чета наредника српске војске
Боице Ивовића, крајем 1916. године*

Долазак црногорских четника

На организацију и активност топличко-јабланичких устаника знатан утицај имао је и долазак групе црногорских четничких вођа. Почетком октобра 1916. стигла је група коју су предводили интелектуалци: капетан прве класе Милинко Влаховић и његов брат Тошко, студент филозофије, професор Јован Радовић и поднаредник Милан Дрљевић, студент права. Њихова првобитна намера била је да се преко Румуније и Русије домогну Солунског фронта и са српским јединицама учествују у ослобођењу земље. Кад су стигли у Србију и чули да постоје четничке јединице на простору Топлице и Јабланице, где су имали бројне рођаке, одлучили су да узму учешћа у припремама за дизање народног устанка.

Капетан прве класе Милинко Влаховић и његови четници стигли су у Широке Њиве и сместили се код породице Милачића. Преко његових ађутаната Манасија и Братимира Миланчића успоставили су везу са Костом Пећанцем. До заједничког састанка дошло је 3. октобра у селу Кутлову. Сусрет је имао изузетан значај, а група црногорских интелектуалаца била је, касније, важан устанички кадар.

Четничка група са капетаном Милинком Влаховићем убрзо је прешла у Јабланички срез. Са њиховим доласком јабланички четнички покрет проширио се и обухватио бивши Врањски округ, горњу Косаницу, протежући се до Куманова, Гњилана и Приштине. Влаховић се повезао са познатим четовођом Јованом Стојковићем Бабунским, који је четовао у Пчињи и врањском крају.

Неспоразуми

Први сусрет изасланика Врховне команде српске војске Косте Пећанца са Костом Војиновићем, у народу већ признатим вођом устанка, збио се у октобру 1916. у селу Спанцу, код Блаца. Био је то сусрет двојице старешина са различитим концепцијама о дизању и вођењу устанка. Војиновић је желео да спроводи вољу народа, што је значило да непријатеља, који је на тлу његове отаџбине, треба тући, узнемиравати, наносити му сталне губитке и у погодном моменту дићи устанак у свим краје-

*Устаници Божидар Појовић из Сијеринске Бање,
Михајло Арсић из Црној врха и
Виштомир Мишировић Бајча из Медвеђе*

вима југоисточне Србије. С друге стране, Коста Миловановић, вођа по наређењу Врховне команде, што му је био најјачи аргумент у свим расправама, желео је то да осујети, да чека и у потаји спрема народ за борбу.

Војиновић је, иако млад, већ био израстао у вођу који жели акцију, у народу познат и признат. Како се о многим важним питањима нису сложили, између двојице вођа почео је да тиња тихи сукоб који се задржао све до пропасти устанка. То се у почетку није примећивало, јер је свако морао да извршава свој задатак, први да кочи подизање устанка, а други да извршава народну вољу и убрзава и изводи борбена дејства.

Нешто касније, у настојањима да обједини четничку организацију, Пећанац је 8. новембра 1916. одржао нови састанак са устаничким вођама у селу Спанцу у Топлици. Присутни су били Коста Војиновић, поп Мита Комита, Милинко Влаховић и други. Договорено је обједињавање покрета отпора и решено питање вође. Сви поменути топлички устаници прихватили су и признали Косту Миловановића Пећанца за легитимног представника српске Врховне команде и вођу устанка. Коста Војиновић Косовац, иако је у народу словио за главног организатора и вођу устанка, именован је за команданта четничких јединица на подручју Копаоника и Санцака. И поред несугласица у приступу и концепцији вођења устанка, састанак у селу Спанцу успешно је завршен.

Устројство одреда и чета

Коста Пећанац је у почетку успостављао четничку организацију на великој територији југоисточне Србије, што је отежавало рад и комуникацију. Касније је устаничка територија смањена и ограничена на територију Топлице, Косанице и Јабланице, што је дало боље резултате.

Устројство јединица најпре је било извршено по одредима, са војводама на челу, а одреди су се затим делили на чете и десетине. Међутим, до избијања устанка постојале су и „активне” четничке чете, формиране од људства из појединих села или општина, на чије чело је долазио неки од виђенијих људи или војних старешина.

До краја 1916. своје чете или групе наоружаних људи имали су: Урош Костић Рудинац, Александар Пипер, Димитрије Поповић Гмитар, Јеротије Ђенадић, Мика Моравац, Синадин Јанковић Коста, поп Димитрије Димитријевић (Мита Комита), Милан Дечански, Димитрије Беговић, Радош Ракочевић и други.

Непосредно пред избијање устанка, свако село у Топлици и Јабланици имало је месну чету, које су у организацијском погледу биле везане за одреде.

Само у Јабланици била су четири одреда – Јабланички, Гајтански, Медвеђски и Реткоцерски, те четири устаничка батаљона – Бањски, Боровачки, Стубљански и Туларски, потом „народна војска” и 81 сеоска чета. У Косаници је било осам чета и два одреда. Тајне чете имале су Лебане, Лесковац и Власотинце. Рачуна се да је до почетка устанка под оружјем било око 5.000 људи, међу њима и много девојака, жена и свештеника.

У исто време капетан Милан Дечански Банаћанин основао је четничке чете у алексиначком и нишком кра-

ју. Формиране су и у Сврљигу, под командом Богољуба Милетића и Милана Милијића. За крај, око Алексинца и северно од Ниша, четовођа Мика Моравац из Мрамора, по налогу Дечанског, формирао је више чета и ширио народни устанак. Четничке чете постојале су и у Рибару, Шиљеговцу, у подножју Јастрепца, Витковице, Горње Коњске и у другим местима.

Коста Пећанац је 12/13. новембра 1916. у кући потпоручника Димитрија Беговића, у селу Стубли (Бериш), одржао састанак са представницима четничке организације из Гњилана, Лесковаца и Власотинца. Тада је преговарао и са Авдијом Јашаревићем, хоћом из Сијарине, о сарадњи Албанаца са српским четницима. После састанка четничка организација се проширила у лесковачком, врањском, кумановском, гњиланском и приштинском крају, где су формиране тајне четничке групе и чете.

Наредбом Косте Пећанца почетком 1917. формиран је Топлички одред, за чијег је команданта постављен Радисав Тошић. Истовремено је био формиран и Јастребачки одред, са Вучком Панћићем на челу. На прокупачком и добричком подручју, почетком фебруара 1917, стање је било следеће:

Прва четничка група у Јабланици: с лева – седе: Владимир Грбовић из Гајтана, Ђуро Оињановић из Сјаре Бање и Иван Плавшић из Боровца; клече: Милош Плавшић из Боровца и Синадин Јанковић из Медевеђе.

чета Бошка Чупића имала је 45 четника, чета Горње Топлице 32 борца, јединица села Арбанашке 25 друга, чета Радета Влаховића 65 четника, потом васиљевска, иванкулска, трпезетска, добровољска, мердарска и секеричка чета.

Акције

Док су трајале припреме за устанак, оружана активност формираних четничких јединица није јењавала. Предњачио је потпоручник Коста Војиновић Косовац са одредом наоружаних бораца. Он је већ 9. септембра 1916.

водио прву већу борбу са аустријском жандармеријом код села Бабице на Копаонику, у којој је погинуло 30 жандарма. Сутрадан, 10. септембра, настављена је борба код Белог Брда, Блажева и Треске, а касније су вођене борбе са аустријским потерним одељењима.

Чета Уроша Костића Рудинца водила је оружане сукобе са агама и беговима и аустроугарском потерном полицијом на простору северно од Митровице до Враћева, Требиља и Винорога према Новом Пазару и у неким местима на Rogozni.

До краја 1916. ређале су се четничке акције на ширем простору. Милан Дечански успешно се борио са бугарском јединицом код Грејача и на Ртњу; Тодор Митић, зван Сличанче, тукао је Бугаре на планини Кукавици; Синдин Јанковић нанео је значајне губитке бугарској јединици код Медвеђе; Јеротије Ђенадић се у Јанковој клисури успешно сукобио са аустријским потерним јединицама... Најтежу борбу водио је капетан Милинко Влаховић код села Гајтан, али је успео да порази надмоћнијег непријатеља.

Устаници Јабланице имали су четири оружана сукоба са бугарским посадним јединицама, а у јануару и фе-

другом извештају готово тачно процењује број наоружаних на око 600 људи, а затим додаје: „Сматрам да се мора рачунати са устаничким покушајима становништва”.

Почетком 1917. године 1.200 аустроугарских војника отпочело је потеру „чишћење терена” због устаничког напада на њихове патроле код села Блажева на Копаонику. Аустроугарске окупационе власти дејствовале су енергично. Казнена експедиција је стрељала 30 Срба и спалила 80 домова.

Бугарске војне власти, такође, озбиљније схватају устаничку активност Срба. Пуковник Протогерев, у рапорту штабу своје војске у Ђустендилу, признаје да покрет није разбојнички већ „са политичким и војним циљевима... који карактерише појављивање великих и организованих чета, руковођених од бивших српских официра, учитеља и свештеника... поједини сукоби између наших трупа и њихових чета, доводе до заробљавања и разоружавања појединих стражара или мањих војних команди”.

Немоћ у супротстављању наоружаним устаницима најбоље илустрuje улазак попа Димитрија Димитријевића и капетана Милинка Влаховића у Медвеђу. Бугарски гарнизон

од двадесетак војника, на челу са наредником Златаном Велиновим, није имао снаге да им се супротстави, па је наредник изашао испред команде, без оружја, и војнички поздравио команданте и устанике. Измученом народу то је улило нову снагу да се бори до победе. Чета је навече напустила варошицу.

Јачање морала и родољубља

Морал је имао вишеструку улогу код устаника. Био је регулатор снаге и односа у четничким јединицама и одредима са примесама строгих војничких правила. Сваки четник је имао обавезу да морално поступа да би се сачувале богате националне и моралне вредности српског народа.

Такво настојање потврђује и наредба Косте Миловановића Пећанца, у којој се инсистира: „Сваком старешини и четнику дужност је да штити част и достојанство и понос становништва. Сами четници и старешине треба да својим понашањем представљају савршенство морала”. Ти захтеви се понављају и у наредној наредби, од 22. фебруара 1917. године: „Старешине, подофицири и четници имају се у народу понашати тако, како доликује и како тражи част, име и свети позив данашњих четника; ни према коме насиље, а нарочито изнуђивање новца; на морал пазити највише – за преступ биће кажњени смрћу”.

Строго постављене норме биле су неопходне да би се очувао углед бораца код народа и да би се сачувале српске националне вредности, које су окупацијом драстично угрожене. То су прихватили четници и устаници, који су из патријархалне и религиозне породичне средине носили општенационалне и општељудске вредности. Међу њима се посебно издвајала човечност, јер је остати човек у

Кућа четвовође Тука Радовановића у Беришу (Сџубла) где је 23. децембра 1916. године формиран Јабланички одред

бруару 1917, до објаве устанка, водили су шест успешних борби. Тада је погинуо и истакнути четвовођа Урош Костић Рудинац. После његове јуначке погибије код Бањске Реке разбијена је четничка организација у Косовскомитровачком и Новопазарском округу, а њене чете из западних српских крајева прелазе у Ибарско-копаонички одред Косте Војиновића у Топлицу, што је ојачало концентрацију устаничких снага.

Окупатор је у почетку потцењивао устанике, а касније се озбиљно узнемирио када је крајем 1916. број наоружаних устаника стално растао. У једном аустријском извештају, упућеном гувернеру фон Ремену, процењује: „Стичемо утисак да је реч о великом устаничком покрету”. У

тим ненормалним условима био велики подвиг. У многим документима има примера да су устаници заробљавали окупаторе, разоружавали их, а потом пуштали.

Хуманост се огледала и у бризи за људе од стране четничких одреда, у заједничком испомагању, колективном стојичком подношењу тешкоћа и оскудица које рат доноси.

Личне моралне вредности позитивно су деловале на јачање колективне снаге у свим борбеним акцијама. Реч је о високим моралним својствима: храбрости, дисциплини, оданости, упорности, самопожртвовању, поноситости, храбром држању пред непријатељем, дружељубивости, издржљивости, честољубивости, проицљивости, сналажљивости, самоиницијативи итд. Наравно, било је и супротних примера, моралних недоследности, кукавичлука, непоштовања, кршења моралних норми, што је у корену сузбијано.

Моралну снагу српских четника запазили су и непријатељи и свим средствима настојали да је слома. У томе, наравно, нису успели, иако су устанак у крви угушили. Четништво је опстало и касније, све до коначног ослобођења, непријатељу било трн у оку.

Појединачне борбе народних устаника настављене су и у првом месецу 1917. године. Да би тај процес некако зауставили и контролисали, бугарски и аустроугарски окупатори појачали су терор над становништвом, депортације, злочине и пљачке имовине. То се врло тешко подносило, па је у народу сазрела мисао да се масовним устанком стање промени. Када је стигла званична наредба за мобилизацију Срба за бугарску војску на Солунском фронту, чаша жучи је преливена. Бугарски акт да „сви мушкарци од 19 до 40 година старости подлежу дужности у редовној војсци” српски народ је схватио као тежњу окупатора да синове и очеве супротстави својој браћи у борбама на Солунском фронту.

Да српска младеж гине за велику санстефанску Бугарску, није се смело дозволити. Уместо пред бугарску „наборну” комисију за регрутовање, позвани Срби отишли су у оближње шуме и планине и придружили се већ организованим устаничким четима. Да би и то спречили, Бугари су, супротно међународном ратном праву, у јануару 1917. наредили општу мобилизацију Срба, што су Срби примили као најјаснију претњу за сопствено уништење. Заоштравања су нарастала великом брзином. Повод за оружани устанак био је јасан, без обзира на то што је окупатор у највећем напону војничке снаге дејствовао на свим фронтима. Срби су националне вредности подигли изнад својих живота, спонтано и силовито рекли „не” бугарским територијалним аспирацијама и лажном миту о „Бугар-Морави”.

Ратни савет у Обилићу

За вођење успешног и организованог устанка ширих размера требало је установити главну команду, јединствен систем руковођења, савршену организацију, јединство циља и разрађен план борбених дејстава. Све је то недостајало устаничким вођама. Нису се слагали ни око времена подизања устанак. На састанку у Топоници код Прокупља, иако је већина четовођа подржавала став народа, попа Димитрија Димитријевића (Мите Комите) и Косте Војиновића да се почетак устанка прогласи одмах, није донета никаква одлука. Поп Димитријевић је одржао

Војвода Коста Војиновић Косовац, командант Ибарско-којаоничкој одреда

ватрени говор, указујући на неминовност устанка и питао „зашто смо стварали организацију и припремали народ ако сада дигнемо руке од свега”. На крају је Пећанца отворено назвао кукавицом.

Коста Миловановић Пећанац је сматрао да устанак треба одгодити за погодније време, сходно наређењу Врховне команде, „онда када наша војска буде код Скопља, а Бугари почну да беже”. Устаничке вође биле су, ипак, у једном јединствене: „да ни један обвезник не иде на регрутацију” и да „сви способни људи набаве оружје и чекају даља наређења”. Народ је, међутим, мислио другачије – био је спреман за устанак.

Око 20. фебруара бугарска моравска инспекцијска област констатује: „...српске чете хватају бугарске шумаре, убијају полицајце и кметове, заробљавају усамљене војнике и жандаре, отварају ватру на представнике власти, нападају конвоје, кидају телефонске и телеграфске жице, упадају у општине и уништавају регрутне спискове...”

ПРИМЕРИ ЧОЈСТВА

Много је доказа велике храбрости и високог морала топличких устаника. „Два четника су погинула из превеликог јунаштва” – стоји у извештају Милинка Влаховића. Група четника опкољена од непријатеља на позив да се предају одговорила је: „Српски четници не предају се!” И одржали су реч. Држање на губилиштиме задивљује. Кад су Мирка Мосића из Црног Врха код Лебана осудили на смрт вешањем, он је непријатељу рекао: „Бугари, колико ја на вешалима висио, толико да постоји ваше царство”. Херојство и храброст свуда су били присутни и истицани, што је повећало одлучност за веће ангажовање у борби.

Народно нестрпљење да се устанак одмах подигне више се није могло контролисати. То је убрзало сазивање „ратног савета” устаничких четовођа, на којем је требало одлучити о најважнијим питањима организовања, подизања, вођења и успеха народног устанка против мрског окупатора.

Саветовање је одржано у селу Обилићу, у Јабланичком срезу, 21. и 22. фебруара 1917, у кући Петра Драговића и његових синова, народних посланика Милутина и Милоша, који су били у српским јединицама на Солунском фронту.

На окупу су биле све познате вође устаничких одреда и 300 четовођа из јужне Србије. Једногласно су усвојили важне одлуке о организационом устројству устаничких јединица, расписивању народног зајма и озваничењу датума подизања устанка.

Проглас

Првог дана на саветовању изабран је Централни комитет и именовани су команданти за поједине области са титулама војвода. Тако је Коста Миловановић Пећанац, као шеф Централног комитета, одређен за Топлицу, Коста Војиновић Косовац за област Копоника, Милинко Влаховић за Јабланицу, Тошко Влаховић за Неготинску Крајину, Јован Радовић за десну обалу Јужне Мораве, Милан Дечански за област око Сокобање и Алексинца и Тома Питулић и Новица Вељовић за Рибарску бању, Бунис и Сталаћ.

Одлучено је и да се распише зајам од 50.000 динара и да се прикупи од имућнијих грађана.

У организацијском погледу, формирано је пет устаничких одреда: Ибарско-копаонички одред Косте Војиновића Косовца, Јабланички четнички одред капетана прве класе Милинка Влаховића, Пиротски четнички одред војводе Јована Радовића, Крајински четнички одред војводе Тошка Влаховића и Централни четнички одред војводе Косте Миловановића Пећанца.

Усвојена је прокламација о подизању устанка – 24. фебруара 1917. године. Одлуци се противио војвода Коста Пећанац, али се морао повиновати већини.

Након два дана већања одлуке су стављене на папир и требало их је остваривати. Живот их је, међутим, предухитрио. Док су они већали, народ је подигао устанак. Са

састанка у Обилићу устаничке вође буквално су улетеле у борбе које су без њих почеле. Када је Коста Војиновић 28. фебруара 1916. године, у ослобођеној Куршумлији прогласио устанак, он се, у ствари, увелико распламсавао. Пуцало се на више места у Топлици и Јабланици.

Капетан Милинко Влаховић водио је велику битку са Бугарима код Лебана и први забележио значајну победу. На бојишту је остало 20 мртвих непријатељских војника. Његов одред наставио је да коси Бугаре и код Бојника. До сукоба је дошло и код села Дубова, Ђинђуше, Ђака и на другим местима.

Народни устанак ширио се неслућеним размерама на све стране југоисточне Србије.

Ослобођење Куршумлије

Прве устаничке борбе ширих размера започеле су у Косаничком срезу, где се народ на време наоружао и већ одметнуо у шуме. Само у општини Добри До постојала је чета са 180 људи, наоружаних са 110 пушака.

У то време Бугари су у Куршумлији имали своју жандармеријску испоставу, коју су чинили углавном албански плаћеници. Њихов терор, пљачке, силовања и убијања народ више није могао да трпи. У околним шумама Раде Влаховић, који је себе називао „вођом Куршумличана”, окупио је добро наоружани одред устаника. Извештавајући о томе Косту Пећанца, истакао је да четама командују Цветко Оташевић, Анђелко Лазић, Милош Јовановић и други.

Погодна прилика да се пресуди непријатељу указала се 25. и 26. фебруара 1917. у селу Мачковац недалеко од Куршумлије. Наиме, група плаћеника – арнаутских жандарма пошла је у пљачку. На улазу у село сачекала их је чета којом је командовао Илија Радоњић (Ица Калајхија) и потпуно уништила. Чувши пуцње, устаници су кренули из Мачковца, Микуљана, Баћоглеве, Марковца, Самокова, Кастрата, Крчмара, Пепељевца и других праваца да ослободе Куршумлију. Силовити народни удар изненадио је Бугаре. Срби су у налету заробили 92 војника са среским начелником и чиновницима. Борбе за потпуно ослобођење града трајале су читав наредни дан, јер се жандармерија забарикадирала у згради начелства и пружала јак отпор.

Обавештен о покретању устаничких борби у Косаничком округу, у Куршумлију је, у поподневним сатима,

Панорама јорњојабланичких њланина иде су четњници водили жестоке борбе

стигао Коста Војиновић и преузео даљу команду над свим јединицама у нападу. Ојачани новим борцима устаници су убрзо савладали забарикадиране арнаутске и бугарске жандарме. У срцу поробљене Европе, Куршумлија је била први град ослобођен од непријатеља.

Не губећи време Коста Војиновић је у граду организовао власт и поделио заплениено наоружање. Потом је окупушеном народу, на централном тргу, одржао ватрени патриотски говор, честитао ослобођење града, и прогласио 28. фебруар 1917. даном почетка општег устанка у топличком и јабланичком крају.

У ослобођену Куршумлију, 1. марта, стигао је војвода Коста Пећанац, командант Централног одреда. Војиновић је затражио од Пећанца да у доласку пресретне једну бугарску чету која се Куршумлији приближавала из правца Прокупља. Немајући куд, он је са својом четом сачекао Бугаре код села Плочник, разбио их и протерао према Прокупљу.

Устаници су у борбама из непријатељског строја избацили 150 војника и старешина, заробили доста наоружања, уз велике материјалне штете на објектима.

И Прокупље је слободно

Даља устаничка дејства пренела су се на бугарски гарнизон у Прокупљу, о чему је одлука донесена у кафани у селу Прекадин, у ноћи између 24. и 25. фебруара 1917. године, без присуства Војиновића и Пећанца, који су се, након борби у Куршумлији, нагађали да ли треба наставити устанак или не. Пећанац је, наравно, био против наставка, записао је Војиновић у свом дневнику.

Прокупачке четовође су, ипак, пре напада на прокупачки гарнизон обавестиле Пећанца: „Не можемо више да чекамо и нећемо да будемо гори од Куршумличана. Стога молимо војводу да узме команду у своје руке и да нам да распоред за борбу. Ако нећете то, онда ћемо ми све урадити на своју руку и на своју одговорност”. Захтев су потписали поручник Владимир Требољевац, потпоручник Прока Миљковић, потпоручник Душан Петровић и четовође Светозар Крстић, Арса Станић и Васко Живковић.

Пошто одговор није стигао на време, народ је узео команду у своје руке. Коначна одлука да се нападне окупатор у Прокупљу донета је на збору у селу Доња Трнава, коју је, 26. фебруара, потврдио ратни савет четовођа у кући Сотира Ценића у истом селу. Договорили су се да напад на Прокупље изврше 2. марта у јутарњим часовима.

Поручник Требољевац формирао је устанички баталјон од близу 400 бораца и направио план за напад. Пре тога устаници су упутили писмо бугарском команданту у којем је тражено да се целокупан прокупачки гарнизон преда. Како одговор није стигао, план је стављен у реализацију.

Према договору, напад је требало извршити из више правца: са северне стране из рејона села Бумбурек и про-

Устанички штаб оштинине Медвеђа, 1917. године: слева седе четовође: Иван Плавшић, Вуко Плавшић, Тодор Лукић-Рубежић, Димитар Појовић, Виштомир Мишировић-Бајча, Александар Појовић-Цане; стоје - Васа Лазаревић, Димитрије Бејовић, Јован Перовановић, Косара Мишировић, Милош Плавшић, Божидар Појовић и Георгије Кенов

купачких винограда – нападала би главнина Јастребачког одреда под командом Миливоја Виријевића; са западне старне, две колоне – прва под командом Спасоја Миленковића и друга – устаници из чете Проке Миљковића и Арсе Стакића; из југоисточног правца – добричка група, под командом Радисава Тошића и Светозара Цветковића, затим прокупачка група, под командом Душана Петовића и Бериљско-лугомирска чета Алексе Андрића; са јужне стране – гарићка група, под командом Саве Ђорђевића Чолака и десетина Ђорђа Перуновића, која је имала задатак да контролише мост на Топлици и нишки друм преко Мрамора.

Командно место одређено је на источном прилазу Прокупљу, јер се из тог правца очекивала помоћ Бугарима из Ниша. Команду над свим јединицама имао је резервни поручник Владимир Требељевац.

Напад је извршен у раним јутарњим часовима, 2. марта 1917, тачно у планирано време, у 5 часова. Труба је означила покрет и устаничке снаге су нагрнуле из свих правца, у потпуности реализујући договор. Борбе за ослобођење Прокупља су се распламсале, а Војиновић и Пећанац су у град стигли касније.

Устаничке снаге, иако слабије, успеле су да ослободе Прокупље 3. марта 1917. године. Заробљено је 845 Бугара, међу којима четири официра и 20 подофицира.

У ослобођеном Прокупљу формирана је српска општинска власт. Убрзо је донесен закон по којем је деловало судство и други управни органи.

Слобода и у Блацу

Устаничке борбе су се шириле и на аустроугарске окупационе зоне. У Блацу је био смештен аустроугарски гарнизон којим је командовао мајор Ратки. Устаници су разрадили план за ослобођење тако што би гарнизон напали из три правца, са циљем да се насеље опколи стрељачким стројем.

Из правца Прокупља очекивала се помоћ од Косте Војиновића са одредом. Четама одређеним за напад командовали су Милош Милошевић, Јеротије Ђенадић и Вучко Пантић.

Напад је почео 4. марта у 4 сата и трајао 14 часова. Обе стране су имале велике губитке. Због јаке артиљеријске ватре, устаници су били приморани на повлачење. Чекали су помоћ од одреда Косте Војиновића, који се приближавао. Знајући то, аустроугарска команда, у страху да буде опкољена и уништена, одлучила је да се под окриљем ноћи пробије кроз Јанкову клисуру и повуче према Крушевцу. То им је успело, тако да је Блаце ослобођено следећег дана, 5. марта, без борбе. У ослобођеном граду Војиновић је за команданта свих снага поставио Вучка Пантића.

Ослобађањем Блаца, цела Топлица је била слободна од окупатора.

Распламсавање устаничке ватре

Устаничке борбе шириле су се великом брзином и на остале крајеве под окупацијом, нарочито у Јабланичком срезу и у Врањском округу. Од 24. фебруара до 14. марта 1917. вођено је 80 борби и 35 мањих оружаних сукоба. Борбе су вођене у 71 месту и насељу, од тога: 27 у Горњој Јабланици, 21 у Доњој Јабланици, 23 у Пустој Реци. Јабланички устаници водили су жестоке борбе и на прилазима насељима на бившој српско-турској граници, са здруженим бугарско-шиптарским јединицама. Бугарска војска имала је највеће губитке у борбама: на Кремелу, Бојнику, Лебану, код Петриња, на Свирачкој и Вребачкој коси, затим код Злате, на Лисици, Туларском вису, Брвенику, Ђацима, Мрвешу и Житном Потоку. Уста-

Након полајања устаничке заклепве у Обилићу: Тошко Влаховић, Јован Радовић и Коста Миловановић, слева надесно

ници су вршили диверзију на железничкој прузи Ниш–Лесковац–Врање–Скопље. Дејства оружаних чета из Јабланице пренета су на простор Власотинца, Сурдулице, Врања и у долину Пчиње.

Одред војводе Јована Радовића ослободио је простор Орашја, Конопницу, Шишаву и Крушевицу, а затим 14. фебруара и Власотинце. Заробљено је 230 бугарских војника, укинута је бугарска власт и силом су отеране мање бугарске посаде из села.

Капетан Милинко Влаховић са Јабланичким и Медвеђским одредом и сеоским четама Доње Јабланице, после вишедневних борби, 1. марта, ослободио је Лебане, среско место Јабланице. Бугарски гарнизон у Лебану предао се јабланичким устаницима. Његови устаници гонили су разбијене бугарске јединице, ослободили Бошњане и избили на 12 километара од Лесковца. Јабланички одред и путоречке месне чете ослободиле су Бојник, Житни Поток, Бублицу, Бреговину, Гробовнице, Богујевац и више села, а Бањски, Боровачки и стубљански батаљони и Реткоцерски одред ослободили су Сијаринску Бању, Туларе и водили жестоке борбе дуж старе српско-турске границе са бугарским и албанским војним јединицама.

Четовођа Мика Моравац био је задужен да са више чета шири устанак око Алексинца и северно од Ниша. Једно устаничко одељење коњице напало је Црвени крст код Ниша и унело пометњу у редове Аустријанаца.

Чете Милана Дечанског, Богољуба Милетића и Милана Милијића ослободиле су Сврљиг, Давидовац, Радмировац, Галибабинац, Плужане, Грбавче и друга насеља. Устанички немири захватили су књажевачки и зајечарски крај.

Тих дана Коста Војиновић са више од 1.000 четника нанео је краљевско-цесарској војсци велике губитке у борби на копаоничком Мрамору.

Устанак је убрзо захватио и пиротски округ и крајеве на десној страни Јужне Мораве. Топлички четовођа Машан Стојановић са својом четом продро је и у моравички, драгачевски и ариљски крај како би проширио устанак у непријатељској позадини.

У Алексиначком и Сврљичком срезу четници су ослободили Глоговицу, Бујмир, у нишком крају Кравље, Врело, Пањину, а у Сокобањском срезу Лабуково, Језеро, Рсовац, Преконози, Поружницу и друга места. Устаници су ослободиле и Лужницу, Бабушницу, Радосиње, Стол, као и нека села у нишком Заплању.

У првој половини марта 1917. устанак је обухватао територију великог дела моравске војноинспекцијске области и југоисточни део Војногенералног гувернмана.

Формирање државе

Крајем фебруара и почетком марта 1917. устаници су ослободили пространу територију Србије која се протезала на северу до Ђуниса, Алексинца, Крушевца, Александровца и реке Расине; на западу до обронака Копаоника, реке Ибра и близу Косовске Митровице; затим старом српско-турском границом на југу, обухватала простор до близу Врања, потом цело ветерничко подручје и планину Кукавицу и спуштала се испод Лесковца и на исток до Јужне Мораве. Створене су и две мање слободне територије око Власотинца и

између Сокобање и Сврљига. Ова „устаничка држава”, са центром у Топлици, седиштем у Прокупљу, износила је 80 километара по правцима север–југ и исток–запад, имала је око милион становника и устаничку војску од 12.782 пушака и 364 коњаника, која је бранила кружни фронт око 240 километара.

По ослобођењу Прокупља војно руководство устанка поставило је Марка Павловића за команданта града, а за председника општине именован је Милан Николић. Централну команду, над целом територијом, и даље је имао војвода Коста Пећанац, али је она у пракси била фиктивна, јер се његов став о устанку није поклапао са плановима многих старешина.

Коста Војиновић, неприкосновени ауторитет за становништво тога краја, увео је ред у граду, образовао команду места, поставио судске и друге органе локалне власти. У ослобођеном Прокупљу написан је и објављен Закон по којем ће се за учињена прекршајна дела судити грађанима. По осталим ослобођеним селима и градовима постављени су органи народне власти, председници, деловође, благајници и прекршајни судови.

Постојала је и централна благајна, где су се сливала средства од расписаног народног зајма од 50.000 динара. Поменута средства послужила су за куповину оружја, муниције, експлозива, лекова, обуће и хране.

„Устаничка држава” имала је и обавештајну службу у свим ослобођеним местима, а у неослобођеним градовима и селима и тајну обавештајну службу.

Војне и цивилне власти из ослобођеног Прокупља упутиле су народу југоисточне Србије прокламацију за општи устанак.

Да би учврстио војну и цивилну власт у граду и шире на ослобођеној територији, Војиновић је слао више службених представки бугарској команди у Нишу, у којима је тражио да се „сва ослобођена територија призна за самосталну српску државу”, да се забрани злостављање српског невиног народа, и да се у Прокупље хитно упуте лекар – хирург, ради лечења рањеника.

Топлички устанак у срцу поробљене Европе био је специфичан феномен, незабележен у историјским размерама. Био је то народни устанак, у којем су, поред активних припадника војске Краљевине Србије и народних четника, учествовали жене, девојке, попови, старци и деца. Главне речи и симболи устанка биле су слобода, народ или смрт.

У народном отпору дошла је до изражаја слободарска државотворна традиција српске нације, која се дигла против насиља и зла, против политике денационализације коју су желели да спроведу окупатори. Устанак у Топлици и Јабланици био је народни покрет и одлучан отпор против дељења српских територија, предвиђен уговором окупираних земаља – храбро суочавање српског народа са великим непријатељским војним плановима, снажан отпор надмоћном противнику.

Устанак је био део ослободилачке борбе Србије и савезника у Првом светском рату. Створена је велика слободна територија за центром у Прокупљу.

Лебане: народ кличе слободи

Ослобођена Куршумлија

ОСЛОБАЂАЊЕ ПРОКУПЉА

Један очевидац је овако описао ослобођење Прокупље: „Седамнаестог фебруара 1917. у пола 5 сати изјутра зачуше се пушке са околних брда. На глас српске трубе, покуљаше из свију кућа старци, бабе, девојке, жене, инвалиди и полунага деца, све је живо изашло и кроз страшну тутњаву пушака, револвера и митраљеза наших четника и Бугара, чули су се узвици: 'Живели наши ослободиоци!'. У улицама Бугари су направили барикаде одакле су пуцали. Тада се сва маса упуте тим барикадама за узвицима: 'Предајте се, видите да смо Срби а не Бугари!' Бугари побегоше са улице и затворише се у зграду Окружног начелства. Народ није ни обраћао пажњу на њих. Ту, на пијаци настало је неописиво славље. Старци су се љубили, младићи су се грлили, девојке су китиле четнике и устанике тробојкама и зеленилом, даривале их пешкирима и чарапама. Ту се поздрављало само са 'Срећна слобода'.

Свако је тражио посла: пекари су пекли хлеб, сакахије доносиле воду, ко је имао кола довозио је дрва... Деца су преклињала четнике да им дају коње да их напоје, да им буду сеизи. Жене и девојке тражиле су да и оне иду у редове, да се боре. Тада неко рече: иду војводе! Цела маса гурајући се крену према улазу у варош. И кад се на коњима појавише Пећанац и Војиновић, народ појури ка њима са узвицима: 'Живели!' Тога тренутка Бугари су прекинули паљбу као по команди. Девојке су китиле војводе и даривале их, тако да коњи нису могли да корчају од дарова: пешкира, кошуља, чарапа...”

ГУШЕЊЕ ОТПОРА

Окупирајтор се враћао у Власотинце

Херојски отпор окупаторским снагама

Здружене окупаторске снаге намењене за гушење устанка до 7. марта 1917. године извршиле су концентрацију трупа за удар на центар слободне територије – Топлицу и Јабланицу. План напада био је следећи: аустроугарске снаге нападе би из правца Бруса, Јанкове клисуре, Крушевца, Блаца према Куршумлији, Житковцу и Малом и Великом Јастрепцу; бугарска војска наступила би из више праваца: Ниш–Мрамор–Прокупље; Брестовац–Косаничић–Бојник; Лесковац–Лебане–Медвеђа; Врање – Веља Глава – Медвеђа; Приштина–Туларе–Медвеђа и Лесковац–Власотинце. Албанске чете имале су задатак да нападају насеља на планинском јабланичко-косаничком подручју, дуж старе српско-турске границе.

Први су напали Бугари, са 12 батаљона и неколико албанских одреда, обилато подржани артиљеријом и авијацијом. Аустријанци су напад започели 12. марта из рејона села Дупци – село Златари, са основним правцима надирања према Јанковој клисури, низ Топлицу према Куршумлији.

Отпор устаника непријатељу био је упоран и жесток, али су се под притиском јачих окупаторских снага чете и одељења повлачили у шумовите пределе, како би људство било заштићено, а акције биле успешније.

Освајање Прокупља, центра устаничке државе, такође, није ишло ни лако ни брзо, иако су окупаторске снаге биле прекомерно јаке. Бугарски 25. пук под борбом се кретао скоро недељу дана, преваљивши свега 20 километара, колико има од Ниша до Прокупља.

На северној страни, устаничку државу бранио је одред Косте Војиновића Косовца. У одсудном часу он није напустио положај, као његов претпостављени Пећанац. Својим борцима издао је строго наређење: „По цену свог живота и свију вас, задржите се на положајима око Блаца... Треба само давати отпор и не одступати. Иначе ћу вас ја без изговора све побити...”

Четовође и устаници следили су пример свог храброг команданта: према Грещу борио се Александар Пипер, према Блацу Вучко Пантић и Милош Милошевић, Јеротије Ђенадић тукао је Аустријанце код Разбојне, а Христивоје Башић на правцу до Кошуте. Северно од превоја Мрамор,

Окупаторске власти на почетку народног устанка у Топлици и Јабланици нису придавале велику пажњу борбеним акцијама, ценећи да су оне привременог и ограниченог дејства и да не могу да угрозе њихова виталне интересе.

Ситуација на терену, међутим, била је другачија.

Борећи се за слободу своје територије, топличко-јабланички устаници су, у каснијој фази дејстава, значајно угрозили железничке и путне комуникације у долини Јужне Мораве, Нишаве и Вардара, које су биле витално важне за немачке, аустроугарске и бугарске снаге на Солунском фронту. Српски устаници су својом борбом пореметили редован дотур хране, оружја и војне опреме окупаторским снагама на фронту и запретили да борбену територију прошире на аустројску окупациону зону. То је било извесно, јер се устанак нагло ширио – преко Велике Мораве, у правцу књажевачког и зајечарског краја, под вођством Милана Дечанског; на десну обалу Јужне Мораве, где је командовао војвода Јован Радовић; према Јастрепцу и Копаонику и до најзначајнијих окупационих војноадминистративних центара, као што су Ниш, Крушевац, Лесковац и Пирот.

Схватајући озбиљност ситуације, масовност, одлучност и решеност устаника да се боре до последњег, окупатор је закључио да је реч о општенародном устанку који измиче контроли, значајно угрожава власт и наноси тешке поразе, и да је крајње време за предузимање опсежних мера за угушење ратног пожара.

Први потез бугарских војних власти у том правцу био је смена генерала Кутичева и постављање за команданта окупаторских снага пуковника Протогера, искусног вође у комитском (четничком) ратовању, који ће у српском народу остати упамћен као највећи крвник.

За гашење устанка окупатор је припремао силовит удар, из свих праваца, уз употребу прекомерне снаге. Заједнички план заснивао се на два битна елемента: прво – извршити регруписавање снага из окупационих области и сукцесивно их увести у борбена дејства, друго – у борбу против устаника максимално ангажовати Албанце.

На устаничку територију убрзо су стигли аустроугарски пукови са Соче, из Румуније и Италије, бугарске регименте са Солунског фронта и један део жандармерије из Босне.

низ Топлицу, прилаз је чувао командант потпоручник Ђамиловић, у кога је Војиновић имао највише поверења.

И баш на превоју Мрамор, искусни Ђамиловић поставио је заседу Аустријанцима у облику потковице. Војници и старешине 102. пука повученог са фронта на Сочи, ненавикнути на четнички начин ратовања, лако су улетели у припремљену устаничку замку. Одједном, као из ведрога неба, одјекнула је убитачна ватра српских бораца који су се налазили у заклонима. Забуну у непријатељским редовима додатно је унела устаничка чета која је напала иза леђа. И док се окупатор још није снашао, одјекнула је команда „бацај бомбе”, а затим „јуриш на нож”.

У тој борби, према сопственим подацима, аустријски 102. пук на Мрамору је оставио 50 мртвих војника и једног официра, уз 16 рањених. Цела комора, са 20 војника и једним лекаром, пала је у руке устаника. У току паничног бекства према Брусу, изгубили су још 126 војника.

митрија Димитријевића (поп Мите Комите). Они су жестоко опалили по бугарској колони пуковника Златанова и успешно га задржали неколико дана, тако да су место Лебане заузели тек 13. марта, нападајући га са три стране. Када се више није могло, капетан Влаховић је јавио главној команди: „Данас, 13. овог месеца престала је устаничка...” Он се са својим Јабланичким одредом, доста проређеним, повукао према Оруглици и планини Веља Глава, где је наставио спорадичне борбе.

Окупатор је са доста мука и уз жесток отпор српских бораца, после извесног времена, успео да освоји устаничка подручја. Аустроугарска војска је, заједно са Бугарима, 13. марта 1917, увече, ушла у Прокупље. Три дана касније, 16. марта, Аустријанци су заузела Куршумлију и Блаце. Такав след догађаја био је могућ и због несагласја међу устаничким командантима у погледу одбране слободне територије. Пећанац, вођа устанка, напустио је положај и борбу и са

Топлички устаници-заробљеници у Бугарској на ручку (снимљено за бугарску јоштанску картицу)

О сјајној победи устаника Пећанцу је јавио Коста Војиновић: „Непријатељ је на Мрамору до ногу потучен, изгинули су као мрави”.

То су Аустријанци признали после рата. Пуковник Керхнове је о походу 102. пука писао: „...снаге једне наше чете под командом натпоручника Клутеа биле су готово у потпуности побијене”.

Без обзира на тежак пораз на Мрамору, Аустроугари су се брзо консолидовали и успешно наставили наступање.

Четовођа Радисав Тошић са својим борцима успешно је пружао отпор. Добро се тукао и Новица Вељовић, који је штитио прилазе Малом Јастрепцу са северне стране, али је положаје морао да напусти јер је добио хитно наређење да заустави напад албанских пљачкаша који су упали у Косанички срез и почели да пале и пустоше села.

У јабланичком и пусторечком крају врло храбро, умешно и упорно борили су се борци браће Влаховића и Ди-

Бабин зуб и Туралски вис: устаничко подручје

групом четника повукао се на планину Радан. Борцима је издао наредбу о општој обустави одбране, коју многе четовође нису извршиле, одлучне у намери да бране тешко освојену слободу.

Ликвидација устанка

Падом Прокупља и Куршумлије, главних центара устаничке државе, организовани отпор устаника је престао. Устаничке четовође се, међутим, нису предале. Војвода Коста Војиновић, са око 1.000 устаника, повукао се на Копаоник, одакле је наставио четничку борбу. Према Блажеву се повукло око 2.000 устаника, док је једна њихова група одступала према Медвеђи, Радану и Кукавици, настављајући отпор.

Непрекидан отпор пружао је одред Косте Војиновића, као и одред Милинка Влаховића на планини Вељој Глави и Кукавици.

Народни устанак је нешто дуже трајао у сокобањском крају, под вођством Милана Дечанског, и на десној обали Јужне Мораве, где је командовао војвода Јован Радовић, као и источно од Велике Мораве. Устаничке борбе одвијале су се између Сокобање, Ражња и Алексинца. Бугарске јединице бориле су се против устаничке чете од око 80 људи у планини Буковик. Прогоњена је чета Јована Радовића у долини Кутине, јужно од Ниша, према Личју и Бабичкој гори. Прогоњена је и чета Тошка Влаховића од Владичиног Хана, села Тулова и Барја према Кукавици.

Бугарски штаб је пребацио 35. допунски батаљон на линију Врање–Власотинце, како би уништио четнике војводе Јована Радовића. У овим операцијама учествовала је и бугарска авијација. Заузимањем села Блажева 25. марта 1917. устанички покрет на левој обали Мораве био је уништен. Четовође устаника увиделе су да им није остало ништа друго него да своје чете растуре на мање групе и наставе герилску борбу.

Командант окупаторских снага пуковник Протогерев објавио је да је устанак ликвидиран и да је започело чишћење терена на драстичан начин: „Казне су биле тако оштре да је одмах у целом рејону, северно од Ниша наступио потпун мир”.

Пред огромном непријатељском војном силом устанак у Топлици и Јабланици доживео је пропаст.

Далеко од јавности

О крвавом угушењу устанка и бестијалном иживљавању бугарских и аустроугарских трупа светска јавност није била обавештена. Злочинци су завели строги ембарго на сваку вест која је могла да процури са тог простора. Свим официрима и војницима који су се након ликвидације устанка вратили на раније положаје строго је било забрањено да говоре о задатку који су извршавали на српској територији.

Према изјави министра унутрашњих послова српске владе Љубе Јовановића, прву вест о народном устанку у топлничком крају добио је тек 4. јуна 1917. године, и то од Италијана. Наиме, италијански командант ваздухопловства обавестио је да је приликом саслушавања заробљених аустроугарских војника сазнао да су учествовали у угушењу устанка у Топлици и да је тада „на хиљаде обешено и стрељано без икакве пресуде, без обзира на пол и животну доба”.

Замисао окупатора била је да народ, који је све уложио да би се ослободио, затру за сва времена, без много буке, далеко од света и без икакве осуде међународне јавности. То им, ипак, није успело: заслужени суд стигао их је већ 1918. године, након пробоја Солунског фронта.

Злочиначка одмазда

Напад окупаторске војске на слободну устаничку територију имао је карактер казнене експедиције, а разрачунавање са српским живљем након гушења устанка у свему

је било злочиначка одмазда најгоре врсте, незапамћена у историји ратовања. То је потврдио и сам председник бугарске владе Васил Радославов: „...да ће одсад за сва времена бити искључена свака дилема да ли је оправдано безобзирно сатирање српског елемента”. Тај владар без морала већ се истицао својим обећањима: „Може се Србија обновити, може Србија после рата и да се повећа, али у Србији више неће бити Срба”.

Ту изјаву бугарског челника пренео је аустријски посланик гроф Чернина, свом министру иностраних послова уз коментар: „Благ поступак према Србима до сада у истину није постојао. Зато је несумњиво да ће уследити такав крвав суд какав наше време није још видело”. То се наравно и десило. Већ другог дана од почетка офанзиве, аустријски конзул у Нишу, који је био најближи месту догађања, известио је своје у Бечу: „Бугари на устаничкој територији уништавају сва места спаљивањем”.

Након гушења устанка у топлничком, косаничком и јабланичком крају, настало је крваво пролеће 1917. године. Окупаторска војска покренула је масовну акцију гоњења свега што је живо. Сви путеви који су водили према обронцима Јастрепца, Пасјаче, Видојевице, Копаоника, Рада на и Кукавице били су закрчени непријатељским потерама које су претраживале сваки поток, шуму и долину. Крећући се у групама, бугарски војници су певали своју омиљену песму „по пет на нож”.

Над српским становништвом почињени су ужасни и крвави злочини. Вршена су масовна клања, убијања, вешања, дављења; жене, девојке, девојчице од 8 до 13 година старости сексуално су зостављане на најгнуснији начин. И након свега, села су претварана у пламену буктињу.

У аустроугарским документима остала су записана сведочења очевидаца бугарских злочина: „Сва места уништавају спаљивањем ... наши бугарски савезници спалили сва она места из којих се мушко пучанство придружило бандама, побили учеснике покрета и у учешћу сумњиве, запленили благо и сва имања” (Аустроугарска објава од 12. априла 1917).

Злочини бугарског окупатора су, у ствари, материјализација одавно смишљене стратегије уништавања једног

Зајлена стоке од бугарских окуписајора

народа зарад проширења сопствене територије. Чињенице то јасно показују: од новембра 1915. до априла 1916. побијено је око 500 интелектуалаца и око 3.000 житеља само у Врањском округу; у Дубокој долини, Дубрави, Стојковој шуми, Романовачком потоку, Занковој ливади, Радичевој њиви, Кобрачевој реци, Калиферу, Радићевој бари, Влашком долу и поред реке Вреле заклано је или стрељано 3000 људи, жена и деце; у злогласној Араповој долини, изнад Лесковца, марта и априла 1917. стрељано је 1.250 житеља Лесковачког, Јабланичког и Власотиначког среза... Према непотпуним подацима, окупаторска војска, угушујући устанак, убила је око 35.000 Срба. Само у устаничком подручју Топлице, Јабланице и Косанице Бугари су убили 20.000 људи, жена и деце.

Међународна анкетна комисија за утврђивање бугарских злочина после Првог светског рата, према непотпуним истраживањима до новембра 1918, утврдила је да је било 25.000 жртава само у Прокупачком, Куршумлијском, Добричком и Јабланичком срезу.

По Рајсовој анкети Лесковачки срез је после гушења устанка 1917. био изложен масовној бугарској одмазди: убијена 82 Лесковчана и око 10.000 сељака из околине, 4500 до 5000 интернираних и 1500 младића регрутованих за физичке радове. Само у Јабланици Бугари су убили 2534 мушкарца, махом устаника, 380 жена и 226 деце, спалили готово сва села са 23.311 кућа и зграда и интернирали у Бугарску око 2500 лица.

Према извештају Анкетног одбора, када се у Скупштини, после рата, расправљало о устанку у Топлици и Јабланици, изнесени су следећи подаци: „највише су страдали срезови: добрички 2.918, јабланички 1.911, прокупачки 963, косанички 1.306, копаонички 343, власотиначки 387, лесковачки 717, пчињски 472 лица. Побијено је и интернирано је 8.767 Срба. Од тога у Топличком округу 3.907, Нишком 2.205 и Врањском округу 2.655 лица”.

Бугарски генерал Нересов наредио је најстрашније репресалије становништву Косаничког среза јер су „Дошли из Шумадије у Моравску област и то су Срби и Црногорци”. Бугари су убили 1.306 Срба са подручја Косаничког среза. Са земљом су сравњена села Куршумлијска бања, Свињишта, Рача, Добри До, Секијача, Ђаке, Иван Кула (90 убијено) и Луково. Спаљено је 1.977 кућа и 7.330 пољопривредних и других објеката, а сва имовина опљачкана. У Косаничком срезу број убијених по општинама је следећи: куршумлијска 296, рачанска 277, бањска 257, грбовачка 182, иванкулска 90, жучка 81, луковска 67 и добродолска 56, затим у Свињишту 44 и Ђакама 45 убијених.

У Свљишком срезу Бугари су на свиреп начин убили у Грбачу 63, Плужини 25, Лалинцу 14, Галибабинцу шесторо људи, стрељали су сељаке у селима Варош, Најинци, Гулијан, Извор, Копајкошара, Округлица, Тијановац и Црнољевица. У Сврљишком срезу побили су 164 Срба, од којих 15 жена и четворо деце.

У Сокобањском срезу бугарска војска убила је 18 Срба, од тога осам жена и петоро деце. Бугари су починили злочине у Нишком округу, где су убили 511 Срба, од тога 458 мушкараца, 44 жена и 9 деце. Злочини су почињени у алексиначком крају, у Ражањском и Нишком срезу.

Број убијених по општинама у Лесковачком срезу следе: у Лесковачкој 157, туреквачкој 85, вучарској 23, страјковачкој 50, црковничкој 46, разгојанској 12, великотрњанској 27, брестовачкој 30, губервачкој 10, манојловачкој 12, орашачкој 59, печењевачкој 48 и мирошевачкој два Србина. Са поменутих територија Бугари су убили 661 Србина.

У Прокупачком срезу Бугари су за време окупације починили бројна недела: убили су из пушке 700 лица, батинама 156, на вешалима 71, живо спалили 31, силовали су 264 жене и девојке, спалили 3.200 домова и других зграда.

На терену Бруса спаљено је 17 села, најмање 450 лица различите старости и пола убијено, много кућа спаљено и потпуно опљачкано, три цркве порушене...

Сељаци из Тојлице са браздама од бујарских удараца и кама

Гајтан је горео

Амерички новинар и истраживач Драјтон наводи: „Марта 1917. Бугари су запалили и потпуно са земљом сравнили село Гајтан. На једној гомили побили око 200 душа, највише жена и деце. Убијено је 20 трудних жена, а следећег јутра поред једне жене нађено мало дете, које је чудом остало живо, како грчевито покушава да сиса груди своје мртве мајке”.

Званични подаци казују да је у устаничком селу Гајтан убијено 539 људи, жена и деце. Читаве породице су нестале. Из фамилије Грубач побијено је 29, Божовића 27, Жугића 25, Ђуровића 20, Јововића 19, Кулића 21 итд. Најмлађа жртва, Милена, из фамилије Жугића, имала је само две године. У породици Банића поубијано је петоро деце, најмлађи Сретен имао је само годину, а најстарији Митар 25 година. Нико није био поштеђен ни од фамилија Туровића, Тмушића, Кецојевића и других.

Гајтан је платио страшну цену непоштовања бугарске окупације. Уништена је младост, како би се Срби у корену истребили, што наравно није био војнички циљ, већ резултат смишљене политике геноцида.

Срби су гинули на све стране. Непријатељ је желео што пре да оствари наређење генерала Нересова: „Да би се могао бугаризовати овај крај, треба срушити све што је српско, и тако, на рушевинама Српства да васкрсне бугаризам”.

О бугарским злочинима у том крају у Извештају међународне комисије за испитивање злочина стоји: „Овде нису само убијани људи и жене, већ су вршени сви видови мучења и спроведени облици садизма, као што су: набијање на колац, што су измислили Турци, убијање на тенане спаљивањем на људождерски начин, силовање мајки у присуству кћери или кћери у присуству мајке, предаја жена на блуд са псима, сакаћење полних органа итд.” Овај докуменат потписали су Француз А. Бонасје и енглески пуковник Х. Б. Мејн.

*Сељанке из Горње Маџејевца код Ниша
силоване од Бугара*

Један устаник, скривен у Гајтан планини, пише последње писмо пријатељу и, дубоко потресен трагичном судбином свог народа, наводи: „...Рука ми дрхти, а срце силно бије, јер се свуда по шуми чује јаук и писка српске нејачи која је овамо к нама у збегове побегла...”

Народ топличког, јабланичког и косаничког краја био је чврст и издржљив у свим тешкоћама. Био је достојанствен и када се умирало. Бранили су свој кућни праг и када није било изгледа да га одбране. Тако је урадио и старац Нико Вукчевић из села Каре, испод Пасјаче.

Када је видео да су околна села запаљена и да се бугарски војници примичу и његовом селу, позвао је жену, предао јој свој џепни сат, породичну реликвију која се преносила с колена на колена, и са крајњом одлучношћу рекао: „Ево ти сат, чувај га за на наша млађа поколења. Ја одлазим заувек. Да гледам како Бугари силују и пљачкају не могу, а да их спречим такође не могу. Зато идем да погинем!”

Онда се хитро окренуо, скинуо своју „кокинку” са зида и упутио се на брдо испред села. Када је наишла бугарска колона, дочекао их је речима: „Нећете у село преко живог Ника Вукчевића!” Убио је једног и ранио другог војника, пре него што је и сам пао изрешетан. Изнад главе

Бугари су му забили пушку. И данас се то место зове „Ников гроб”.

Тешко је набројати све страхоте које су чињене приликом гушења устанка. Страшне злочине чинили су и Бугари и Аустријанци. Рецимо, мајор Фаркаш је у Горњој Топлици за само један дан стрељао сто сељака, тврдећи да су четници. У једном аустријском извештају се каже: „Поред оних који су погинули у борби, наше трупе су стрељале 600 људи”.

Пуковник Александар Протогеров, командант Моравске области, за успех у гушењу устанка у Топлици награђен је генералским чином, иако је његова армада у обрачуна са устаницима и цивилима драстично прекршила

Аустријарска вешала у Крушевцу

међународну Хашку конвенцију, чланове 8, 23. и 41. Наредба Протогеровова од 10. марта у Нишу, затим бугарског војног министарства од 20. маја и „заповест Војне инспекције Моравске области” од 5. јула 1917. биле су јасан доказ за то.

И поред свега, борбе у неким крајевима нису престајале. Око 1.500 четника сврстаних у мање чете и групе дејствовали су са планина Козјак, Кукавице, Гољака, Радана, Пролома, Арбанашке, Видојевице и Пасјаче. Мање борбе водили су војвода Јован Радовић у источној Србији, Коста Војиновић на подручју Копаоника и Јабланички одред у Горњој Јабланици, а одред војводе Тошка Влаховића у Пустој Реци.

Реорганизација

Да би четничка борба била убојитија и непредвидива, преостале устаничке јединице извршиле су реорганизацију. Тако је за команданта Јабланичког одреда, уместо капетана А класе Милинка Влаховића, постављен поручник Димитрије Беговић, за начелника штаба поп Димитрије Димитријевић, а за ађутанта Божидар Поповић Божа.

Своју чету реорганизовао је и ојачао и војвода Коста Војиновић, који се и даље храбро борио. Водио је успешне

борбе са аустроугарским и бугарским јединицама потпуковника Јармија на Копаонику и око Бруса, код Белог Брда, Црнатова... И током априла и маја Војиновић је успешно дејствовао по непријатељу. Десетог априла борио се са бугарским четата код Сагоњева и пробио према планини Пожар. У селу Крива Река 350 војника, Рупчића, опколило је Војиновићеву чету. Према извештају аустријског команданта, када је започела борба, чула се команда: „Јуриш. Сви на ножеве!” Војиновићеви четници су успешно пробали блокаду, као и много пута до тада, што је окупатора доводило до лудила.

Аустријанци су настојали да ликвидирају Војиновића и његову четничку групу, али нису успевали. За тај задатак довели су, чак, специјални граничарски батаљон из Далмације. Преко хиљаду аустријских војника свакодневно је гонило Војиновића. Он је вешто избегавао потере, али и прихватао борбу. До мрака се тукао, а затим су следиле бомбе, јуриш на ножеве и пробој. Трпео је губитке, али је увек успевао да надмудри потеру. Код Манастираца, засеока Гр-

Бугарска зверства у Прокуљу

гуре, изгубио је двадесетак људи, али се пробио. Његова чета се, ипак, редовно обнављала, а он настављао борбе.

Окупатор је и даље силовито гонио четнике и немилосрдно убијао недужни народ. Ти злочини пробудили су из летаргије вођу устанка војводу Косту Пећанца, који је изашао из скровишта и 1. маја 1917, на планини Видојевици код Шарене букве, одржао збор пред 1243 четника Централног устаничког комитета. Војвода Пећанац је предложио реорганизацију свог одреда, који би потом лично повео против бугарског и аустро-немачког окупатора ради вршења диверзија. Предлог је усвојен. Одређено је да Пећанца, на функцији вође устаничког покрета, за време одсуства замењују Радисав Тошић и Марко Павловић.

чета и добро наоружани. Предводиле су их четовође: Илија Радоњић „Ица Калајхија”, Бошко Чупић, Јован Јелић, Машо Стојовић и Н. Павловић. Коњицом је командовао Александар Пипер, а штабном четом Новица Вељовић.

Одред је 13. маја напао железничку станицу Ристова. Ликвидирали су бугарске страже, савладали посаду санитетског воза од око 40 бугарских и немачких војника, заузеле станицу и варош Ристовац и држали их краће време у блокади. Минирали су и оштетили железнички мост на Вртошкој реци.

Да би спречио даља оштећења виталних објеката на важној комуникацији, непријатељ је убрзо довео појачања из Ниша, Враћа и Скопља. У жестокој борби погинула су 72 четника, а више њих је рањено. Исте вечери, 13. маја, Александар Пипер, ценећи безизлазност ситуације, с коњицом се пребацио на леву обалу Јужне Мораве и вратио у Топлицу. Потом је и једна јабланичка чета напустила Пећанца и вратила се на Кукавицу. Са остатком устаничке јединице војвода Пећанац је одступио преко села Бореље, дошао до старе српско-турске границе, одакле се, 15. маја 1917, спустио у долину Љуботске реке и извршио напад на Босиљград. После паљења варошице и освете, под притиском јаке бугарске потере, код села Масурице, прешао је Јужну Мораву код Владичиног Хана и заноћио више села Кунова, на обронцима планине Кукавице.

Група војводе Пећанца на Кукавици се сукобила са великом бугарском потерном војском. Погинуо је четовођа Милош Ђуровић и 17 четника из Горње Јабланице и Доброг Дола. Након неуспелог „похода у Бугарску”, где му је погинуо блиски сарадник Радосав Павић и већи број четника, војвода Пећанац се једва пробио преко Кукавице у Косаницу, а потом поново прешао у дубоку илегалност. Појављивао се само када је било безбедно и када су посебне околности захтевале.

Веза с Врховном командом

И други поход топличких устаника на Бугарску завршио се неуспехом. После извршених припрема и окупљања устаника војводе Тошка Влаховића на планини Радан, 23. јуна 1917. донета је одлука „да се иде у Бугарску ради освете Срба”. Устаничка чета од 22 борца, подељена на три групе (првом је руководио војвода Тошко Влаховић, другом капетан А класе Милинко Влаховић и трећом наредник Милорад Перовић), 23. јуна пошла је са Радана, преко Пасјаче, Малог Јастрепца, између Црвеног Крста и Добрича, прешла преко железничке пруге, прегазила Нишаву, а код села Азбреснице и Јужну Мораву.

Сукобљавајући се са мањим бугарским одељењима чета је избила на бугарску границу, где је подељена у групе, које су из разних правца упадале у Бугарску према Белоградачку ради „стварања забуне”. Групе су четири дана остале у Бугарској, где су имале мање окршаје. Након мањих борби, убијања Бугара и спаљивања њихових кућа, чета се 22. августа, другим правцем, вратила на Радан, где се Тошко Влаховић састао са војводом Јованом Радовићем и поручником Димитријем Беговићем.

Околности на устаничком подручју и даље су се компликовале на штету четника. Схватајући да је стање крајње

Пећанац је с одредом, јачине 500 четника и 100 коњаника, кренуо 8. маја са Видојевачког крша, преко Јабланице и Кукавице ка Куманову. Четници су били подељени у пет

Лешеве убијених Срба

озбиљно и да прети потпуном уништењу народа, који масовно страда, војвода Крста Војиновић Косовац је, 23. јула 1917. у селу Виче, одржао састанак са сто четника, без присуства војводе Косте Пећанца. Након расправе донета је одлука о слању устаничке делегације на Солунски фронт.

Војвода Војиновић је са сарадницима саставио извештај у којем описује злочиначка зверства окупатора на устанком захваћеној територији Топлице и Јабланице, народне мотиве за подизање устанка и свој лични став. Он каже: „Да би овом предстојећем злу стао унеколико на пут и да бих наш народ унеколико спречио да не срља бесвесно у очигледну пропаст оптужујући једни друге – чиме би свесрдно послужио непријатељу да дође до потребног циља – повео сам се идејом да, иако под најтежим околностима, организујем комитску чету и да герилским чествовањем убедим народ да Србија није заувек пропала, да ће она још већа бити, да се за нашу праведну идеју данас највеће царевине боре...”

У даљем тексту Војиновић објашњава двадесетпетодневну устаничку борбу да се одрже на ослобођеним територијама, а потом и слом устанка пред много надмоћнијом окупаторском силом, као и ситуацију у југоисточној Србији. Додаје: „Народ је почео губити сваку наду и, мада чује топовске пуцње са фронта, вели: бар је краљ могао аеропланом послати нека писма да видимо шта се ради и шта ће бити од нас...”. У наставку извештаја тражи од Врховне команде одлучну помоћ у спасавању устанка и очувању родољубивог духа у народу, чије се патње свакодневно умножавају.

Након упознавања са стварним стањем у Толичко-јабланичком округу, Врховна команда српске војске у Солуну одлучила је да пошаље изасланика са новим директивама устаничким вођама. За спровођење тог заиста компликованог задатка Влада је одобрила 10.000 динара за потребе устаника у Топлици. Средином октобра у оку-

пирану Србију пошао је капетан Јован Илић, авионом којим је пилотирао искусни српски авијатичар Сениша Стефановић. Требало је „да нађе организаторе устанка Косту Пећанца и Косту Војиновића и пренесе им наређења за потпуну обуставу четничке акције у земљи”.

Илић и Стефановић прелетели су непријатељске положаје и из правца Приштине слетели на Шиловску косу, изнад Медвеђе. На уском и доста тешком терену авион је ударио у дрво и запалио се, а Илић и Станковић, да не би страдали, похитали су у оближњу шуму. Бежећи од експлозије упали су у бугарску заседу 16. допунског батаљона. После хапшења и мучења спроведени су у нишку тврђаву, где су стрељани, децембра 1917. године.

Директива Врховне команде устаницима у Србији, тако, није стигла. Врховна команда српске војске је након трагичне погибије својих изасланика припремила нову групу која ће кренути за Србију. Њу су чинили наредници Петар Вукадиновић, Недељко Минић, Никола Спасојевић, Вукосав Радосављевић, Милорад

Пећанац и поднаредници Симо Радовић и Ђуро Перовић. У име Врховне команде примио их је војвода Живојин Мишић и саопштио им борбени задатак.

Сви су положили заклетву и пошли на извршење задатка. Нажалост, лет Сима Радовића и Петра Вукадиновића трагично се завршио. Њихов авион је оборен између Штипа и Струмице. Прелет француског авиона на простору Кавадар–Градско је, на срећу, успео, па су Ђуро Перовић и Недељко Минић стигли на окупирану територију и о непријатељу, голубијом поштом, слали извештаје војводи Мишићу и команданту Другог пешадијског пука „Књаз Михаило” Ђири Даскаловићу.

Бугарске контрачете

Упутства Врховне команде, ипак, нису стигла до војвода на устаничком подручју, где се стање није смиривало. Четници су и даље нападали моћнијег непријатеља, а овај је жестоко узвраћао, али без успеха да неутралише главне вође устанка.

У једном извештају аустријски барон Кун се жали: „Све побуњеничке вође успеле су да се сакрију на безбедна места”.

Након војног похода Пећанчеве групе, а потом и групе Тошка Влаховића, и бугарска команда констатује: „Апсолутно ништа нам не гарантује да за само неколико дана нећемо имати сличан случај”. У једном другом документу се са забринутошћу наглашава: „Ниједан од њихових виђенијих људи и организатора до сада није ухваћен”.

Бугари никако нису могли да схвате како то да народ, након свих страха које трпи, подржава устанике и наставља борбу. Како то да се чете увек обнављају и све дрскије нападају. Није било дана, а да нека група четника није извела мању или већу акцију. Читави батаљони бугарске армије јурили су за Војиновићем, али без успеха.

Крајем маја бугарска команда поново констатује: „У бугарском подручју мир није у потпуности успостављен... устанички покрет поново је оживео у поређењу са мартовским покретом, који је био у великом стилу, разлика је у томе што се ми данас суочавамо са расутиим маневарским четима”.

Бугарска команда била је коначно свесна да се српски четници не могу уништити јединицама регуларне армије, нити полицијским јединицама. Зато је командант моравске војноинспекцијске области пуковник Дарвингов, који је био стари бугарски комита у Македонији, 16. јула 1917. објавио наредбу о промени тактике у борби против српских четника. Наредба садржи и упутство пуковника Тасова о формирању и дејству „контрачета”, чију су окосницу сачињавале бугарске комите са искуством из комитског ратовања у Македонији.

Контрачете су биле мање јединице од 50 људи, добро наоружане и опремљене за самостална дејства на тешком терену по више недеља, без контакта са командом. На челу је био искусни комитски војвода. Њихов задатак је био „да гоне сасвим одређену српску чету данима, недељама и месецима, све док је не униште”.

Да би реализовали задатак, Бугари су довели 64 бугарске комитске чете за „чишћење” терена. На простору Јабланице и Топлице размилели су се бугарски „планински водови” које су предводиле војводе: Крум Зоограф, Тане Николов, Пета Розов, Тодор Оровчанин, Ичко Дмитров, Михајло Ундазов, Славчо Пирчев, Танчо Стојанов, Трајко Павлов, Никола Грамашев, Христо Цветов, Велко Мандрачев и други.

И Аустријанци су прибегли истој тактици. За ликвидирање Војиновићевих четника формирали су потерни пук, који се састојао од жандармеријског батаљона „С”, босанско-херцеговачког батаљона, једног драгонског ескадрона, једне брдске батерије и две чете под командом Дервиш-бега. Дејство тих снага било је концентрисано од 18. јула према Јастрепцу и Копаонику.

Аустријски пуковник Керхнаве наводи да му је Војиновић, знајући за ове припреме, поручио: „Ја не дозвољавам да ме Аустријанци јуре около ко зеца. Радије ћу сам да нападам”. И нападао је одлучно, смело и успешно.

Бугарске контрачете починила су велике злочине у Јабланици, Косаници, Топлици и Пустој Реци. Десетковали су преживеле устанике и разбили топличко-јабланичко четничко језгро. Велики број устаника се предао бугарским војводама због колективне уцене њихових породица и фамилија, па и целог села.

Дејство бугарских контрачета и српско издајство кошало је главе многе четнике, четовође и војводе: Тошка Влаховића, Косту Војиновића Косовца, Тодора Митића, Димитрија Беговића, Димитрија Поповића Гмитра, Синадина Јанковића, Грујицу Албијанића, Николу Балића, Шћепана Туровића, браћу Грубаче.

Опкољени Коста Војиновић, Димитрије Беговић, Димитрије Поповић и Грујица Албијанић, да не би пали у душманске бугарске руке, извршили су самоубиства и јуначки окончали своје часне животе за слободу Србије.

Бугари су код Иван Куле у „Ђавољој вароши” опколили шесторицу браће Грубача – Саву, носиоца Карађорђево

звезде, Ђурицу, Новицу, Зека, Спасоја. После безуспешне борбе на живот и смрт Бугари су их похватили. Дуго су их мучили и саслушавали у једној кући. Пошто нису одали Димитрија Беговића и остале четнике, стрељали су Сава и Зека, а Спасоја и Ђурицу обесили. Њихове лешеве су убацили у кућу и у њу угурали Марка. После тога су кућу запалили. Кроз један споредан прозор Марко је успео да побегне и спасе се.

Свирепост помрачних умова

Бугарска врховна команда вођама бугарских контрачета дала је потпуно одрешене руке у поступцима према четницима и становништву. То је значило да могу да пале, убијају, пљачкају, муче на све могуће начине само да би остварили циљ. А он је био – у корену сасећи подршку народа четницима, а самим тим и ликвидирати српске борце.

И започео је крвави пир бугарских главешина по Топлици, Косаници и Јабланици.

Тоне Николов, Гаврило Стоилов, Крум Зографов, Турманхијев, Стојан Ђорђијев, Тодор Оровчанов, Лазар Иванов у црно су завили српски народ. Њихов командант, по злу познат потпуковник Дарвингов, на једном ручку у Прокупљу, јавно се хвалисао како највише воли за ручак да једе „печено српско месо”.

Горела су читава села: Александрово, где је у једној кући изгорело 20 људи; у Топличком округу спаљено је 55 села; од 320 кућа у селу Гргуре остале су само две. Међународна комисија за утврђивање злочина после рата констатовала је да општине Добри До, Рача, Иван Кула и Куршумлијска Бања више „не постоје”.

Мере за ликвидацију четничког и устаничког покрета и народа у Топличком, Косаничком и Јабланичком округу довеле су народ до потпуног физичког истребљења. Та најдрастичнија мера, уз разне видове уцена, поткупљивања, награђивања полако је сламала отпор народа и бораца. Аустријанци су за сваког потказаног јатака давали награду од 200 круна, за мртвог четника 500, а за живог 1.000 круна. Глава Косте Војиновића била је уцењена на 40.000 круна. Испрва, то није наилазило на пријем код сељака, па се у њиховим извештајима од 7. јула 1917. на једном месту незадовољно констатује: „Али до данас се није десио ни један једини случај да је који Србин предао властима неког бандита или да нам је пружио помоћ да би добио награду”.

Бугари су успели да ликвидирају мање устаничке групе у Горњој Јабланици, Косаници и Пустој Реци. Војвода Тошко Влаховић је погинуо 2. новембра 1917. код села Власова, у подножју планине Радан. На обронцима Радана, у децембру, иста судбина задесила је четовођу Тодора Митића, „Тошу Слисанчета”, као и велики број храбрих четника. У јануару 1918. храбро је погинуо и други командант Јабланичког одреда четовођа Димитрије Беговић. На Радану, на Власовској бандери, погинуо је и искусни српски четовођа Димитрије Поповић Гмитар, и четовођа Грујица Албијанић на „Лубури” више Вујанова.

Четовођа Синадин Јанковић Костић, из Медвеђе, храбро је погинуо 22. марта 1918. крај Ђуприје код Миланова. Последњи позив на стрељању упутио је присилно окупљеним Србима: „Живео Краљ Петар! Живела Србија!”. Сто-

ички се понео и позвао присутне сељаке из оближњих села да не клону духом јер је слобода на видику, а Бугари и њихови савезници губе рат. На крају је опсовао бугарског цара. Његову псовку упућену бугарском цару Фердинанду прекратио је плотун десет бугарских карабина.

С пролећа 1918, на обронцима Радана, Бугари су опколили четовође Николу Балића Миња и Шћепана Туровића и убили их у потери. Такође, у потери су убили и Ђура Јовановића Лаковића, истакнутог борца који је дошао из Црне Горе са браћом Влаховићима.

Погинуо је и Милан Дечански, зван Милан Банаћанин, један од најдинамичнијих команданата у устанку. Неуморно је ширио устанак у сокобањском, алексиначком и сврљишком крају. Где год би се појавио, Бугари су бежали главом без обзира. Храбро носећи устанички стег и пламен слободе, настрадао је од издајника. Убио га је плачкаш Филиповић на Јастрепцу.

На планини Јавор страдао је и Машан Стојовић Машо са Пасјаче, храбри борац. Контрачете су му ушле у траг када је са Копаоника желео да се пребаци преко Ибра у Санцак.

Биће још Војиновића

И док су у Топлици и Јабланици гинули најбољи синови, званични вођа устанка Коста Миловановић Пећанац био је у дубокој илегалу, чекајући неко боље време, само њему знано. С друге стране, оперативни и од народа признати вођа устанка, Коста Војиновић Косовац, усамљен, са својом четом, неуморно је ишао из битке у битку. Непријатеља је излућивао несхватљивом умешношћу да прихвати борбу, бори се мудро, штеди снагу, а онда тражи нападачеву слабу тачку, ненадано удара, пробија обруч и губи се у само њему званом првацу. Час би се муњевито јавио на Јастрепцу, потом на Пожару, а онда би био примећен на Видојевници, па на Копаонику, и тако у круг вртео своје прогонитеље, који су губили сваку наду да ће до њега доћи.

Водио је успешне борбе код Буколорама, Кашевара, Церовице, Виче... У окршају код села Обртинца десетко-

вао је чету крвника Тана Николова, намамивши је у заседу. На бојишту је остало 40 бугарских комита, међу којима и сам Николов. У следећој борби наплатио је рачун од другог бугарског војводе Крума Зографова, тешко га ранивши.

И аустријске потерне чете мучиле су муку с Војиновићем. У једном тренутку закључили су да од гоњења нема користи, па су му понудили договор и награду од 100.000 круна ако се преда, гарантујући му живот и пуштање породице на слободу.

На све то је храбри и слободи одан Коста Војиновић Косовац достојанствено одговорио: „Предати се нећу ни у ком случају жив, само мртав... Нисам ја вођа разбојничке банде који се наплаћкао пара па сада се предаје да помоћу истих живот спасе, већ сам официр који је позван да ноћу и дању бди над својим народом... За своју родбину не бринем и радујем се што страдам за отаџбину”.

И Бугари су му нудили примамљиве услове за предају. Он је, међутим, био непоколебљив: „Српски народ је робовао 500 година, па је опет слободан постао, па још толико да робује, ипак не може и не сме изгубити наду да ће ускоро бити слободан... Па све и ако не буде Војиновића, биће других”.

Војвода се бори сам

Зима се приближавала, услови за борбу постајали су све тежи, а сутрашњица све неизвеснија. Коста Војиновић је са својим одредом непрекидно био у обручу, али се увек успешно извлачио, идући из борбе у борбу. Знао је да га непрекидно прате, уз помоћ издајника из његових редова, али је био одлучан да се бори до последњег. Гинули су му најбољи борци, важни сарадници: потпоручник Ђамиловић на Мрамору, у нишким казаматима издахнуо је Александар Пипер, погинуо је и Рамиз, храбри војник...

Одред војводе Војиновића 16. октобра 1917. био је опкољен и принуђен да прихвати борбу по веома неповољним условима. Доживео је тежак пораз, погинуло је много људи, а он је био рањен у ногу. У току ноћи некако је успео

*Шилова коса, изнад Медвеђе, где је ајтерирао авион
йилоша Синише Сћефановића и кайешана Јована Илића*

да се извуче из обруча и са преосталим борцима поново заметне траг. Када су на застанку свели рачуне, у чети је недостајало много бораца: погинуо је заставник чете наредник Јанићије Димић, Станка Петовић Димић, његова велика љубав, коју није успео да прежали; све време ратовања била је уз њега увек у истој чети. Погинуло је 18 бораца, а десет је рањено и остало на бојишту. Заплењена му је цела комора и драгоцен архива, која никад није пронађена.

Рањени Коста Косовац, са малобројним људством, све теже се кретао и измицао појачаној потери окупатора. За њим су јурили 11. ополченски пук, 18 бугарских контрачета и аустријски потерни пук. Потерним снагама лично је командовао генерал Нерезов. Заменик му је био потпуковник Атанасов. Аустријским снагама наређивао је пуковник Клем.

Усамљени и рањени Коста Војиновић још пуни мецеу успевао је да сакрива траг свог кретања. Без своје чете, напуштен од свих, није ни помишљао на предају. Водио је самостално своју последњу битку, а у судњем часу знао је шта му је чинити. Своју заклетву неће погизати.

Крајем децембра 1917. скривао се у околини села Гргура код Блаца у топличком крају. Издајници, предводећи окупаторе, открили су место боравка. Усамљен Војиновић водио је последњу одлучну битку на живот и смрт. Овога пута без пробоја, јер није имао са ким, није имао ни бомби, а ни снаге.

Последње одредиште била му је стара воденица на потоку поред села Гргура. Ту је одјекнуо последњи пуцањ. Војвода Коста Војиновић Косовац пресудио је сам себи. Испунио је дато обећање да се жив неће предати. Тако је и било.

Када је окупатор ушао у воденицу, нашао је беживотно тело великог српског војводе и на парчету испрљаног папира његову последњу жељу – да га сахране на месту погибије.

Непријатељ му је жељу испунио, али тек пошто су његово тело показали свима у Куршумлији. Сахрањен је у једној јарузи поред воденице.

Шта се догодило те 1917. у топличком, косаничком и јабланичком крају испитивали су после рата разни ауторитети – од међународних до домаћих, специјализованих и анкетних комисија. Закључак је био јединствен и једноставан: устанак нису подигле војводе Пећанац и Војиновић, ни многобројне четовође – устанак је подигао народ Топлице, Косанице, Јабланице и Пусте Реке, јер се „морало мрети овако или онако”.

Српска војска је 15. септембра 1918. извршила пробој Солунског фронта на сектору Добро Поље – Нице – Козјак, чиме је допринела да Први српски рат уђе у завршну фазу. То је био подвиг достојан дивљења. Али, ништа мањи подвиг није било ни непрекидно гоњење противника: за 46 дана српска војска је под борбом, по киши и блату, у старим и дотрајалим униформама, од Доброг поља и Ветерника, преко Бабуне, Вардара, Овчег поља, Грделице, Ниша и Ражња стигла до Београда, а за наредних 17 дана до Суботице, преваљивши под борбом укупно 800 километара. Тиме је велико дело ослобођења отаџбине завршила на сјајан начин.

Помоћ српској војсци

Расејани по брдима, преостали јабланички и топлички устаници склонили су се на сигурна места све до долазке српске и савезничке војске са Солунског фронта. Око 1500 преживелих топличких устаника септембра и октобра 1918. учествовало је у завршним борбама за коначно ослобођење српских крајева.

Сваким даном су се језгру топличких устаника прикључивали нови борци, нарочито између Овчарско-кабларске клисуре и Рудника, у источној Србији, Поморављу, Јабланици, Топлици, Косаници, Пустој Реци, Мачви и Колубари. Рачуна се да је број нарастао на око 6.000 до 7.000. Устаници су, нападајући бокове и позадину непријатељских јединица, кидали везе, уништавали мање јединице и комору, хватали курире и пленили извештаје о опљачканој српској имовини. Топлички устаници Јабланице разоружали су неколико аустроугарских јединица на путу Приштина–Качикол–Туларе и Бојник – Житни Поток – Брестовац.

Када је српска војска заједно са француском продрла на Косово и Метохију, четници под командом војводе Косте Пећанца нанели су велике губитке аустроугарској војсци приликом повлачења. Пресекали су путеве Митровица–Пећ и Митровица–Рашка. Комите су нападе непријатељску комору и заробиле око 800 војника и официра, са војном опремом и наоружањем. Потом су ослободиле Пећ и заробиле 600 Шваба са 25 њихових официра.

Радосне вести о скорој победи над непријатељем стигле су и до предела Горње Јабланице, где су се склонили преживели топлички устаници. Четовође Иван Плавшић, Божо Канкараш, Радуле Гогић, Симо Кецојевић, Јоко Кривокапић, Владимир Грбовић и Вуко Плавшић организовали су четнике за борбу. Нападали су и разоружали делове 30. и 102. аустријског пука. Устаничке борбе су се одвијале од 5. до 8. октобра 1918. године на сектору Трстена, Копиљак, Горња Оруглица, Липовица и на Тупалском вису. Све бугарске посадне јединице из Горње Јабланице побегле су бестрага. Српска и француска војска стигле су 8. октобра 1918. и у Горњу Јабланицу, а са војском је стигла и слобода за страдале и напаћене Србе.

Топлички устаници су се прикључили 1. српској армији и учествовали у ратним операцијама српске војске октобра 1918. године. Рачуна се да су устаници заробили око 12.000 непријатељских војника. Својом борбеном активношћу створили су општу несигурност у позадини непријатеља и присиљавали га на убрзано повлачење. Без велике помоћи устаника и народа, ослонца и јаче помоћи савезника, српска Прва армија не би могла да изврши незадржив продор кроз Србију и да 1. новембра 1918. ослободи Београд, а Друга армија избије на Дрину и Јадранску обалу.

Нови масовни устанак народа Србије, у јесен 1918. године, дошао је као одговор на страшне злочине које су окупатори починили током трогодишње окупације Србије. Нечувени терор окупатора није сломио моралну снагу српског народа, иако се рачуна да је страдало 1.247.000 Срба, односно 20 одсто становништва Србије. Тријумфом српске војске на балканском ратишту убрзан је крај Првог светског рата и распад Аустроугарске монархије. ■